

**ЗАКЛАД ВИЩОЇ ОСВІТИ
«МІЖНАРОДНИЙ УНІВЕРСИТЕТ БІЗНЕСУ І ПРАВА»**

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«УЖГОРОДСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ»**

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

ДУМА ОЛЕНА ОЛЕКСІВНА

УДК 342.9

ДИСЕРТАЦІЯ

**ІНСТИТУЦІЙНИЙ МЕХАНІЗМ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ
ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ У СФЕРІ ВИЯВЛЕННЯ, РОЗШУКУ
ТА УПРАВЛІННЯ АКТИВАМИ**

Подається на здобуття наукового ступеня **кандидата юридичних наук**

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ О.О. Дума

Науковий керівник – **Сибіга Олександр Миколайович**,
доктор юридичних наук, професор

Ужгород – 2024

АНОТАЦІЯ

Дума О.О. Інституційний механізм забезпечення реалізації державної політики у сфері виявлення, розшуку та управління активами. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук зі спеціальності 12.00.07 – адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право. – ДВНЗ «Ужгородський національний університет», Ужгород, 2024.

У дисертації визначено сутність та зміст інституційного механізму забезпечення реалізації державної політики у сфері виявлення, розшуку та управління активами на основі комплексного аналізу наявних наукових і нормативних джерел.

У дисертації вирішено завдання із: визначення змісту інституційного механізму забезпечення державної політики у сфері виявлення, розшуку та управління активами; надання характеристики нормативно-правових засад інституційного механізму забезпечення державної політики у сфері виявлення, розшуку та управління активами; встановлення функцій інституційного механізму забезпечення державної політики у сфері виявлення, розшуку та управління активами; опису суб'єктної характеристики механізму забезпечення реалізації державної політики у сфері виявлення, розшуку та управління активами; встановлення системи адміністративно-правових інструментів реалізації механізму забезпечення реалізації державної політики у сфері виявлення, розшуку та управління активами; визначення адміністративних процедур реалізації механізму забезпечення реалізації державної політики у сфері виявлення, розшуку та управління активами; дослідження зарубіжного досвіду забезпечення ефективності інституційного механізму забезпечення реалізації державної політики у сфері виявлення, розшуку та управління активами; обґрунтування організаційно-правових напрямів забезпечення ефективності інституційного

механізму забезпечення реалізації державної політики у сфері виявлення, розшуку та управління активами.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що дисертація є одним із перших у національній юриспруденції комплексних наукових досліджень, присвячених характеристиці інституційного механізму забезпечення реалізації державної політики у сфері виявлення, розшуку та управління активами. У результаті дослідження сформульовано низку нових наукових положень, рекомендацій і висновків, зокрема:

уперше:

- обґрунтовано авторський підхід до розуміння режиму здійснення повноважень з управління майном, що входить до кола повноважень АРМА та має бути пов'язаним із законодавчим закріпленням змісту таких відносин як публічно-майнових, що вимагає реалізації режиму обмеженого розпорядження, в основі якого має бути принцип фідучіарності управління, де спрямуванням здійснення повноважень має визнаватися задоволення потреб держави, територіальних громад за рахунок вилучених активів;

- обґрунтовано необхідність дотримання балансу між ефективністю та конституційністю заморожування активів у процесі публічного адміністрування необґрунтованими активами як одного з основних принципів державної політики у сфері виявлення, розшуку та управління активами, що надає змогу запобігти «розсіюванню» активів до ухвалення рішення про їх арешт та подальше вилучення;

- обґрунтовано необхідність систематизації законодавства України із здійснення адміністративних процедур повернення необґрунтовано здобутих активів, тобто здійснення діяльності з розшуку та виявлення доходів та іншого майна, одержаних протиправним шляхом, що може визнаватися як об'єкт вилучення, арешту та/або конфіскації за судовим рішенням під час кримінального або, відповідно до законодавства окремих країн – членів ЄС, цивільного провадження з метою подальшого здійснення управління (менеджменту) ними на національному рівні;

удосконалено:

- науково-практичні положення щодо здійснення повноважень АРМА з управління активами, яким має бути надано статус публічного майна, що вимагає його інвентаризації, обліку та пошуку ефективних шляхів використання, на основі запровадження режиму обмеженого розпорядження, що має спрямовуватися на задоволення потреб територіальних громад та держави;

- науково-практичні підходи до збереження балансу між дотриманням вимог національної безпеки та процедурними гарантіями конфіденційності й захисту персональних даних, між інвазивністю заходів з розшуку активів та захистом на цьому етапі суб'єктивних прав приватних осіб;

набули подальшого розвитку:

- визначення змісту застосування адміністративних інструментів із здійснення державної політики у сфері виявлення, розшуку та управління активами, що має спрямовуватись на задоволення публічного інтересу, що полягає в створенні умов для соціально-економічного зростання держави та суспільства України;

- наукові підходи до розширення повноважень АРМА шляхом надання йому дозволу виконувати рішення про повернення активів на рівні з Фондом державного майна України, якщо активом на момент прийняття судового рішення про конфіскацію управляє Національне агентство;

- пропозиції щодо внесення змін до Закону України «Про Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів»; Закону України «Про прокуратуру» від 14.10.2014, Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» від 16.07.1999 та інших законодавчих актів стосовно досліджуваної проблеми з використанням сучасної методології юридичної техніки з метою вдосконалення інституційного механізму забезпечення реалізації державної політики у сфері виявлення, розшуку та управління активами.

Ключові слова: арешт активів, державна політика у сфері виявлення, розшуку та управління активами, заморожування активів, інституційний механізм, управління активами.

ANNOTATION

Duma O.O. The institutional mechanism for ensuring the implementation of state policy in the field of detection, search and asset management. – Qualification scientific work on the rights of the manuscript.

Thesis for a candidate degree in law sciences by speciality 12.00.07 – administrative law and process; financial law; information law. – Uzhgorod National University, Uzhhorod, 2024.

The dissertation defines the essence and content of the institutional mechanism for ensuring the implementation of state policy in the field of detection, search and asset management based on a comprehensive analysis of available scientific and regulatory sources.

The thesis solves the problems of: determining the content of the institutional mechanism for ensuring state policy in the field of identifying, searching and managing assets; characteristics of the regulatory and legal foundations of the institutional mechanism for ensuring state policy in the field of identification, search and asset management; establishing the functions of the institutional mechanism for ensuring state policy in the field of detection, search and asset management; description of the subject characteristics of the mechanism for ensuring the implementation of state policy in the field of detection, search and asset management; establishment of a system of administrative and legal instruments for the implementation of the mechanism for ensuring the implementation of state policy in the field of detection, search and asset management; definition of the administrative procedure for the implementation of the mechanism for ensuring the implementation of state policy in the field of detection, search and management of assets; study of foreign experience of

ensuring the effectiveness of the institutional mechanism for ensuring the implementation of state policy in the field of identification, search and management of assets; substantiation of organizational and legal directions for ensuring the effectiveness of the institutional mechanism for ensuring the implementation of state policy in the field of detection, search and asset management.

The scientific novelty of the obtained results lies in the fact that the dissertation is one of the first comprehensive scientific studies in national jurisprudence devoted to the characterization of the institutional mechanism for ensuring the implementation of state policy in the field of detection, search and asset management. As a result of the research, a number of new scientific provisions, recommendations and conclusions were formulated, in particular:

first:

- the author's approach to the understanding of the regime of exercising powers for property management, which is within the scope of ARMA's powers, is substantiated, and should be connected with the legislative establishment of the content of such relations as public-property relations, which requires the implementation of a regime of limited disposition, which should be based on the principle of fiduciary management, where the direction of the exercise of powers should be recognized as meeting the needs of the state, territorial communities at the expense of confiscated assets;

- the need to maintain a balance between the effectiveness and constitutionality of freezing assets in the process of public administration of unsubstantiated assets is substantiated, as one of the main principles of state policy in the field of identification, search and management of assets, which allows to prevent the «dispersion» of assets before a decision is made on their seizure and subsequent seizure;

- the need to systematize the legislation of Ukraine on the implementation of administrative procedures for the return of unreasonably acquired assets, i.e., the implementation of activities for the search and identification of income and other

property obtained by illegal means, which can be recognized as the object of seizure, arrest and/or confiscation by a court decision during criminal or, in accordance with the legislation of individual EU member states, civil proceedings, with the aim of further management (management) of them at the national level;

improved:

- scientific and practical regulations regarding the exercise of ARMA's authority to manage assets, which should be granted the status of public property, which requires its inventory, accounting and search for effective ways of use, based on the introduction of the regime of limited disposal, did not violate the needs of territorial communities and the state;

- scientific and practical approaches to maintain a balance between compliance with national security requirements and procedural guarantees of confidentiality and protection of personal data, between the invasiveness of measures to search for assets and the protection at this stage of the subjective rights of private individuals;

acquired further development:

- determination of the content of the application of administrative tools for the implementation of state policy in the field of detection, search and management of assets should be aimed at satisfying the public interest, which consists in creating conditions for the socio-economic growth of the state and society of Ukraine;

- scientific approaches to expanding the powers of ARMA by granting it permission to execute decisions on the return of assets on a par with the State Property Fund of Ukraine, if the asset is managed by the National Agency at the time of the adoption of the court decision on confiscation;

- proposals for amendments to the Law of Ukraine «On the National Agency of Ukraine on Identification, Search and Management of Assets Obtained from Corruption and Other Crimes»; The Law of Ukraine dated 14.10.2014 «On the Prosecutor's Office», the Law of Ukraine dated July 16, 1999 «On Accounting and Financial Reporting in Ukraine» and other legislative acts regarding the

investigated problem with the use of modern methodology of legal technology for the purpose of improvement the institutional mechanism for ensuring the implementation of state policy in the field of detection, search and asset management.

Key words: freezing of assets, institutional mechanism, management of assets, seizure of assets, state policy in the field of identification, search and management of assets.

СПИСОК ПРАЦЬ, ОПУБЛІКОВАНИХ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ:

Статті, в яких опубліковано основні наукові результати дисертації:

1. Дума О.О. Суб'єктна характеристика інституційного механізму здійснення державної політики у сфері виявлення, розшуку та управління активами. *KELM (Knowledge, Education, Law, Management)*. 2023. № 7(59). Р. 111–115.
2. Дума О.О. Нормативно-правове регулювання інформаційної взаємодії суб'єктів інституційного механізму здійснення державної політики у сфері виявлення, розшуку та управління активами в сучасних умовах в Україні. *Право та державне управління*. 2023. № 4. С. 55–59.
3. Дума О.О. Окремі підходи до формування моделі державної політики у сфері виявлення, розшуку та управління активами. *Держава та регіони. Серія: Право*. 2023. № 4. С. 53–60.
4. Дума О.О. Нормативно-правові засади державної політики у сфері виявлення, розшуку та управління активами. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2023. № 5. С. 107–112.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

1. Дума О.О. Зміст адміністративно-правового статусу агентства з розшуку та менеджменту активів: постановка проблеми. *Восьмі Таврійські*

юридичні наукові читання : матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Київ, 16–17 червня 2023 р. Львів – Торунь : Liha-Pres, 2023. С. 257–259.

2. Дума О.О. Функції державної політики у сфері виявлення, розшуку та управління активами. *Теоретичні та практичні проблеми реалізації норм права* : матеріали IX Міжнародної науково-практичної конференції, м. Кременчук, 22–23 грудня 2023 р. Львів – Торунь : Liha-Pres, 2023. С. 412–414.

3. Дума О.О. Окремі аспекти формування державної політики у сфері виявлення, розшуку та управління активами. *Правова парадигма відновлення України: проблеми та перспективи* : матеріали XIV Міжнародної науково-практичної конференції, м. Київ, Національний авіаційний університет, 23 лютого 2024 р. Тернопіль : Вектор, 2024. С. 203–205.

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ	12
ВСТУП.....	13
РОЗДІЛ 1 ЗАГАЛЬНОТЕОРЕТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ІНСТИТУЦІЙНОГО МЕХАНІЗМУ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ У СФЕРІ ВІЯВЛЕННЯ, РОЗШУКУ ТА УПРАВЛІННЯ АКТИВАМИ.....	21
1.1 Зміст інституційного механізму забезпечення реалізації державної політики у сфері виявлення, розшуку та управління активами.....	21
1.2 Нормативно-правові засади інституційного механізму реалізації забезпечення реалізації державної політики у сфері виявлення, розшуку та управління активами.....	40
1.3 Функції інституційного механізму забезпечення реалізації державної політики у сфері виявлення, розшуку та управління активами.....	59
Висновки до розділу 1.....	71
РОЗДІЛ 2 ФУНКЦІОНУВАННЯ ІНСТИТУЦІЙНОГО МЕХАНІЗМУ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ У СФЕРІ ВІЯВЛЕННЯ, РОЗШУКУ ТА УПРАВЛІННЯ АКТИВАМИ.....	75
2.1 Суб'єктна характеристика механізму забезпечення реалізації державної політики у сфері виявлення, розшуку та управління активами.....	75
2.2 Адміністративні інструменти механізму забезпечення реалізації державної політики у сфері виявлення, розшуку та управління активами.....	87
2.3 Адміністративні процедури механізму забезпечення реалізації державної політики у сфері виявлення, розшуку та управління активами.....	105
Висновки до розділу 2.....	121

РОЗДІЛ 3 НАПРЯМИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ІНСТИТУЦІЙНОГО МЕХАНІЗМУ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ У СФЕРІ ВИЯВЛЕННЯ, РОЗШУКУ ТА УПРАВЛІННЯ АКТИВАМИ.....	126
3.1 Зарубіжний досвід забезпечення ефективності інституційного механізму забезпечення реалізації державної політики у сфері виявлення, розшуку та управління активами	126
3.2 Організаційно-управлінські та нормативно-правові напрями підвищення ефективності інституційного механізму забезпечення реалізації державної політики у сфері виявлення, розшуку та управління активами	156
Висновки до розділу 3	183
ВИСНОВКИ	187
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	193
ДОДАТКИ	219
ДОДАТОК А.....	219
ДОДАТОК Б	221

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

АРМА – Агентство з розшуку та менеджменту активів

БЕБ України – Бюро економічної безпеки України

ДПС – Державна податкова служба

ЗСУ – Збройні сили України

КАС України – Кодекс адміністративного судочинства України

НАБУ – Національне антикорупційне бюро України

САП – Спеціалізована антикорупційна прокуратура

СБУ – Служба безпеки України

ЦОВВ – центральні органи виконавчої влади

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Transparency International Ukraine в дослідженні потенціалу, управління та взаємодії агентств, що становлять антикорупційну інфраструктуру України 2023 р., проведеному за підтримки проєкту USAID «Підтримка антикорупційних інститутів-чемпіонів» (SACCI), визначила потужність Агентства з повернення та управління активами (далі – АРМА) у 3,4 бала за шкалою від 1 до 5. Це найгірший бал серед інших органів антикорупційної екосистеми. Це друге комплексне дослідження Transparency International Ukraine роботи АРМА. У першому дослідженні 2020 р. Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів (далі – Національне агентство), також показало найгірші результати – тоді АРМА набрало загалом 3 бали з 5 можливих. І навіть незважаючи на зростання на 0,4 бала, зафіксоване за два роки, дослідники відзначають, що установа все ще має багато проблем функціонування.

Передумовою наведеного є відсутність оптимальної моделі адміністративно-правових засад здійснення державної політики у сфері виявлення, розшуку та управління активами. Крім того, вивчення реалізації державної політики у сфері виявлення, розшуку та управління активами, здобутими внаслідок корупційних та інших пов'язаних із корупцією правопорушень, вимагає звернення дослідницької уваги до питання визначення суб'єктного складу таких правовідносин. Все наведене призводить до необхідності ґрунтовного дослідження інституційного механізму забезпечення реалізації державної політики у сфері виявлення, розшуку та управління активами.

Аналіз сутності та змісту державної політики загалом здійснено в працях таких вітчизняних науковців, як: В.Б. Авер'янов, В.М. Бевзенко, Ю.П. Битяк, В.Т. Білоус, М.Ю. Віхляєв, Ю.А. Волкова, І.П. Голосніченко, Я.В. Греца, О.О. Губанов, О.Ю. Дрозд, О.Ю. Дубинський, В.Л. Зьолка,

Р.В. Ігонін, Р.А. Калюжний, Т.О. Карабін, Т.О. Коломоєць, А.Т. Комзюк, В.І. Курило, А.М. Кучук, Я.В. Лазур, Т.О. Мацелик, Н.Р. Нижник, Д.В. Приймаченко, М.В. Сідак, А.О. Собакарь, В.К. Шкарупа та інших. Питання формування підходів до розуміння державної політики висвітлювалось у низці праць зарубіжних учених у сфері державного управління та адміністрування, таких як: Дж. Андерсон, Б. Гогвуд та Л. Ган, М. Крафт та А. Фарлонг, М. Морган, М. Райн і Р. Гудін, Е. Янг та Л. Куїнн тощо.

З точки зору визначення кримінально-правових засад забезпечення державної політики у сфері виявлення, розшуку та управління активами необхідно виділити праці таких учених, як: А.К. Манукян, Н.В. Пашкова, І.С. Пилипенко, П.Л. Фріс, М.І. Хавронюк та ін. У межах адміністративно-правової науки окремі питання реалізації інституційного механізму забезпечення здійснення державної політики у сфері виявлення, розшуку та управління активами здійснювалось у дисертації А.М. Давидюка на тему «Правове забезпечення публічного адміністрування у сфері виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів» (2020 р.) та у дисертації Р.І. Крамар на тему «Адміністративна діяльність у сфері виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів: теоретичні та практичні аспекти» (2021 р.), але при цьому ці дослідження здійснені впродовж 2019–2021 рр. та не відображають зміни у законодавстві України, що відбулися під час воєнного стану, коли питання вилучення та арешту активів набули нового надзвичайно важливого стратегічного значення для відбудови України та забезпечення потреб національної оборони, що зумовлює актуальність такої кваліфікаційної наукової роботи.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, грантами. Дисертацію виконано відповідно до Закону України «Про пріоритетні напрями розвитку науки і техніки», Переліку пріоритетних тематичних напрямів наукових досліджень і науково-технічних розробок на

період до 2023 р., затверджених постановою Кабінету Міністрів України від 07 вересня 2011 р. № 942; Плану законодавчого забезпечення реформ в Україні, схваленого Постановою Верховної Ради України від 04 червня 2015 р. № 509-VII. Дисертація підготовлена в межах запровадження та реалізації Стратегії повернення активів на 2023–2025 рр., схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 01 серпня 2023 р. № 670-р, та задля забезпечення ефективності здійснення вимог, визначених Законом України «Про основні засади примусового вилучення в Україні об’єктів права власності Російської Федерації та її резидентів» від 03 березня 2022 р. № 2116-IX. Дисертацію виконано в межах планів науково-дослідної роботи кафедри адміністративного, кримінального права і процесу Закладу вищої освіти «Міжнародний університет бізнесу і права». Внесок здобувача полягає у виявленні сутності інституційного механізму забезпечення реалізації державної політики у сфері виявлення, розшуку та управління активами.

Мета дослідження. Мета дослідження полягає у поглибленні знань, підходів для розуміння сутності інституційного механізму забезпечення реалізації державної політики у сфері виявлення, розшуку та управління активами на основі комплексного аналізу наявних наукових і нормативних джерел.

Для досягнення зазначеної мети в дисертаційній роботі необхідно вирішити такі *задачі*:

- визначити зміст інституційного механізму забезпечення реалізації державної політики у сфері виявлення, розшуку та управління активами;
- охарактеризувати нормативно-правові засади інституційного механізму реалізації забезпечення державної політики у сфері виявлення, розшуку та управління активами;
- встановити функції інституційного механізму забезпечення реалізації державної політики у сфері виявлення, розшуку та управління активами;

- описати суб'єктну характеристику механізму забезпечення реалізації державної політики у сфері виявлення, розшуку та управління активами;
- встановити систему адміністративно-правових інструментів реалізації механізму забезпечення реалізації державної політики у сфері виявлення, розшуку та управління активами;
- визначити адміністративні процедури реалізації механізму забезпечення реалізації державної політики у сфері виявлення, розшуку та управління активами;
- описати зарубіжний досвід забезпечення ефективності інституційного механізму забезпечення реалізації державної політики у сфері виявлення, розшуку та управління активами;
- обґрунтувати організаційно-правові напрями забезпечення ефективності інституційного механізму забезпечення реалізації державної політики у сфері виявлення, розшуку та управління активами.

Об'єктом дослідження є суспільні правовідносини, пов'язані із реалізацією інституційного механізму забезпечення реалізації державної політики у сфері виявлення, розшуку та управління активами.

Предметом дослідження є інституційний механізм забезпечення реалізації державної політики у сфері виявлення, розшуку та управління активами.

Методи дослідження. Досягнення мети роботи полягає у поглибленні знань, підходів до розуміння інституційного механізму забезпечення реалізації державної політики у сфері виявлення, розшуку та управління активами. Порівняльно-правовий метод покладено в основу здійснення характеристики зарубіжного досвіду інституційного механізму забезпечення реалізації державної політики у сфері виявлення, розшуку та управління активами (підрозділи 2.2, 2.3, 3.1). Використання діалектичних методів наукового пізнання дозволило обґрунтувати авторський підхід до розуміння категорій «активи», «управління активами», «облікова вартість» та ін. (розділ

2, підрозділ 3.2). Визначення системи адміністративних інструментів, змісту адміністративно-процедурної та адміністративної діяльності у сфері здійснення державної політики із вилучення, розшуку та управління активами здійснено на підставі застосування методів аналізу та синтезу, логічних умовиводів (підрозділи 2.1, 2.2, 2.3). Системно-структурний метод та метод прогнозування покладено в основу обґрунтування організаційно-правових напрямів забезпечення ефективності інституційного механізму забезпечення реалізації державної політики у сфері виявлення, розшуку та управління активами (підрозділ 3.2).

Нормативну основу роботи становлять Конституція України, міжнародно-правові акти, закони України, акти Президента України та Кабінету Міністрів України, інші підзаконні нормативно-правові акти з питань адміністративно-правового регулювання інституційного механізму забезпечення реалізації державної політики у сфері виявлення, розшуку та управління активами. Обґрунтування авторських висновків щодо встановлення напрямів забезпечення ефективності інституційного механізму забезпечення реалізації державної політики у сфері виявлення, розшуку та управління активами здійснено із застосуванням практики законодавчого врегулювання цієї інституції у таких зарубіжних державах, як: Республіка Польща, Сполучене Королівство Великої Британії та Північної Ірландії, Сполучені Штати Америки, Федеративна Республіка Німеччина, Французька Республіка та ін.

Емпіричну базу дослідження становлять статистичні дані, акумульовані Державною службою статистики України, АРМА за період 2017–2023 рр. щодо здійснення державної політики у сфері виявлення, розшуку та управління активами, відомості Єдиного державного реєстру судових рішень України та офіційних електронних ресурсів центральних та місцевих органів виконавчої влади, а також правоохоронних органів.

Наукова новизна отриманих результатів. Дисертація є одним із перших у національній юриспруденції комплексних наукових досліджень,

присвячених характеристиці інституційного механізму забезпечення реалізації державної політики у сфері виявлення, розшуку та управління активами. У результаті дослідження сформульовано низку нових наукових положень, рекомендацій і висновків, зокрема:

уперше:

- обґрунтовано авторський підхід до розуміння режиму здійснення повноважень з управління майном, що входить до кола повноважень АРМА та має бути пов'язаним із законодавчим закріпленням змісту таких відносин як публічно-майнових, що вимагає реалізації режиму обмеженого розпорядження, в основі якого має бути принцип фідучіарності управління, де спрямуванням здійснення повноважень має визнаватися задоволення потреб держави, територіальних громад за рахунок вилучених активів;

- обґрунтовано необхідність дотримання балансу між ефективністю та конституційністю заморожування активів у процесі публічного адміністрування необґрунтованими активами як одного з основних принципів державної політики у сфері виявлення, розшуку та управління активами, що надає змогу запобігти «розсіюванню» активів до ухвалення рішення про їх арешт та подальше вилучення;

- обґрунтовано необхідність систематизації законодавства України із здійснення адміністративних процедур повернення необґрунтовано здобутих активів, тобто здійснення діяльності з розшуку та виявлення доходів та іншого майна, одержаних протиправним шляхом, що може визнаватися як об'єкт вилучення, арешту та/або конфіскації за судовим рішенням під час кримінального або, відповідно до законодавства окремих країн – членів ЄС, цивільного провадження з метою подальшого здійснення управління (менеджменту) ними на національному рівні;

удосконалено:

- науково-практичні положення щодо здійснення повноважень АРМА з управління активами, яким має бути надано статус публічного майна, що вимагає його інвентаризації, обліку та пошуку ефективних шляхів

використання, на основі запровадження режиму обмеженого розпорядження, що має спрямовуватися на задоволення потреб територіальних громад та держави;

– науково-практичні підходи до збереження балансу між дотриманням вимог національної безпеки та процедурними гарантіями конфіденційності та захисту персональних даних, між інвазивністю заходів з розшуку активів та захистом на цьому етапі суб'єктивних прав приватних осіб;

набули подальшого розвитку:

– визначення змісту застосування адміністративних інструментів зі здійснення державної політики у сфері виявлення, розшуку та управління активами має спрямовуватись на задоволення публічного інтересу, що полягає у створенні умов для соціально-економічного зростання держави та суспільства України;

– наукові підходи до розширення повноважень АРМА шляхом надання йому дозволу виконувати рішення про повернення активів на рівні з Фондом державного майна України, якщо активом на момент прийняття судового рішення про конфіскацію управляє Національне агентство;

– пропозиції щодо внесення змін до Закону України «Про Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів»; Закону України від 14 жовтня 2014 р. «Про прокуратуру», Закону України від 16 липня 1999 р. № 996-XIV «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» та інших законодавчих актів стосовно досліджуваної проблеми з використанням сучасної методології юридичної техніки з метою вдосконалення інституційного механізму забезпечення реалізації державної політики у сфері виявлення, розшуку та управління активами.

Практичне значення отриманих результатів полягає в тому, що вони становлять як науково-теоретичний, так і практичний інтерес та можуть бути використані в таких напрямках:

- *науково-дослідній діяльності* – висновки та пропозиції щодо встановлення особливостей інституційного механізму забезпечення реалізації державної політики у сфері виявлення, розшуку та управління активами;
- *правотворчій діяльності* – у процесі підготовки пропозицій щодо внесення змін до чинного законодавства України щодо забезпечення ефективності інституційного механізму забезпечення реалізації державної політики у сфері виявлення, розшуку та управління активами;
- *правозастосовній діяльності* – для вдосконалення нормативно-правового регулювання інституційного механізму забезпечення реалізації державної політики у сфері виявлення, розшуку та управління активами;
- *навчальному процесі* – під час викладання студентам закладів вищої освіти дисциплін «Адміністративне право», «Адміністративний процес» у процесі підготовки підрозділів підручників і навчальних посібників із відповідного навчального курсу, а також статей та наукових повідомлень.

Апробація результатів дисертації. Результати дослідження, його основні висновки та рекомендації оприлюднені на 3 науково-практичних конференціях, а саме: «Восьмі Таврійські юридичні наукові читання» (м. Київ, 16–17 червня 2023 р.); «Теоретичні та практичні проблеми реалізації норм права» (м. Кременчук, 22–23 грудня 2023 р.); «Правова парадигма відновлення України: проблеми та перспективи» (м. Київ, 23 лютого 2024 р.).

Публікації. Основні положення роботи знайшли відображення в 4 наукових статтях, з них 3 опубліковані у виданнях, що визнані як фахові з юридичних наук, та 1 стаття – у зарубіжному науковому виданні, а також у 3 тезах доповідей на науково-практичних конференціях.

Структура та обсяг роботи. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, що містять вісім підрозділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг дисертації становить 235 сторінок, у тому числі основного тексту – 180 сторінок. Список використаних джерел налічує 197 найменувань.

РОЗДІЛ 1
ЗАГАЛЬНОТЕОРЕТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ІНСТИТУЦІЙНОГО
МЕХАНІЗМУ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ
ПОЛІТИКИ
У СФЕРІ ВИЯВЛЕННЯ, РОЗШУКУ ТА УПРАВЛІННЯ АКТИВАМИ

1.1 Зміст інституційного механізму забезпечення реалізації державної політики у сфері виявлення, розшуку та управління активами

Розвиток геополітичних відносин у сучасному світі об’єктивується сучасними глобальними проблемами, які прямо чи опосередковано стосуються всіх країн світу. Терористичні загрози, війни, глобальна пандемія, зростання релігійного фундаменталізму та радикалізація національних меншин – усе це загрози сучасній стратегії національної безпеки будь-якої держави.

Для України всі вищеназвані ризики є не цілком реальними, їм протистоять як політичні лідери, так і громадський сектор, громадянське суспільство. Тому Україні необхідно постійно оновлювати свою стратегію національної безпеки, комплекс заходів щодо її забезпечення, постійно створювати умови для підвищення ефективності організаційно-правового забезпечення всієї системи національної безпеки, а відповідно, розробити оптимальну модель державної політики у сфері виявлення, розшуку та управління активами, яка є складовою національної безпеки України.

Слід виходити з того, що деякі суб’єкти міжнародного права проводять агресивну зовнішню політику проти України, а тому говорити лише про агресію Росії вже некоректно з точки зору потреб геополітичної суб’єктності України. Зміни в системі владних відносин у сучасному світі, зміщення основних геополітичних центрів – усе це призводить до нових обставин та умов, за яких нинішнє політичне керівництво України має реалізовувати власну стратегію державної політики у сфері виявлення, розшуку та

управління активами, яка не повинна характеризуватися виключно оборонними методами підтримання внутрішньополітичної та соціально-економічної стабільності безпекового середовища в Україні. Сучасний світ стикається з безліччю викликів, які вимагають не стільки захисної реакції, скільки контрзаходів, контратак з метою усунення не самих проблем, а факторів ризику, які ці проблеми викликають.

У цьому контексті наша мета – запропонувати новий контур державної політики у сфері виявлення, розшуку та управління активами з урахуванням найбільш помітних світових тенденцій у міжнародних відносинах для подолання глобальних геополітичних проблем.

Найбільші геополітичні гравці намагаються зберегти свої сфери впливу, розширити ринки збуту для власних економік, а також створити системи залежних суб'єктів міжнародних відносин та альянси країн, які забезпечать необхідний потенціал соціально-економічного розвитку їх метрополій. Домінування глобального патерналізму в сучасному світі виходить на новий рівень, реалізуючи в концепції ліберальної демократії основні детермінанти, що дають максимальний ефект глобальним центрам прийняття рішень, які переносяться на інші країни, стаючи головною тенденцією суспільно-політичних і соціально-економічних відносин на національному рівні.

Для України ця тенденція розвитку потребує коригування, адже в нинішніх геополітичних умовах Україна має можливість стати регіональним лідером. Внаслідок цього виникає потреба у перегляді існуючої концепції та моделі державної політики у сфері виявлення, розшуку та управління активами з точки зору ризиків, які є найбільш актуальними для України.

Досягнення поставленої мети вимагає виконання таких завдань:

- 1) розкрити сучасні доктринальні підходи до формування державної політики у сфері виявлення, розшуку та управління активами;
- 2) визначити найактуальніші проблеми сучасного стану державної політики у сфері виявлення, розшуку та управління активами в Україні;

З) на основі проведеного аналізу надати методичні рекомендації, запропонувати нові механізми та сучасну систему обмежень і прийнятних індикаторів розширення державних інструментів забезпечення державної політики у сфері виявлення, розшуку й управління активами в сучасних умовах.

Основну увагу слід зосередити не лише на протидії загрозам, а й на розробці превентивних заходів для подолання потенційних наслідків посилення нових глобальних і регіональних ризиків державної політики у сфері виявлення, розшуку й управління активами.

У сучасних дослідженнях трансформації парадигми державного управління сектором безпеки в Україні значну увагу приділяють питанню ефективної протидії російській агресії. Для цього Україна має приєднатися до глобальної мережі безпеки або регіональних безпекових альянсів. Але головна проблема полягає в тому, що в регіоні Східної Європи та Чорного моря сформувалися досить стабільні альянси, і вступ до них буде означати цивілізований вибір. Україна оголосила про свою політику членства в НАТО. Відмова від членства в Альянсі вимагає пошуку нових конфігурацій у сфері розбудови середовища безпеки на регіональному рівні.

Важливим елементом вивчення аналізованої проблематики є дослідження законодавчого й організаційно-правового забезпечення формування та практичної реалізації державної політики у сфері виявлення, розшуку й управління активами. Зокрема, основний акцент зроблено на системному та критичному аналізі таких нормативно-правових актів, як Закон України «Про Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів» та «Про національну безпеку України»; Укази Президента України «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 2 вересня 2015 року “Про нову редакцію воєнної доктрини України”»; «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 27 січня 2016 року “Про Стратегію кібербезпеки України”»; «Про рішення Ради національної безпеки

і оборони України від 6 травня 2015 року “Про Стратегію національної безпеки України”» та ін.

Національна безпека є одним з найскладніших об’єктів публічного адміністрування. Це надзвичайно розгалужена система взаємопов’язаних елементів, які постійно реагують на зміни зовнішнього і внутрішнього середовища. У зв’язку з цим державі потрібні не тільки практично необмежені ресурси для виконання завдань національної безпеки, а й можливості для постійного протистояння новим викликам і загрозам, які постійно виникають. Національну безпеку доцільно трактувати як нестабільний об’єкт публічного адміністрування, тобто такий, що перебуває в постійній динаміці під впливом системи зовнішніх і внутрішніх факторів зовнішнього середовища.

Основна проблема її стабілізації полягає в тому, що досить складно з високою ймовірністю визначити часові межі, коли будуть досягнуті основні цілі політики національної безпеки. І після їх досягнення результати національної політики та бажаний стан державної політики у сфері виявлення, розшуку й управління активами потрібно постійно підтримувати, оскільки ті сили, які впливають на систему національної безпеки, роблять це так само адаптивно, як розвивається система впливу державної політики у вищеназваній сфері. Іншими словами, неможливо раз і назавжди досягти оптимального стану державної політики у сфері виявлення, розшуку та управління активами.

Особливості впливу держави на політику у вищеназваній сфері максимально розкриваються в її взаємодії з іншими державами на міжнародній арені. Глобальні та регіональні ризики суспільного, політичного й соціально-економічного розвитку, які є постійними і за своєю природою здебільшого штучними, створюють інші суб’єкти міжнародних відносин з метою розширення сфер свого впливу за рахунок держав, а точніше соціально-економічного середовища держави. Можна свідомо говорити про те, що джерелом і генератором зовнішнього впливу щодо державної політики

у сфері виявлення, розшуку та управління активами є ризики, які можуть нести не тільки інші держави, а й такі суб'єкти міжнародних відносин, які мають необхідні ресурси, організаційні та інституційні можливості (ТНК, міжнародні й регіональні організації, альянси тощо).

Усе це визначає як характер державної політики у сфері виявлення, розшуку та управління активами, так і необхідність формування системи державної політики у цій сфері не тільки як її об'єкта, але і як бажаної складової функціонування держави в цілому. Тобто ми говоримо про те, що безпекове середовище внаслідок свого динамізму й нестабільності формує певні риси навіть для доктринального розуміння категорії «державна політика у сфері виявлення, розшуку та управління активами» як об'єкта публічного адміністрування та складової національної безпеки.

Однак ця категорія не стільки наукова (теоретична), скільки практична. Саме розуміння державної політики у сфері виявлення, розшуку та управління активами як складової національної безпеки та діяльності держави має відображати сукупність заходів і механізмів, які потенційно потрібні державі для задоволення потреб сталого розвитку. Тому державна політика в окресленій сфері як явище має бути закріплена законодавчо, і саме законодавча визначеність відіграє найважливішу роль у процесі її формування.

Сучасне законодавство України щодо державної політики у сфері виявлення, розшуку та управління активами не дає легального визначення наведеної категорії. Така термінологічна невизначеність є незрозумілою з точки зору потреб національної безпеки, адже державна безпека визначається умовою забезпечення безпеки, не пов'язаною з військовою (оборонною) складовою. На нашу думку, це є недоліком сучасного українського законодавства у сфері національної безпеки, оскільки ускладнює розробку державної політики державної політики у сфері виявлення, розшуку й управління активами і практичну реалізацію багатьох механізмів та інструментів подолання основних безпекових ризиків.

Важливим актом державної політики у сфері виявлення, розшуку та управління активами є Стратегія повернення активів на 2023–2025 рр., яку схвалено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 01.08.2023 № 670-р [149]. Зокрема, цей документ вказує на проблеми, які потребують вирішення, подає аналіз поточного стану справ, згадує тенденції та нормативно-правові акти, які діють у відповідній сфері.

Питання протидії корупції, організованій злочинності, розкраданню та привласненню державних коштів і майна необхідно вирішувати в рамках реалізації державної політики у сфері виявлення, розшуку й управління активами. Саме виважена та скоординована робота державних органів забезпечує створення передумов для функціонування ефективної національної системи протидії, виявлення та припинення злочинної діяльності.

Запровадження комплексної моделі державної політики у сфері виявлення, розшуку та управління активами дасть змогу забезпечити повернення активів їх попереднім законним власникам.

Повернення активів є складним процесом, який потребує значного ресурсного забезпечення і має бути реалізований за умови належної політичної підтримки, чіткої, тісної взаємодії, співпраці та координації всіх зацікавлених сторін.

Повернення активів здійснюється кількома етапами, діяльність на кожному з яких залежить від ефективності попереднього етапу.

Згідно із загальною світовою практикою, процес повернення активів передбачає такі основні етапи: досудове слідство (з'ясовується інформація про доходи від кримінальних правопорушень, їх місцезнаходження та докази щодо власності на них); судове провадження (засудження або виправдання обвинуваченого/підсудного, ухвалення рішення про конфіскацію, набрання ним законної сили); виконання рішення про конфіскацію (майно фактично підлягає конфіскації на користь держави відповідно до закону чи міжнародного договору). Повернення активів потребує офіційного

декларування політичних намірів щодо необхідності впровадження національної системи повернення активів та визначення стратегічних цілей за цим напрямом.

Наявні в Україні правові механізми повернення активів не відповідають поточним тенденціям розвитку транскордонної злочинності, не дають змоги своєчасно реагувати та вживати необхідних заходів з протидії сучасним формам і методам легалізації активів.

Також потребує додаткового вивчення питання щодо конфіскації активів без винесення вироку в рамках кримінального провадження та забезпечення ефективного стягнення активів осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, у власність держави.

Здійснення лише заходів забезпечення кримінального провадження повернення активів не є ефективною практикою. Це пояснюється тим, що схеми, які зазвичай використовують під час виведення активів, пов'язані зі складними численними фінансовими операціями, які проводять через фінансові установи різних іноземних держав з використанням десятків фіктивних компаній, зареєстрованих в іноземних юрисдикціях. Так, виявлення, розслідування і доведення зв'язку фінансових операцій з активами та встановлення кінцевого перебування активів потребує не тільки вчинення великої кількості слідчих дій та експертиз, а й подання десятків запитів про міжнародно-правову допомогу у кримінальному провадженні, виконання яких триває роками. Однак навіть встановлення місця перебування активів не означає їх повернення державі, а лише свідчить про можливість накладення на них арешту на певний строк. Передумовою для повернення активів є ухвалення обвинувального вироку в кримінальному провадженні, що майже неможливо отримати у зв'язку зі значною тривалістю збору доказів, насамперед з-за кордону, а також тривалим судовим розглядом та оскарженням судового рішення.

Ця Стратегія [149] слугуватиме основою для: довгострокового планування розвитку та вдосконалення системи повернення активів в Україну; виплати компенсації, відшкодування збитків або шкоди, завданих Україні внаслідок вчинення кримінальних правопорушень; відшкодування шкоди та збитків, завданих Україні внаслідок збройної агресії Російської Федерації проти України.

Стратегія містить основні принципи, на яких має базуватися державна політика щодо повернення активів, та надалі стане основою для розроблення плану заходів з її реалізації і впровадження нових інструментів з розвитку й удосконалення системи виявлення і повернення активів їх попереднім законним власникам [149].

Основними принципами державної політики у сфері виявлення, розшуку та управління активами є: верховенство права; законність і справедливість; повага до людської гідності; повне і всебічне дотримання прав і свобод людини, громадянина; рівність і недискримінація у сфері виконання кримінальних покарань та пробації; нульова толерантність до корупції; забезпечення своєчасного реагування на виклики, що виникають у сфері повернення активів [149].

Злочинна діяльність загрожує безпеці суспільства, цілісності фінансової системи та стабільності економіки України. Ця Стратегія сприятиме запровадженню законодавчих та інституційних основ для посилення державного інструменту реагування на загрози незаконної діяльності та протидії злочинності. Вона є комплексним документом, реалізація якого потребує взаємодії відповідних центральних органів виконавчої влади, правоохоронних органів, органів прокуратури, органів судової влади, експертів з розшуку активів та громадянського суспільства [149].

Повернення активів є важливою складовою національної системи ефективної протидії корупції, відмиванню грошей та організованих злочинності і дає змогу позбавити злочинців незаконно одержаних доходів.

На сьогодні національним законодавством недостатньо врегульовано питання повернення активів. Основним законодавчим актом, що регламентує повернення активів, є Кримінальний процесуальний кодекс України [149].

Мета державної політики у сфері виявлення, розшуку та управління активами полягає у підвищенні законодавчого, інституційного та операційного рівня ефективності: виявлення активів; розшуку активів; арешту та конфіскації активів; запровадженні дієвих механізмів щодо повернення активів в Україну; виплати компенсації, відшкодування збитків або шкоди, завданих Україні внаслідок вчинення кримінальних правопорушень; відшкодування збитків або шкоди, завданих Україні внаслідок збройної агресії Російської Федерації проти України.

Стратегічні цілі та пріоритетні завдання державної політики у сфері виявлення, розшуку та управління активами доцільно окреслити таким чином.

Зокрема, першою стратегічною метою [149] є вдосконалення законодавства у сфері повернення активів. Пріоритетними завданнями для її досягнення є: удосконалення національного законодавства щодо здійснення заходів забезпечення кримінального провадження на стадії досудового розслідування з метою забезпечення конфіскації майна, вартість якого відповідає доходам від кримінальних правопорушень (конфіскація вартості); забезпечення поширення правового режиму конфіскації необґрунтованих активів не тільки стосовно осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування (що стосується активів корупційного походження), але й щодо випадків іншого незаконного походження активів, зокрема одержаних від вчинення інших правопорушень, та запровадження ефективного механізму конфіскації у цивільному процесі; узгодження згідно із законодавством порядку застосування спеціальної конфіскації (як заходу) і конфіскації майна (як санкції); розширення засобів виявлення й розшуку активів, одержаних від корупційних та інших злочинів, у кримінальних

провадження і справах про визнання активів необґрунтованими та стягнення їх у дохід держави.

Визначення шляхів та інструментів щодо: врегулювання питання повернення стороні запиту арештованих активів включно із законно придбаними активами або іншим майном у випадках, коли застосовується конфіскація коштів, що відповідає вартості такого майна; запровадження як заходу забезпечення кримінального провадження припинення операцій (заморожування) у розумінні чинних міжнародних договорів з метою тимчасової заборони передачі, перетворення, відчуження або тимчасового вступу у володіння таким майном, або тимчасового здійснення контролю над ним, необхідності надання повноважень з ініціювання такого заходу та визначення переліку державних органів, що матимуть такі повноваження [149].

Наступною метою [149] є посилення інституційних спроможностей правоохоронних органів та інших державних органів, діяльність яких спрямована на здійснення заходів з повернення активів, пріоритетними завданнями якої є: розширення можливостей державних органів, діяльність яких спрямована на здійснення заходів з повернення активів, зокрема в частині забезпечення і встановлення на законодавчому рівні порядку доступу до автоматизованих інформаційних та довідкових систем, реєстрів і банків даних, держателями (розпорядниками, володільцями, адміністраторами) яких є державні органи, органи місцевого самоврядування, державні та комунальні підприємства, установи (зокрема фінансові), організації, а також до іншої інформації, що перебуває в їх володінні чи розпорядженні; забезпечення розвитку можливостей використання відкритих даних під час виявлення та розшуку активів, законодавчого врегулювання питань розширення взаємодії з недержавним сектором за відповідним напрямом; залучення міжнародних компаній-провайдерів, що володіють корпоративною інформацією про активи юридичних осіб, фізичних осіб, підприємств у всіх доступних іноземних державах чи мають доступ до такої інформації; законодавче

вдосконалення операційних спроможностей правоохоронних органів щодо розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних з легалізацією (відмиванням) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванням тероризму та фінансуванням розповсюдження зброї масового знищення; створення можливостей та встановлення порядку оперативного обміну електронною (цифровою) інформацією з питань виявлення та розшуку активів, зокрема відомостями та матеріалами досудового розслідування, між АРМА та правоохоронними органами (їх територіальними органами) з метою оперативного реагування на ризики приховування активів, знищення та штучне зменшення їх вартості, передачі права власності на активи третім особам, зміни форми активу, виведення активів за межі державного/митного кордону України та інші дії, що вчиняються окремими особами, групами осіб з метою уникнення кримінальної відповідальності в частині застосування покарання у вигляді конфіскації майна; посилення взаємодії з банківськими та фінансовими установами, приватним сектором та громадськістю під час виявлення та розшуку активів [149].

Третьою стратегічною метою державної політики у сфері виявлення, розшуку й управління активами є посилення міжвідомчого співробітництва та обміну даними [149]. Пріоритетними завданнями для досягнення цієї мети є: вдосконалення механізмів співробітництва та координації державних органів в рамках повернення в Україну активів, незаконно виведених в іноземні юрисдикції; удосконалення співробітництва державних органів щодо оперативного обміну та опрацювання інформації про виявлені митними органами факти незаконного переміщення через митний кордон України валютних цінностей, обігових грошово-кредитних документів (інструментів на пред'явника), дорогоцінних металів, дорогоцінного каміння та виробів з них, а також культурних цінностей тощо; підвищення ефективності співробітництва та координації державних органів щодо повернення в Україну незаконно виведених в іноземні держави активів у рамках спільних слідчих груп; посилення взаємодії між АРМА, правоохоронними та іншими

державними органами під час виявлення та розшуку активів шляхом обміну інформацією, надання консультацій, інформаційно-аналітичної й технічної підтримки у кримінальному провадженні або у справах про визнання активів необґрунтованими та їх стягнення в дохід держави; підвищення кваліфікації працівників правоохоронних органів щодо здійснення фінансових розслідувань, розшуку та повернення активів із залученням провідних наукових і навчальних закладів; підвищення кваліфікації працівників органів прокуратури та суддів щодо застосування законодавства та міжнародних договорів про повернення активів; підвищення ефективності роботи органів державної влади в частині забезпечення повернення на користь держави активів, одержаних від корупційних та інших злочинів, шляхом вивчення іноземного досвіду й отримання спеціальних знань у сфері повернення активів з іноземних держав; визначення порядку та налагодження електронного обміну інформацією між АРМА, правоохоронними органами та іншими державними органами, органами місцевого самоврядування, підприємствами, установами, організаціями, фінансовими установами з метою підвищення оперативності та ефективності заходів, спрямованих на виявлення, розшук та повернення активів [149].

Четвертою метою [149] є посилення міжнародного співробітництва, завданнями якої є визначення порядку: створення та організації діяльності спільних слідчих груп щодо справ, пов'язаних з розшуком і поверненням активів в Україну; проведення фінансових розслідувань, виплати компенсації, відшкодування збитків або шкоди, завданих Україні внаслідок вчинення кримінальних правопорушень, зокрема відшкодування збитків або шкоди, завданих Україні внаслідок збройної агресії Російської Федерації проти України; розширення міжнародного співробітництва шляхом залучення міжнародних інституцій та іноземних експертів до процесу повернення в Україну незаконно виведених в іноземні держави активів; налагодження конструктивного партнерства з міжнародними спеціалізованими інституціями та залучення іноземних експертів до

вдосконалення знань і навичок представників державних органів та органів досудового розслідування у сфері повернення активів; налагодження співробітництва з компетентними органами іноземних держав з метою пошуку, встановлення, відслідковування, зупинення, арешту, конфіскації та подальшого повернення незаконно одержаних державних активів і доходів; напрацювання єдиної форми запиту до держав, у яких перебуває виведений актив, та укладення договорів/меморандумів з урядами таких держав, у яких передбачати надання відомостей за зазначеними запитами; вивчення та впровадження міжнародної практики з метою імплементації до національного законодавства кращих практик з розподілу активів у рамках їх повернення; затвердження критеріїв та формування переліку пріоритетних держав, у яких перебувають виведені за межі України активи, зокрема на основі їх кількості та вартості, у разі відсутності підписання із зазначеними державами двосторонніх договорів у сфері надання взаємної допомоги у кримінальному провадженні чи у справі про визнання необґрунтованими активів та їх стягнення в дохід держави; розвиток співробітництва з міжнародними партнерами з метою покращення ефективності міжнародної взаємодії щодо повернення активів, удосконалення двосторонніх відносин з іноземними державами для повернення активів з пріоритетних та інших держав; поглиблення формального та неформального співробітництва з іноземними установами з питань повернення активів, правоохоронними органами, підрозділами фінансової розвідки, органами прокуратури іноземних держав, а також іншими органами іноземних держав, відповідальними за повернення активів [149].

Ще однією метою [149] є вдосконалення діяльності з представництва і захисту прав та інтересів України у національних судах і закордонних юрисдикційних органах, завданнями якої є: активізація взаємодії між державними органами у справах про визнання необґрунтованими активів та їх стягнення в дохід держави; удосконалення законодавства у справах з повернення активів в іноземних юрисдикційних органах, а саме:

впровадження дієвих інструментів представництва України у справах з повернення активів в іноземних юрисдикційних органах; запровадження механізму та порядку залучення до розшуку активів суб'єктів господарювання, які надають послуги з розшуку та фінансування судових процесів з повернення активів; розроблення рекомендацій (типології справ) щодо конфіскації та повернення активів; врегулювання питання внутрішнього розподілу повернутих на користь держави активів [149].

Варто вказати, що модель державної політики у сфері виявлення, розшуку та управління активами розробляють і коригують з урахуванням змісту доктрини національної безпеки. Вона відображає цілі та заходи реалізації політики національної безпеки.

Наголошуємо, що Україна має створити та сформувати новий регіональний геополітичний простір, стати центром такого простору та додати до нього нові країни. Зокрема, в умовах активної економічної дії санкцій проти Російської Федерації виникає потреба у відновленні співробітництва у форматі, який би об'єднав територіальних сусідів РФ, до яких остання не має територіальних претензій.

Надзвичайно важливим напрямом державної політики у сфері виявлення, розшуку та управління активами є боротьба з агентами впливу Російської Федерації, які сьогодні посідають важливе місце в системі економічних і навіть державних управлінських відносин в Україні. Мова йде про створення такої системи показників відбору та фільтрації на лояльність/нелояльність Російської Федерації, яка б надавала актуальну та достовірну інформацію про ворожих агентів впливу, оприлюднювала б цю інформацію. Це сформує відповідний рівень суспільної недовіри до цих агентів впливу. Виникає потреба в активізації інститутів громадянського суспільства для боротьби із зовнішніми та внутрішніми ворогами, зокрема шляхом розробки освітніх програм національно-патріотичного виховання, їх поширення та впровадження в усі без винятку освітні процеси.

Для цього необхідно розробити та впровадити державні галузеві та регіональні програми соціально-економічного розвитку, програми розвитку окремих галузей, сегментів, галузей економіки та соціально-гуманітарної сфери. Такі програми мають характеризуватися наявністю інструментів активного впливу, навіть агресивного щодо подолання зовнішніх загроз національній безпеці.

Підсумовуючи вищесказане, доцільно подати таке бачення сучасного стану розвитку державної політики у сфері виявлення, розшуку та управління активами.

Система нормативно-правового забезпечення державної політики у сфері виявлення, розшуку та управління активами потребує розширення шляхом розробки галузевих актів, які б формували політику державної безпеки в цьому сегменті суспільних відносин. Йдеться про державні та регіональні програми розвитку в конкретній сфері, які б забезпечували досягнення тактичних цілей у певному сегменті державного регулювання. У сукупності вони забезпечили цілісну систему державної політики у сфері виявлення, розшуку та управління активами з синергетичним ефектом поєднання різних потенціалів, які розкриваються в економічній, соціальній, гуманітарній та інших сферах.

Це вимагає розширення сучасних контурів безпекової політики в Україні шляхом розробки та впровадження більш активних (агресивних) механізмів, спрямованих не лише на протидію зовнішнім загрозам, а й на просування власних національних та цивілізаційних інтересів у геополітичному просторі. На думку багатьох дослідників, агресивна політика Російської Федерації проти України має свою ефективність значною мірою через відсутність дзеркальних контракцій України проти Росії. Політика нейтралітету означає не дії з метою національного розвитку, а лише відсутність цілей військового протистояння з ініціативи України. Тому поточна активна зовнішня політика має стати елементом забезпечення

системи національної безпеки, яка максимізує її за рахунок ефективності геополітичних стратегій і тенденцій.

Модель державної політики у сфері виявлення, розшуку та управління активами, як основа її доктрини, має включати такі складові: об'єкт, предмет, суб'єктів, мету, сферу дії, вектори та принципи. Її розробка зумовлена такими факторами: 1) сьогодні відсутній єдиний системний підхід до державної політики у сфері виявлення, розшуку та управління активами; 2) зростають вимоги щодо підвищення ефективності державної політики в окресленій сфері з урахуванням її поширення на окремі об'єкти захисту; 3) відсутній алгоритм удосконалення державної політики у сфері виявлення, розшуку та управління активами в сучасних умовах.

Об'єктом окресленої державної політики є безпека тих суспільних відносин від суспільно небезпечних посягань. Безумовно, сфера дії такої політики не обмежується суспільними відносинами у майновій сфері. Спектр таких відносин є значно ширшим [26].

Об'єкти власності перебувають у стані безперервної взаємодії з іншими об'єктами і суб'єктами, і така взаємодія супроводжується появою нових форм та видів злочинних посягань. Тому вагомого значення набуває оптимізація процесу виявлення, розшуку та управління активами.

Говорячи про предмет державної політики в окресленій сфері, доцільно зважати на те, що вона покликана забезпечувати «виявлення тих негативних явищ, з якими необхідно боротися кримінально-правовими засобами, усвідомлення потреби суспільства в кримінально-правовому регулюванні, встановлення караності суспільно небезпечних діянь, обмеження кола злочинного, визначення характеру караності, заходів кримінальної відповідальності й умов звільнення від неї» [172, с. 38]. Відтак предмет державної політики у сфері виявлення, розшуку та управління активами має сприйматися як така складова її об'єкта, у якій виявляються самі її дії та складаються стратегічні й тактичні заходи, спрямовані на убезпечення активів від суспільно небезпечних посягань засобами кримінального права.

До суб'єктів державної політики у сфері виявлення, розшуку та управління активами слід зарахувати коло суб'єктів, до компетенції яких належить розробка державної політики у названій сфері та її реалізація, у тому числі учасниками, на яких поширюється дія розроблених положень.

На сучасному етапі державну політику у сфері виявлення, розшуку та управління активами сприймають як політику зовнішню і внутрішню.

Зовнішня державна політика у цій сфері має виконувати провідну роль через притаманні їй можливості встановлення насамперед криміналізації суспільно небезпечних діянь. Під такою політикою слід сприймати систему стратегічних заходів держави, спрямованих на активну участь держави у міжнародній політиці у сфері виявлення, розшуку та управління активами та гарантування належного і своєчасного виконання рішень останньої на національному рівні.

Усе зазначене зумовлює необхідність перегляду наявних завдань державної політики в окресленій сфері та формування нових, з-поміж яких можна виділити такі: 1) удосконалення законодавства у сфері повернення активів; 2) посилення інституційних спроможностей правоохоронних органів та інших державних органів, діяльність яких спрямована на здійснення заходів з повернення активів; 3) посилення міжвідомчого співробітництва та обміну даними; 4) посилення міжнародного співробітництва; 5) удосконалення діяльності з представництва і захисту прав та інтересів України в національних судах і зарубіжних юрисдикційних органах [26].

Викладені завдання визначають основні параметри доктринальних положень державної політики у сфері виявлення, розшуку й управління активами та спрямовані на розробку стратегії формування системи правових норм, її оптимізацію, тобто приведення цієї системи у максимальну відповідність до реальних потреб суспільства.

Однак було б неправильним вважати, що завданням цієї політики є не конкретне вирішення питання щодо визначення кола злочинних діянь, а тільки пошук моделі, пов'язаної з розширенням цього кола, його

стабілізацією або подальшим скороченням. Виробити таку модель неможливо без політичного підходу до встановлення кола правових заборон, а також меж застосування кримінальної репресії.

Для успішного розвитку правової, демократичної держави важливе значення має створення ефективної системи забезпечення захисту власності, насамперед кримінально-правовими засобами. Захист власності однієї особи неминуче відображається в системі суспільних відносин власності та держави в цілому [26].

Внутрішня державна політика у сфері виявлення, розшуку та управління активами має бути реалізована в умовах глобалізації й відкритості суспільства, виконувати низку функцій, які, з одного боку, ґрунтуються на власних національних інтересах держави, з іншого – мають у повному обсязі відображати на національному рівні напрями, обрані міжнародною правовою політикою міждержавного об'єднання, учасником якого є така держава [26]. Така політика являє собою систему вітчизняних політико-правових заходів, які спрямовані на створення та забезпечення у державі необхідних умов для належного захисту активів правовими засобами.

Під міжнародною політикою у сфері виявлення, розшуку та управління активами слід розуміти генеральну лінію, вироблену міжнародною спільнотою, що визначає основні напрями, цілі та засоби впливу на суспільно небезпечні діяння, що посягають на суспільні відносини у цій сфері, шляхом встановлення загальних засад кримінальної відповідальності і покарання, визначення кола діянь, віднесених до злочинних, а також взаємодії з іншими елементами міжнародної політики у сфері протидії злочинності [26].

До загальних принципів державної політики у сфері виявлення, розшуку та управління активами можна віднести: принцип законності, принцип верховенства права, принцип демократизму, принцип гуманізму, принцип переваги прав і свобод людини, принцип виключення подвійної відповідальності [173].

До спеціальних принципів такої державної політики входять: принцип нормативного визначення кола злочинів; принцип відповідності національної правової політики міжнародній; принцип недопустимості приховування від міжнародної спільноти стану національної злочинності; принцип обґрунтованості й виваженості ухвалення рішень щодо криміналізації та декриміналізації; принцип своєчасного забезпечення криміналізації діянь, суспільна небезпечність яких актуалізувалася під впливом розвитку сучасних технологій; принцип забезпечення індивідуалізації покарання; принцип економії кримінальної репресії, який має реалізовуватися шляхом ухвалення лише обґрунтованих і виважених рішень щодо визначення меж необхідних і достатніх покарань за діяння, криміналізація яких здійснюється у зв'язку з необхідністю забезпечення всебічного захисту власності, передбачення інституту кримінального проступку, а також певною мірою декриміналізації злочинів, які втратили суспільну небезпечність [26].

Отже, державна політика у сфері виявлення, розшуку та управління активами є самостійним напрямом державної політики України, який має охоплювати всі напрями останньої з метою досягнення стану повного захисту та безпеки активів правовими засобами.

Вектори розвитку розгляданої державної політики мають формуватися з позицій усвідомлення виникнення у світі нових можливостей вчинення суспільно небезпечних діянь та глобалізаційних процесів, які породжують транснаціональну злочинність [26].

Рівневий аналіз [13] дає підстави виділяти такі рівні державної політики у сфері виявлення, розшуку та управління активами: 1) доктринальний; 2) законодавчий; 3) правозастосовний; 4) правовиконавчий.

1.2 Нормативно-правові засади інституційного механізму забезпечення реалізації державної політики у сфері виявлення, розшуку та управління активами

Державна політика у сфері виявлення, розшуку та управління активами являє собою закріплену чинним законодавством України систему законодавчих, організаційних заходів, а також заходів публічного адміністрування, яка реалізується уповноваженими суб'єктами публічної адміністрації з метою впорядкування та розвитку суспільних відносин, що складаються у сфері виявлення, розшуку та управління активами.

На підставі наведеного доцільно зазначити, що ефективна реалізація такої політики потребує наявності певного правового базису, а саме нормативно-правових засад.

Виходячи з визначень і здобутків у цій сфері, деякі дослідники дійшли висновку, що поняття «правові засади» наразі розуміють з кількох різних позицій [51, с. 83], зокрема: як систему нормативно-правових актів, що регулює певну сферу суспільних відносин або функціонування їх суб'єктів; як норми права, що встановлюють правила діяльності суб'єктів суспільних відносин, що містяться в законодавчих актах; як керівні начала (принципи) відповідної діяльності окремих органів, що закріплені нормами відповідних законодавчих та підзаконних актів. Разом з тим подібно до поняття «правові засади» термін «правова основа» науковці розуміють як сукупність нормативно-правових актів, які регулюють певний вид суспільних відносин, та як сукупність правових норм, що регулюють певні суспільні відносини або діяльність державного органу [51, с. 83–92].

Аналіз нормативно-правових актів України дає змогу сформулювати такі узагальнення щодо змісту й сутності поняття «правові засади»: це принципи та основні напрями (пріоритети) реалізації державної політики у відповідних сферах суспільного життя; це визначений порядок (процедура)

здійснення та реалізації державної політики; це цілі, на досягнення яких спрямована державна політика [51, с. 83–92].

Складову «засади» доцільно ототожнювати як із принципами та напрямками здійснення державної політики, так і з певною процедурою реалізації такої політики, що включає мету, завдання, форми, методи реалізації державної політики, перелік уповноважених суб'єктів [51, с. 83–92].

У вузькому значенні правові засади розуміють як керівні принципи чи напрями реалізації державної політики у сфері виявлення, розшуку та управління активами, що закріплені нормами права. У широкому значенні – як сукупність певних інституційних та організаційних процедур і параметрів реалізації державної політики у сфері виявлення, розшуку та управління активами, що містяться в законах і підзаконних актах України.

На міжнародному рівні нормативно-правові основи політики у сфері виявлення, розшуку та управління активами передусім сформовано Директивою (ЄС) 2014/42/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 03.04.2014 про заморожування та конфіскацію засобів і доходів, одержаних злочинним шляхом у Європейському Союзі (далі – Директива 2014/42/ЄС) [184].

Зокрема, ст. 10 Директиви 2014/42/ЄС встановлює, що всі країни-члени зобов'язані вжити заходів щодо ефективного розпорядження активами, на які накладено арешт, а також створити спеціальні інститути, відповідальні за менеджмент таких активів з метою їх збереження або збереження їх вартості. Таким чином, завдяки імплементації відповідних практик Європейського Союзу з управління арештованим майном в Україні створено абсолютно новий підхід до основ державної політики у сфері виявлення, розшуку та управління активами [184].

Директива 2014/42/ЄС положеннями ст. 1 та п. 22 преамбули встановлює мінімальні правила щодо заморожування власності з метою забезпечення її можливої подальшої конфіскації та щодо конфіскації власності в кримінальних справах. Директива не заважає державам-членам

надавати ширші повноваження згідно з їхнім національним правом, у тому числі, наприклад, щодо правил про докази [184].

Статтею 9 Директиви 2014/42/ЄС передбачено, що держави-члени вживають необхідних заходів для виявлення та розшуку власності, яка підлягає заморожуванню та конфіскації, навіть після винесення остаточного обвинувального вироку за кримінальний злочин або наступні провадження на виконання статті 4(2), а також забезпечують ефективне виконання наказу про конфіскацію, якщо такий наказ уже було видано [184].

Відповідно до положень п. 32 преамбули та ст. 10 Директиви 2014/42/ЄС, управління власністю, замороженою з метою забезпечення її можливої подальшої конфіскації, має здійснюватися належним чином для збереження її економічної вартості. Для мінімізації втрати економічної вартості держави-члени мають вживати необхідних заходів, у тому числі щодо можливого продажу або передання власності. Держави-члени вживають необхідних заходів, наприклад, щодо створення централізованих офісів, групи централізованих офісів або еквівалентних механізмів для забезпечення належного управління замороженою власністю з метою її можливої подальшої конфіскації [184].

На міжнародному рівні також цю сферу регулюють, зокрема, Конвенція про відмивання доходів, пошук, арешт і конфіскацію доходів, отриманих злочинним шляхом [181], Конвенція ООН щодо запобігання корупції [197], Рішення Ради ЄС 2007/845/JHA від 06.12.2007 щодо співробітництва між комісіями з повернення активів у сфері розшуку, виявлення та арешту доходів, отриманих злочинним шляхом [179], Кримінальна конвенція щодо боротьби з корупцією [182].

На національному рівні цю сферу відносин регулює Конституція України [50], Кримінальний кодекс України [55], Кодекс України про адміністративні правопорушення [47], Закони України «Про Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів» від 10.11.2015 № 772-

VIII [133], «Про санкції» від 14.08.2014 № 1644-VII [146], «Про основні засади примусового вилучення в Україні об'єктів права власності Російської Федерації та її резидентів» від 03.03.2022 № 2116-IX [139], «Про засади державної регіональної політики» від 05.02.2015 № 156-VIII [103], «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики» від 01.07.2010 № 2411-VI [102], «Про національну безпеку України» від 21.06.2018 № 2469-VIII [135], «Про запобігання корупції» від 14.10.2014 № 1700-VII [101], «Про Національне антикорупційне бюро України» від 14.10.2014 № 1698-VII [134], «Про оперативно-розшукову діяльність» від 18.02.1992 № 2135-XII [136], «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю» від 30.06.1993 № 3341-XII [138], «Про державну службу» від 10.12.2015 № 889-VIII [98], «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у сфері державної антикорупційної політики у зв'язку з виконанням Плану дій щодо лібералізації Європейським Союзом візового режиму для України» від 13.05.2014 № 1261-VII [87] тощо.

Разом з тим до правових актів, які формують правові засади державної політики у сфері виявлення, розшуку та управління активами, доцільно також зарахувати: Постанову Кабінету Міністрів України «Деякі питання забезпечення діяльності Національного агентства з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів» від 03.10.2018 № 816 [24]; Постанову Кабінету Міністрів України «Про внесення змін до Порядку реалізації арештованих активів на електронних торгах» від 19.09.2018 № 754 [95]; Постанову Кабінету Міністрів України «Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України» від 22.08.2018 № 637 [89]; Постанову Кабінету Міністрів України «Про затвердження Положення про Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів» від 11.07.2018 № 613 [110]; Наказ Національного агентства України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів, Міністерства

внутрішніх справ України «Про затвердження Порядку взаємодії Національного агентства України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів, і Національної поліції України під час здійснення заходів з управління активами, на які накладено арешт у кримінальному провадженні» від 13.07.2018 № 140/608, зареєстрований у Міністерстві юстиції України 01.08.2018 за № 895/32347 [114]; Постанову Кабінету Міністрів України «Про внесення змін до пункту 16 Порядку реалізації арештованих активів на електронних торгах» від 04.07.2018 № 531 [96]; Наказ Національного агентства України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів «Про затвердження Положення про уповноважених осіб Національного агентства України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів» від 02.05.2018 № 93, зареєстрований у Міністерстві юстиції України 05.06.2018 за № 673/32125 [68]; Постанову Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку здійснення контролю за ефективністю управління активами» від 10.05.2018 № 351 [119]; Наказ Національного агентства України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів «Про затвердження Порядку оформлення матеріалів про адміністративні правопорушення» від 15.02.2018 № 44, зареєстрований у Міністерстві юстиції України 28.02.2018 за № 251/31703 [68]; Наказ Національного агентства України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів «Про затвердження Положення про порядок винесення приписів» від 15.02.2018 № 43, зареєстрований у Міністерстві юстиції України 28.02.2018 за № 250/31702 [68]; Наказ Національного агентства України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів, Національного антикорупційного бюро України, Генеральної прокуратури України, Служби безпеки України, Міністерства внутрішніх справ України, Міністерства фінансів України «Про

затвердження Порядку взаємодії при розгляді звернень органів, що здійснюють досудове розслідування, прокуратури та виконанні запитів іноземних держав щодо виявлення та розшуку активів» від 20.10.2017 № 115/197-о/297/586/869/857, зареєстрований у Міністерстві юстиції України 02.11.2017 № 1342/31210 [68]; Постанову Кабінету Міністрів України «Про Міжвідомчу комісію з питань реалізації активів» від 11.10.2017 № 768 [130]; Постанову Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку реалізації арештованих активів на електронних торгах» від 27.09.2017 № 719 [125]; Постанову Кабінету Міністрів України «Про відбір на конкурсних засадах юридичних осіб, які здійснюють реалізацію арештованих активів» від 09.08.2017 № 558 [118]; Постанову Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку організації та проведення конкурсу з формування Громадської ради при Національному агентстві з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів» від 21.02.2017 № 86 [123]; Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про затвердження плану заходів щодо забезпечення здійснення повноважень та виконання функцій органу виконавчої влади Національним агентством з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів» від 14.12.2016 № 1015-р [105].

Крім того, варто навести такі нормативно-правові акти, як [68]: Наказ АРМА «Про внесення змін до наказу АРМА, Міністерства фінансів України від 24 лютого 2023 року №31/105» від 15.09.2023 № 201/501, зареєстрований у Міністерстві юстиції України 04.10.2023 за № 1747/40803; Наказ АРМА «Про внесення змін до Порядку проведення конкурсного відбору суб'єктів оціночної діяльності» від 05.04.2023 № 64, зареєстрований у Міністерстві юстиції України 09.05.2023 за № 774/39830; Наказ АРМА, Міністерства фінансів України «Про деякі питання інформаційної взаємодії АРМА та ДПС» від 24.02.2023 № 31/105, зареєстрований у Міністерстві юстиції України 11.04.2023 за № 602/39658, № 603/39659; Порядок переходу у власність держави майна, коштів та інших активів забороненої судом

політичної партії, її обласних, міських, районних організацій, первинних осередків та інших структурних утворень, затверджений Постановою Кабінету Міністрів України від 12.08.2022 № 896; Наказ Міністерства юстиції України, АРМА «Про затвердження Порядку надання АРМА інформації на запити Міністерства юстиції України при реалізації державної політики у сфері стягнення в дохід держави активів осіб, щодо яких застосовано санкції» від 29.06.2022 № 2703/5/140, зареєстрований у Міністерстві юстиції України 29.06.2022 за № 710/38046; Наказ АРМА «Про затвердження Порядку проведення конкурсного відбору суб'єктів оціночної діяльності» від 23.03.2022 № 78, зареєстрований у Міністерстві юстиції України 13.05.2022 за № 515/37851; Наказ АРМА, Офісу Генерального прокурора «Про затвердження Порядку взаємодії АРМА та Офісу Генерального прокурора щодо виявлення та розшуку активів в межах міжнародної правової допомоги при проведенні процесуальних дій» від 24.05.2022 № 75/81, зареєстрований у Міністерстві юстиції України 30.05.2022 за № 582/37918; Наказ АРМА, Бюро економічної безпеки України «Про затвердження Порядку взаємодії АРМА і Бюро економічної безпеки України щодо виявлення та розшуку активів» від 22.02.2022 № 54/50, зареєстрований у Міністерстві юстиції України 11.05.2022 за № 507/37843; Наказ АРМА, Державного бюро розслідувань «Про затвердження Порядку взаємодії при розгляді АРМА звернень Державного бюро розслідувань щодо активів, на які може бути накладено арешт у справі про визнання необґрунтованими активів та їх стягнення в дохід держави» від 27.10.2021 № 420/570, зареєстрований у Міністерстві юстиції України 15.11.2021 за № 1497/37119; Наказ АРМА, Міністерства соціальної політики України «Про затвердження Порядку електронної інформаційної взаємодії АРМА та Міністерства соціальної політики України» від 20.10.2021 № 413/600, зареєстрований у Міністерстві юстиції України 04.11.2021 за № 1432/37054; Наказ АРМА, Офісу Генерального прокурора «Про затвердження Порядку розгляду АРМА звернень щодо виявлення та розшуку активів, на які може

бути накладено арешт у справі про визнання необґрунтованими активів та їх стягнення в дохід держави» від 30.09.2021 № 383/308, зареєстрований у Міністерстві юстиції України 20.10.2021 за № 1363/36985; Наказ АРМА, Державного бюро розслідувань «Про затвердження Порядку взаємодії АРМА і Державного бюро розслідувань щодо виявлення та розшуку активів» від 26.04.2021 № 151/262, зареєстрований у Міністерстві юстиції України 14.05.2021 за № 642/36264; Наказ АРМА «Про затвердження форм документів, що складаються під час здійснення контролю за ефективністю управління активами» від 29.01.2021 № 41, зареєстрований у Міністерстві юстиції України 12.02.2021 за № 182/35804; Наказ АРМА «Про затвердження Положення про Єдиний державний реєстр активів, на які накладено арешт у кримінальному провадженні» від 01.10.2020 № 418, зареєстрований у Міністерстві юстиції України 04.12.2020 за № 1217/35500; Наказ Національного агентства України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів, Міністерства юстиції України «Про внесення змін до деяких наказів АРМА» від 17.03.2020 № 166, зареєстрований у Міністерстві юстиції України 31.03.2020 за № 320/34603; Наказ Національного агентства України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів, Міністерства юстиції України «Про затвердження Порядку взаємодії Національного агентства України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів, та Міністерства юстиції України при виконанні судових рішень про конфіскацію, спеціальну конфіскацію, стягнення активів в дохід держави в кримінальному провадженні» від 29.01.2020 № 58/299/5, зареєстрований у Міністерстві юстиції України 03.02.2020 за № 116/34399; Наказ Національного агентства України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів, Міністерства внутрішніх справ України «Про внесення змін до Порядку надання Національному агентству України з питань виявлення, розшуку та

управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів, відомостей із персонально-довідкового обліку єдиної інформаційної системи Міністерства внутрішніх справ України» від 25.09.2019 № 438/802, зареєстрований у Міністерстві юстиції України 15.10.2019 за № 1114/34085; Наказ Національного агентства України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів, Міністерства внутрішніх справ України «Про внесення зміни до наказу Національного агентства України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів, Міністерства внутрішніх справ України від 19 вересня 2018 року № 291/771» від 30.08.2019 № 409/744, зареєстрований у Міністерстві юстиції України 20.09.2019 за № 1047/34018; Наказ Національного агентства України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів «Про затвердження Положення про міжрегіональні територіальні управління АРМА та внесення змін до деяких наказів АРМА» від 15.02.2019 № 38, зареєстрований у Міністерстві юстиції України 12.03.2019 за № 248/33219; Постанова Кабінету Міністрів України «Деякі питання оформлення звіту про зовнішній аудит діяльності Національного агентства з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів» від 24.10.2018 № 874; Наказ Національного агентства України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів, Міністерства фінансів України «Про затвердження Порядку отримання Національним агентством України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів, інформації про рахунки платників податків, які взяті на облік у контролюючих органах» від 20.09.2018 № 294/770, зареєстрований у Міністерстві юстиції України 18.10.2018 № 1180/32632; Наказ Національного агентства України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів, Міністерства фінансів України «Про затвердження Порядку

надання Державною фіскальною службою України інформації з Державного реєстру фізичних осіб – платників податків про доходи фізичних осіб на запити Національного агентства України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів» від 20.09.2018 № 293/769, зареєстрований у Міністерстві юстиції України 16.10.2018 № 1162/32614; Наказ Національного агентства України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів, Міністерства внутрішніх справ України «Про затвердження Порядку надання Національному агентству України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів, відомостей із персонально-довідкового обліку єдиної інформаційної системи Міністерства внутрішніх справ України» від 19.09.2018 № 292/770, зареєстрований у Міністерстві юстиції України 17.10.2018 № 1168/32620; Наказ Національного агентства України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів, Міністерства внутрішніх справ України «Деякі питання надання Національному агентству України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів, доступу до інформаційних ресурсів єдиної інформаційної системи Міністерства внутрішніх справ України» від 19.09.2018 № 291/771, зареєстрований у Міністерстві юстиції України 17.10.2018 № 1167/32619 тощо.

Парламентом України було прийнято Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо оптимізації діяльності Фонду державного майна України, вдосконалення управління державним майном та підвищення ефективності санкційної політики» від 30.05.2023 № 3137-IX [88], який мав був покласти край питанню визначення суб'єкта управління санкціонованими активами. Водночас законодавство не давало чіткої відповіді щодо того, хто здійснював такі повноваження на постійній основі, а натомість наклало зобов'язання обрати тимчасового менеджера

таких активів з-поміж державних органів, військових адміністрацій або державних підприємств до Кабінету Міністрів.

Оскільки Уряд доручив Фонду державного майна України тимчасове управління відшкодованими активами, було вирішено надати йому функції управління та продажу (про)російських активів, повернутих до доходів держави на постійній основі.

Проте, аналізуючи законодавчу ініціативу, доцільно відзначити відсутність вирішення питання передачі санкціонованих активів, якими керує АРМА, як один з її ризиків. Зрештою сфера компетенції Агентства щодо таких активів закінчується, коли суд скасовує арешт майна, актив передають до АРМА для управління або продають у порядку його конфіскації.

Нещодавно в парламенті було зареєстровано проєкт Закону України про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо підвищення ефективності діяльності у сфері виявлення, розшуку та управління активами від 18.09.2023 № 10069 [156], покликаний удосконалити існуючу систему виявлення, розшуку та управління активами.

Документ, зокрема, розроблено з метою підвищення ефективності діяльності державних органів у сфері виявлення, розшуку й управління активами, а також виправлення та уточнення окремих положень законодавства; він покликаний удосконалити існуючу систему виявлення, розшуку й управління активами. Статтею 9 Закону України «Про Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів» (далі – Закон) визначено основні функції АРМА [80].

Згідно з п. 1, 2 частини першої ст. 10 Закону, АРМА з метою виконання своїх функцій:

1) витребовує за рішенням Голови Національного агентства або його заступника та безоплатно одержує в установленому законом порядку від державних органів, органів місцевого самоврядування інформацію, необхідну для виконання обов'язків Національного агентства, а також

інформацію, що становить банківську таємницю, в порядку та обсязі, визначених Законом України «Про банки і банківську діяльність»;

2) має доступ до Єдиного реєстру досудових розслідувань (у порядку та обсязі, визначених спільним наказом Офісу Генерального прокурора та Національного агентства), автоматизованих інформаційних і довідкових систем, реєстрів та банків даних, держателем (адміністратором) яких є державні органи або органи місцевого самоврядування, користується державними, у тому числі урядовими, засобами зв'язку і комунікацій, мережами спеціального зв'язку та іншими технічними засобами [80].

Обробку такої інформації здійснює АРМА із дотриманням вимог законодавства про захист персональних даних та забезпеченням таємниці, що охороняється законом. Також, згідно з положеннями частини другої ст. 16 Закону визначено, що з метою виконання завдань у сфері виявлення та розшуку активів АРМА має право отримувати, обробляти та здійснювати обмін інформацією про фізичних та юридичних осіб у порядку, визначеному міжнародними договорами й законодавством України. При цьому зазначений порядок та перелік джерел інформації, до яких має доступ АРМА, не є вичерпним, у тому числі згідно з іншими актами законодавства. Також інформація, що є в розпорядженні державних органів, не містить вичерпної інформації про наявність та існування активів і про їх власників [80].

Наприклад, відповідно до ст. 136 Закону України «Про ринки капіталу та організовані товарні ринки», АРМА має доступ до професійної таємниці на ринках капіталу та організованих товарних ринках (інформації щодо рахунків клієнтів та операцій, проведених на користь або за дорученням клієнта), яка надається на письмовий запит АРМА професійними учасниками ринків капіталу та організованих товарних ринків, а також третіми особами, визначеними ст. 134 зазначеного Закону; облік одиниць залізничного транспорту (вагони, напіввагони) та прав власності на них ведеться в ПАТ «Укрзалізниця» (послуга щодо отримання необхідної інформації є платною); інформація про об'єкти нерухомості та їх власників, що не внесена

до Державного реєстру речових прав на нерухоме майно (інформація, створена до 31.12.2012), є у розпорядженні відповідних комунальних підприємств, створених органами місцевого самоврядування; облік цінних паперів та прав власності на них здійснюється депозитарними установами (юридичними особами, що отримали ліцензію на здійснення відповідної діяльності на ринку капіталу), централізований облік прав власності на цінні папери не ведеться [80].

Крім зазначеного, державні органи, органи місцевого самоврядування можуть визначати інших юридичних осіб держателями, адміністраторами реєстрів, баз даних, що містять інформацію про активи та їх власників. При цьому підпунктом 3 п. 6 Положення про Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 11.07.2018 № 613, АРМА для виконання покладених на нього завдань надано право одержувати, обробляти необхідну для виконання повноважень АРМА інформацію стосовно фізичних та юридичних осіб та здійснювати обмін такою інформацією з органами іноземних держав, державними органами, органами місцевого самоврядування, підприємствами, установами й організаціями незалежно від форми власності, у тому числі банками, депозитарними та фінансовими установами, приватними виконавцями, аудиторами, нотаріусами, оцінювачами, а також експертами, арбітражними керуючими, членами ліквідаційних комісій, ліквідаторами, уповноваженими особами Фонду гарантування вкладів фізичних осіб (у тому числі копії документів). У зв'язку із зазначеним є необхідність усунути існуючі недоліки в частині повноважень АРМА, пов'язаних з процедурами доступу до джерел інформації, що містять відомості про активи та їх власників [80].

Також з метою уніфікації актів законодавства у сфері виявлення та розшуку активів проєкт Закону пропонує розширити перелік суб'єктів, що

мають право звертатись до АРМА з метою виявлення та розшуку активів, з огляду на зміни в законодавстві.

З метою реалізації положень Закону України «Про санкції», відповідно до частин першої, восьмої ст. 5, ст. 5-1 Закону України «Про санкції», п. 9 частини першої ст. 9, п. 6, 11 частини першої ст. 10, частини другої ст. 15 Закону, п. 1, 9, 10 Положення про Міністерство юстиції України, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 02.07.2014 № 228, Міністерством юстиції України спільно з АРМА визначено необхідні аспекти міжвідомчої взаємодії з метою забезпечення залучення АРМА до виявлення й розшуку активів фізичних та юридичних осіб, зазначених у відповідних рішеннях Ради національної безпеки і оборони України [80].

Також Постановою Кабінету Міністрів України від 12.08.2022 № 896 затверджено Порядок переходу у власність держави майна, коштів та інших активів забороненої судом політичної партії, її обласних, міських, районних організацій, первинних осередків та інших структурних утворень, яким встановлено, що Мін'юст залучає АРМА до виявлення та розшуку майна політичної партії шляхом надсилання до АРМА запиту [80].

Крім того, слід зазначити, що з 22.09.2023 частину третю ст. 51 Закону України «Про санкції» буде викладено у новій редакції, передбаченій абзацами четвертим – сьомим п. 8 розділу I Закону України від 30.05.2023 № 3137-IX, відповідно до якої, рішення суду про застосування санкції, передбаченої п. 11 частини першої ст. 4 цього Закону, у день набрання ним законної сили надсилається Фонду державного майна України для визначення порядку та способу його виконання. Активи, щодо яких ухвалено рішення про застосування такої санкції, підлягають передачі Фонду державного майна України протягом п'яти робочих днів з дня набрання законної сили вищезазначеним рішенням суду [80].

Зазначена редакція Закону України «Про санкції» не передбачає управління активами, на які накладено арешт у кримінальному провадженні, у тому числі як захід забезпечення позову – лише щодо позову,

пред'явленого в інтересах держави, із встановленням заборони розпоряджатися та/або користуватися такими активами, а також у позовному провадженні у справах про визнання необґрунтованими активів та їх стягнення в дохід держави із встановленням заборони користуватися такими активами, сума або вартість яких перевищує 200 розмірів прожиткового мінімуму, встановленого для працездатних осіб на 1 січня відповідного року, управління якими здійснює АРМА, відповідно до Закону [80].

У свою чергу слід зазначити, що Фонд державного майна не може управляти всім без винятку, оскільки функції Фонду та АРМА не дублюються, а суттєво відрізняються. Окремо слід зазначити, що функціонал АРМА визначено не тільки спеціальним законом, ст. 100 Кримінально процесуального кодексу України, а й іншими законодавчими актами, якими імперативно передбачено, що активи, арештовані в рамках кримінального провадження, передаються виключно АРМА, що в поєднанні забезпечує дієвий механізм у здійсненні заходів з управління активами [80].

Крім того, проектом Закону також передбачено внесення змін до Закону України «Про основні засади примусового вилучення в Україні об'єктів права власності Російської Федерації та її резидентів. Зокрема, проектом Закону передбачено зміни до Закону, які спрямовані на усунення існуючих неточностей, уніфікацію правових норм, що вводяться з метою ефективного правозастосування у сфері виявлення, розшуку та управління активами, а також підвищення ефективності системи виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів [80].

Слід зазначити, що предмет правового регулювання законопроекту охоплюють положення Розділу III «Юстиція, свобода та безпека» Угоди про асоціацію між Україною, з одного боку, та Європейським Союзом, Європейським Співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншого боку (далі – Угода про асоціацію).

Доцільно зазначити, що правовідносини, які є предметом правового регулювання законопроекту, у Європейському Союзі регулює вже згадувана

нами вище Директива (ЄС) 2014/42/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 03.04.2014 про заморожування та конфіскацію засобів і доходів, одержаних злочинним шляхом в Європейському Союзі. Саме тому зазначений законопроект є надзвичайно важливим та актуальним.

Зміни, запропоновані законопроектом, також покликані розширити можливості доступу АРМА до джерел інформації, обробки даних сучасними ІТ-інструментами, автоматизувати означені процеси і мінімізувати участь людини на етапі первинного збирання, обробки даних, а також забезпечити ефективну реалізацію положень ст. 10 Закону [80]. Разом з тим згаданий Проект покликаний визначити роль АРМА в управлінні санкціонованими активами, залучити агентство до процедур примусового вилучення та продажу майна Росії та її резидентів, врегулювати порядок примусового дотримання рішень про конфіскацію активів до доходів держави. Розглянемо детальніше позиції, які пропонує законопроект.

Сьогодні єдиним уповноваженим органом для управління конфіскованими російськими активами є Фонд державного майна. Рішення Вищого антикорупційного суду про повернення активів скеровуються безпосередньо до Фонду державного майна України для визначення порядку та способу їх виконання. Це, наприклад, може означати подальшу приватизацію, оренду або навіть продовження управління активами Фондом державного майна України для задоволення потреб держави.

Самі активи підлягають передачі до Фонду державного майна протягом 5 робочих днів з дати набрання чинності рішенням суду. Агентство керує ними і має право продавати, але відповідно до вимог чинного законодавства продаж активів можливий лише в тому випадку, якщо вони належать резидентам держав, які здійснюють збройну агресію проти України.

Це формулювання ставить під загрозу подальший продаж російських активів, оскільки після розгляду справи судом та їх відновлення до доходу держави активи більше не належать резидентам держав-агресора. Внаслідок

цього неможливо виконати вимоги чинного законодавства щодо продажу активів.

Що стосується АРМА, то агентство має справу із санкціонованими активами лише тоді, коли вони передаються його керівництву у кримінальних справах. У рамках кримінального провадження правоохоронці раніше вилучили та передали в управління АРМА активи під санкції Михайла Шелкова (ТОВ «Демуринський гірничо-збагачувальний комбінат»), Віктора Януковича (ТОВ «Танталіт»), Олега Дерипаски (ТОВ «Миколаївський глиноземний завод»), Аркадія та Ігора Ротенбергів (компанія «Океан Плаза») та ін.

Існує кілька способів управління такими активами: продаж (якщо це безпосередньо визначається рішенням слідчого судді), передача активів менеджеру, а Кабінет Міністрів визначає установу для управління цим активом (у виняткових випадках, які стосуються, наприклад, об'єктів військово-промислового комплексу та авіаційної промисловості, які володіють такими активами).

Законопроект пропонує дозволити АРМА виконувати рішення про повернення активів нарівні з Фондом державного майна. Якщо активом на момент прийняття судового рішення про конфіскацію керує Агентство, то таке рішення буде надіслано йому для подальшого виконання.

Законопроект змінює підхід до дотримання рішень про повернення активів до доходів держави. Запропоновано, що, крім їх продажу в порядку, встановленому Кабінетом Міністрів, управління активами буде здійснюватись виключно шляхом передачі їх управлінню державними підприємствами або іншими суб'єктами господарювання державного сектора економіки.

Кошти, отримані від продажу активів АРМА, як і у випадку з Фондом державного майна України, запропоновано спрямувати до Фонду ліквідації наслідків збройної агресії.

Крім того, запропоновано довірити Національному агентству нові функції (рис. 1.1):

1) тимчасове управління замороженими активами. Заморожування активів – це ще один тип санкції; його застосування обов'язково передусе поверненню активів до доходів держави;

2) підготовка урядових пропозицій щодо примусового захоплення об'єктів власності Росії та її жителів та подальшого продажу об'єктів, визначених АРМА.

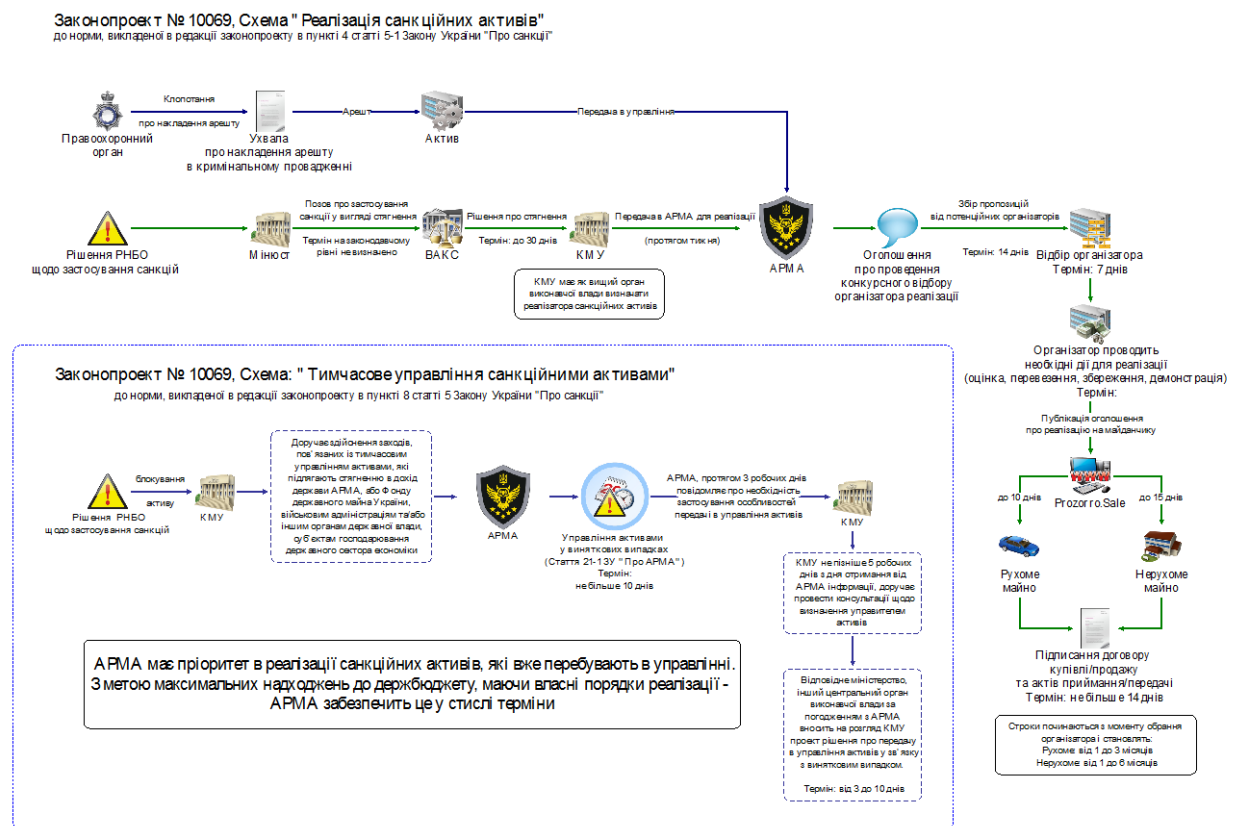

Рис. 1.1. Схема реалізації санкційних активів

На додаток до активації ролі АРМА в санкційній політиці проаналізований законопроект стосується його індивідуальних повноважень. Таким чином, зміни в статусі АРМА стосуються такого:

1) повноваження запитувати інформацію від усіх підприємств, установ та організацій, незалежно від їх форми власності;

2) АРМА повинно мати вільний прямий доступ до інформаційних систем, власником (адміністратором) яких є держава, з можливістю віддаленої обробки інформації або в режимі автоматичного збору даних;

3) уповноважити Агентство вжити заходів для виявлення та пошуку активів не тільки за запитом, але й на інших підставах тощо.

Таким чином, проведений аналіз нормативно-правових засад державної політики у сфері виявлення, розшуку та управління активами дає підстави для таких висновків:

1) нормативно-правове регулювання посідає важливе місце в процесі формування та реалізації державної політики у сфері виявлення, розшуку та управління активами;

2) правові засади реалізації державної політики у сфері виявлення, розшуку та управління активами доцільно розуміти як систему норм права, які закріплені в чинному національному законодавстві та які встановлюють мету, завдання, правила, порядок, процедури діяльності уповноважених суб'єктів щодо забезпечення державної політики у сфері виявлення, розшуку та управління активами;

3) адміністративно-правові норми становлять центральний елемент правового регулювання державної політики у сфері виявлення, розшуку та управління активами, за допомогою якого уповноважені суб'єкти реалізації державної політики в названій сфері здійснюють владний організаційний вплив на суспільні відносини;

4) основними суб'єктами, які створюють адміністративно-правові норми щодо державної політики у сфері виявлення, розшуку та управління активами, є органи виконавчої влади;

5) відсутність стратегічного (концептуального) документа щодо державної політики у сфері виявлення, розшуку та управління активами ускладнює формування та реалізацію такої політики.

1.3 Функції інституційного механізму забезпечення реалізації державної політики у сфері виявлення, розшуку та управління активами

Функції державної політики у сфері виявлення, розшуку та управління активами доцільно розглядати крізь призму створення АРМА, яке було оголошено новим інститутом антикорупційного механізму, Відповідно до ч. 1 ст. 9 Закону України «Про Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів» від 10.11.2015 № 772-VIII, Національне агентство виконує такі функції:

- 1) проведення аналізу статистичних даних, результатів досліджень та іншої інформації про виявлення, розшук і управління активами;
- 2) підготовка пропозицій щодо формування та реалізації державної політики у сфері виявлення, розшуку та управління активами, розроблення проєктів нормативно-правових актів щодо цих питань;
- 3) здійснення заходів з виявлення, розшуку, проведення оцінювання активів за зверненням слідчого, детектива, прокурора, суду (слідчого судді);
- 4) організація здійснення заходів, пов'язаних з проведенням оцінювання, веденням обліку та управлінням активами;
- 5) формування та ведення Єдиного державного реєстру активів, на які накладено арешт у кримінальному провадженні;
- 6) здійснення співробітництва з органами іноземних держав, до компетенції яких належать питання щодо виявлення, розшуку та управління активами, іншими компетентними органами іноземних держав, відповідними міжнародними організаціями;
- 7) участь у забезпеченні представництва прав та інтересів України в закордонних юрисдикційних органах у справах, пов'язаних з поверненням в Україну активів, одержаних від корупційних та інших кримінальних правопорушень;

8) надання роз'яснень, методичної та консультаційної допомоги слідчим, детективам, прокурорам та суддям з питань, пов'язаних з виявленням, розшуком, проведенням оцінювання та управління активами;

9) інші функції, визначені Законом.

Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів, є центральним органом виконавчої влади зі спеціальним статусом, уповноваженим на формування та реалізацію державної політики у сфері виявлення та розшуку активів, які можуть бути арештовані у кримінальному провадженні, а також управління активами, які арештовані у кримінальному провадженні.

Для створення АРМА існували такі внутрішні й зовнішні передумови:

1) потреба у вдосконаленні механізмів виявлення та розшуку активів, які було незаконно виведено за межі України внаслідок вчинення корупційних та інших злочинів, а також через необхідність запровадження прозорих та ефективних механізмів управління арештованими активами; 2) зобов'язання України в рамках виконання Плану дій щодо лібералізації ЄС візового режиму для України, обов'язкові для України рекомендації Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР) та інші міжнародні зобов'язання України.

АРМА за змістом, обсягом функцій і правовим статусом не має аналогів у системі органів державної влади в Україні. АРМА створено за аналогом установ з повернення та управління активами, які успішно функціонують у державах – членах ЄС відповідно до рішення Ради Європейського Союзу від 06.12.2007 № 2007/845/JHA та інших актів права ЄС [66].

Функції та можливості Національного агентства України з питань виявлення, розшуку й управління активами, отриманими від корупційних та інших злочинів у системі органів боротьби з корупцією, обґрунтовані та

зрозумілі як громадянам, так і бізнесу більшості країн світу, однак є абсолютно новими для України.

Суб'єкти, яким адресовано зазначений запит, зобов'язані невідкладно, але не довше, ніж протягом трьох робочих днів від дня його надходження, надати відповідну інформацію. У разі неможливості надання інформації суб'єкт має невідкладно у письмовій формі повідомити про це Національне агентство з обґрунтуванням причин. Національне агентство за зверненням відповідного суб'єкта може продовжити строк надання інформації не більше, як на два календарні дні. Ненадання Національному агентству на його запит інформації, надання завідомо недостовірної інформації чи не в повному обсязі, порушення встановлених законом строків її надання, повідомлення третіх осіб стосовно того, що про них збирають таку інформацію, заборонено і спричиняє відповідальність, передбачену законом.

Крім того, врахування повноважень АРМА, визначеного в п. 2 частини першої ст. 10 Закону, цей орган має повний доступ до автоматизованих інформаційно-довідкових систем, реєстрів і банків даних, держателем (адміністратором) яких є державні органи. Кількість підключення та доступ до реєстрів, банків даних, інформаційних ресурсів постійно збільшуються.

Для того, щоб ефективно виконувати поставлені завдання АРМА, визначені законом, доступ надано до значної кількості реєстрів та банків інформаційних даних, що управляються та/або належать органами державної влади та місцевого самоврядування; АРМА уповноважені особи мають право вимагати документи від цих органів, які сприяють процесу ідентифікації та розшуку активів.

На сьогодні АРМА має доступ до 46 реєстрів та інформаційних баз даних на основі укладених меморандумів, домовленостей та спільних рішень. Крім того, відповідно до п. 10 частини першої ст. 10 Закону України «Про банки і банківську діяльність» (Закон України № 2121-III, 2000 р.), АРМА має доступ до банківської таємниці щодо існування та стану рахунків, операцій на рахунках конкретної юридичної або фізичної особи, фізичної

особи-підприємця. Обмін інформацією з банківськими установами реалізовано в найкоротші терміни завдяки підключення АРМА до системи електронної пошти Національний банк України.

При цьому АРМА здійснює постійний пошук з метою аналізу нових банків даних, які можуть бути використані для ідентифікації та відстеження активів.

Відповідно до частини першої ст. 170 Кримінального процесуального кодексу України, слідчий, прокурор мають вжити необхідних заходів з метою виявлення та розшуку майна, на яке може бути накладено арешт у кримінальному провадженні, зокрема шляхом витребування необхідної інформації в АРМА, інших державних органів та органів місцевого самоврядування, фізичних і юридичних осіб.

Статтею 16 Закону встановлено, що з метою виявлення та розшуку активів АРМА:

1) вживає відповідно до звернень органів, що здійснюють досудове розслідування, прокуратури, судів, заходів щодо виявлення та розшуку активів, взаємодіє з цими органами з метою накладення арешту на такі активи та їх конфіскації;

2) здійснює міжнародне співробітництво з відповідними органами іноземних держав у частині обміну досвідом та інформацією з питань, пов'язаних з виявленням, розшуком та управлінням активами;

3) забезпечує співробітництво з міжнародними, міжурядовими організаціями, мережами, діяльність яких спрямована на забезпечення міжнародного співробітництва у сфері виявлення, розшуку та управління активами, у тому числі з Камденською міжвідомчою мережею з питань повернення активів (CARIN), та представляє Україну в цій організації.

В аспекті законодавчого забезпечення процедур виявлення та розшуку активів, на які може бути накладено арешт у кримінальному провадженні, АРМА врегульовано необхідну взаємодію з усіма правоохоронними органами.

Наказом АРМА, Національного антикорупційного бюро України, Генеральної прокуратури України, Служби безпеки України, Міністерства внутрішніх справ України, Міністерства фінансів України від 20.10.2017 № 115/197-о/297/586/869/857, зареєстрованим у Міністерстві юстиції України 02.11.2017 № 1342/31210, затверджено Порядок взаємодії при розгляді звернень органів, що здійснюють досудове розслідування, прокуратури та виконанні запитів іноземних держав щодо виявлення та розшуку активів.

Наказом АРМА, Державного бюро розслідувань від 26.04.2021 № 151/262, зареєстрованим у Міністерстві юстиції України 14.05.2021 за № 642/36264, затверджено Порядок взаємодії АРМА і Державного бюро розслідувань щодо виявлення та розшуку активів.

Наказом АРМА, Бюро економічної безпеки України від 22.02.2022 № 54/50, зареєстрованим у Міністерстві юстиції України 11.05.2022 за № 507/37843, затверджено Порядок взаємодії АРМА і Бюро економічної безпеки України щодо виявлення та розшуку активів.

Крім того, з метою забезпечення виконання звернень Офісу Генерального прокурора щодо виявлення та розшуку активів відповідно до частини першої ст. 568 Кримінального процесуального кодексу України наказом АРМА, Офісу Генерального прокурора від 24.05.2022 № 75/81, зареєстрованим у Міністерстві юстиції України 30.05.2022 за № 582/37918, затверджено Порядок взаємодії АРМА та Офісу Генерального прокурора щодо виявлення та розшуку активів у межах міжнародної правової допомоги при проведенні процесуальних дій.

Згідно з положеннями ст. 290 Цивільного процесуального кодексу України, позов про визнання необґрунтованими активів та їх стягнення в дохід держави подає і здійснює представництво держави в суді прокурор Спеціалізованої антикорупційної прокуратури. У справах про визнання необґрунтованими активів та їх стягнення в дохід держави щодо активів працівника Національного антикорупційного бюро України, прокурора Спеціалізованої антикорупційної прокуратури чи активів, набутих іншими

особами в передбачених цією статтею випадках, звернення до суду та представництво держави в суді здійснюють прокурори Генеральної прокуратури України за дорученням Генерального прокурора.

Позов пред'являється щодо: активів, набутих після 28.11.2019 (день набуття чинності Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо конфіскації незаконних активів осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, і покарання за набуття таких активів»), якщо різниця між їх вартістю і законними доходами особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, у п'ятсот і більше разів перевищує розмір прожиткового мінімуму для працездатних осіб, встановленого законом на день набрання чинності зазначеним Законом, а також коли кримінальне провадження за ст. 368-5 Кримінального кодексу України, предметом злочину в якому були ці активи, закрито на підставі п. 3, 4, 5, 8, 10 частини першої ст. 284 Кримінального процесуального кодексу України і відповідне рішення набуло статусу остаточного; доходів, отриманих від вищезазначених активів.

Для визначення вартості вищезазначених активів застосовується вартість їх набуття, а в разі їх набуття безоплатно чи за ціною, нижчою за мінімальну ринкову, – мінімальна ринкова вартість таких або аналогічних активів на дату набуття.

Позов про визнання необґрунтованими активів та їх стягнення в дохід держави може бути пред'явлено до особи, яка, будучи особою, уповноваженою на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, набула у власність активи, зазначені в частині другій цієї статті, та/або до іншої фізичної чи юридичної особи, яка набула у власність такі активи за дорученням особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, або якщо особа, уповноважена на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, може прямо чи

опосередковано вчиняти щодо таких активів дії, тотожні за змістом здійсненню права розпорядження ними.

Національне антикорупційне бюро України та Спеціалізована антикорупційна прокуратура, а у визначених законом випадках – Державне бюро розслідувань та Генеральна прокуратура України вживають заходів щодо виявлення необґрунтованих активів та збору доказів їх необґрунтованості.

АРМА бере участь у розбудові та реалізації інституту «цивільної конфіскації» – визнання необґрунтованими активів та їх стягнення в дохід держави. Так, представники АРМА увійшли до складу міжвідомчої робочої групи для активізації процесів у зазначеній сфері. За результатами роботи видано спільні накази АРМА та Офісу Генерального прокурора, Державного бюро розслідувань, що врегулювали процедури виявлення та розшуку необґрунтованих активів за зверненнями уповноважених суб'єктів у цивільному процесі. Наразі напрям розвивається, існує практика залучення АРМА до виявлення та розшуку таких активів з метою їх подальшого стягнення в дохід держави.

Наказом АРМА, Офісу Генерального прокурора від 30.09.2021 № 383/308, зареєстрованим у Міністерстві юстиції України 20.10.2021 за № 1363/36985, затверджено Порядок розгляду АРМА звернень щодо виявлення та розшуку активів, на які може бути накладено арешт у справі про визнання необґрунтованими активів та їх стягнення в дохід держави.

Наказом АРМА, Державного бюро розслідувань від 27.10.2021 № 420/570, зареєстрованим у Міністерстві юстиції України 15.11.2021 за № 1497/37119, затверджено Порядок взаємодії при розгляді АРМА звернень Державного бюро розслідувань щодо активів, на які може бути накладено арешт у справі про визнання необґрунтованими активів та їх стягнення в дохід держави.

Водночас ст. 9 Закону встановлено, що АРМА здійснює підготовку пропозицій щодо формування та реалізації державної політики у сфері

виявлення, розшуку та управління активами, розроблення проєктів нормативно-правових актів з цих питань, а також виконує інші функції, визначені законом.

Частиною восьмою ст. 5 Закону України «Про санкції» встановлено, що заходів щодо виявлення та розшуку активів фізичних та юридичних осіб, зазначених у відповідних рішеннях Ради національної безпеки і оборони України, вживає центральний орган виконавчої влади, що забезпечує реалізацію державної політики у сфері стягнення в дохід держави активів осіб, щодо яких застосовано санкції.

Центральний орган виконавчої влади, що забезпечує реалізацію державної політики у сфері стягнення в дохід держави активів осіб, щодо яких застосовано санкції, має право залучати до виявлення та розшуку таких активів інші органи державної влади та органи місцевого самоврядування. Ці органи сприяють центральному органу виконавчої влади, який забезпечує реалізацію державної політики у сфері стягнення в дохід держави активів осіб, щодо яких застосовано санкції, у виявленні та розшуку відповідних активів у межах прав і можливостей, наданих їм законодавством, яке регулює статус та організацію їхньої діяльності.

Відповідно до п. 1 Положення про Міністерство юстиції України, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 02.07.2014 № 228, Міністерство юстиції України є головним органом у системі центральних органів виконавчої влади, що забезпечує, зокрема, реалізацію державної політики у сфері стягнення в дохід держави активів осіб, щодо яких застосовано санкції.

З метою реалізації положень Закону України «Про санкції», відповідно до частин першої, восьмої ст. 5, ст. 5-1 Закону України «Про санкції», п. 9 частини першої ст. 9, п. 6, 11 частини першої ст. 10, частини другої ст. 15 Закону, п. 1, 9, 10 Положення про Міністерство юстиції України, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 02.07.2014 № 228, Міністерством юстиції України спільно з АРМА визначено необхідні

аспекти міжвідомчої взаємодії з метою забезпечення залучення АРМА до виявлення та розшуку активів фізичних та юридичних осіб, зазначених у відповідних рішеннях Ради національної безпеки і оборони України.

Наказом Міністерства юстиції України, АРМА від 29.06.2022 № 2703/5/140, зареєстрованим у Міністерстві юстиції України 29.06.2022 за № 710/38046, затверджено Порядок надання АРМА інформації на запити Міністерства юстиції України при реалізації державної політики у сфері стягнення в дохід держави активів осіб, щодо яких застосовано санкції.

Згідно з положеннями зазначеного Порядку, Міністерство юстиції України вживає заходів щодо виявлення та розшуку активів фізичних і юридичних осіб, зазначених у відповідних рішеннях Ради національної безпеки й оборони України, у тому числі виявлення раніше незаблокованих активів.

Міністерство юстиції України має право залучати АРМА до виявлення та розшуку таких активів шляхом направлення до АРМА запиту. АРМА забезпечує сприяння Міністерству юстиції України у виявленні та розшуку відповідних активів шляхом вжиття заходів з опрацювання запиту та надання відповіді за результатами вжитих заходів з виявлення та розшуку активів.

Частиною четвертою ст. 21 Закону України «Про політичні партії в Україні» встановлено, що в разі заборони судом політичної партії майно, кошти та інші активи політичної партії, її обласних, міських, районних організацій, первинних осередків та інших структурних утворень переходять у власність держави, про що зазначається у рішенні суду.

Перехід такого майна, коштів та інших активів у власність держави забезпечує центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері державної реєстрації (легалізації) об'єднань громадян, інших громадських формувань (Міністерство юстиції України), у порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України.

Постановою Кабінету Міністрів України від 12.08.2022 № 896 затверджено Порядок переходу у власність держави майна, коштів та інших

активів забороненої судом політичної партії, її обласних, міських, районних організацій, первинних осередків та інших структурних утворень.

Так, після набрання законної сили рішенням суду про заборону політичної партії, у резолютивній частині якого зазначено про передачу майна політичної партії у власність держави (далі – рішення суду), Мін'юст вживає заходів до розшуку майна політичної партії, зокрема за відомостями єдиних та державних реєстрів, держателем яких є Мін'юст.

Мін'юст залучає АРМА до виявлення та розшуку майна політичної партії шляхом надсилання до АРМА запиту, який містить, зокрема, опис інформації, що запитується, повне найменування, ідентифікаційний код політичної партії, її обласних, міських, районних організацій, первинних осередків та інших структурних утворень згідно з Єдиним державним реєстром підприємств і організацій України, копію рішення суду.

АРМА здійснює заходи з виявлення та розшуку майна політичної партії відповідно до змісту запиту в межах повноважень, визначених Законом, та з урахуванням ступеня фактичного доступу до джерел даних, що перебувають у розпорядженні третіх осіб.

За результатами вжитих заходів з виявлення та розшуку майна політичної партії АРМА подає Мін'юсту відомості про виявлене та розшукане майно політичної партії.

З метою виконання зазначених завдань у сфері виявлення та розшуку активів АРМА має право отримувати, обробляти та здійснювати обмін інформацією про фізичних та юридичних осіб у порядку, визначеному міжнародними договорами та законодавством України.

Обробка такої інформації здійснюється АРМА із дотриманням вимог законодавства про захист персональних даних та забезпеченням таємниці, що охороняється законом.

Також, п. 6 Положення про Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від

11.07.2018 № 613, встановлено, що АРМА для виконання покладених на нього завдань має право:

1) витребувати в установленому законом порядку та безоплатно отримувати від центральних та місцевих органів виконавчої влади, інших державних органів, органів місцевого самоврядування необхідні для виконання покладених на нього завдань інформацію, документи і матеріали, зокрема від органів статистики – статистичні дані, а також інформацію, що становить банківську таємницю, у порядку та обсязі, що визначені Законом України «Про банки і банківську діяльність»;

2) безперешкодного доступу своїх уповноважених осіб за службовим посвідченням до приміщень державних органів, органів влади Автономної Республіки Крим, органів місцевого самоврядування, а також безперешкодного доступу до документів та інших матеріалів, необхідних для здійснення наданих АРМА повноважень;

3) одержувати, обробляти необхідну для виконання повноважень АРМА інформацію стосовно фізичних та юридичних осіб та здійснювати обмін такою інформацією з органами іноземних держав, державними органами, органами місцевого самоврядування, підприємствами, установами та організаціями незалежно від форми власності, у тому числі банками, депозитарними та фінансовими установами, приватними виконавцями, аудиторами, нотаріусами, оцінювачами, а також експертами, арбітражними керуючими, членами ліквідаційних комісій, ліквідаторами, уповноваженими особами Фонду гарантування вкладів фізичних осіб (у тому числі копії документів);

4) користуватися державними, у тому числі урядовими, засобами зв'язку і комунікацій, мережами спеціального зв'язку та іншими технічними засобами.

Крім того, відповідно до ст. 136 Закону України «Про ринки капіталу та організовані товарні ринки» АРМА має доступ до професійної таємниці на ринках капіталу та організованих товарних ринках (інформації щодо

рахунків клієнтів та операцій, проведених на користь або за дорученням клієнта).

На сьогодні суми незаконно набутих в Україні і виведених за кордон активів обчислюються сотнями мільйонів доларів США. Повернення таких активів в Україну за останні роки декларується як національний інтерес та один з пріоритетів у роботі органів прокуратури і правоохоронних органів.

При цьому законодавством України задекларовано лише функцію АРМА щодо участі у забезпеченні представництва прав та інтересів України у закордонних юрисдикційних органах у справах, пов'язаних з поверненням в Україну активів, одержаних від корупційних та інших кримінальних правопорушень (п. 7 частини першої ст. 9 Закону України «Про Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів»).

Водночас Стратегія [149] спрямована на вдосконалення правового та інституційного регулювання відносин, що виникають у зв'язку з поверненням активів, з представництвом та захистом прав та інтересів України у закордонних юрисдикційних органах у спорах та справах щодо майна (активів), яке прямо або опосередковано походить з юрисдикції України, має ознаки протиправного походження і на яке, згідно із законодавством України, може бути накладено арешт у кримінальному провадженні, а також підготовкою до такого представництва та захисту.

Внаслідок досягнення стратегічних цілей, визначених Стратегією, в Україні буде запроваджено дієвий правовий механізм реального повернення в державу виведених за кордон активів, що також дасть змогу істотно прискорити збір необхідних доказів та здійснення правосуддя у відповідних кримінальних провадженнях [149].

З урахуванням існуючої ситуації щодо стану повернення активів у результаті реалізації Стратегії передбачається серед іншого отримати такі показники досягнення стратегічних цілей: створення національного механізму реалізації державної політики щодо повернення на користь

держави активів, прийняття відповідних нормативно-правових актів; повернення в Україну конфіскованих активів на підставі міжнародних договорів; забезпечення належного виконання міжнародних договорів, спрямованих на повернення активів; гармонізація та вдосконалення національного законодавства з урахуванням актів міжнародного права та рекомендацій міжнародних організацій щодо повернення на користь держави активів; формування та затвердження переліку пріоритетних держав, у яких перебувають виведені за межі України активи; удосконалення національної системи та уніфікація процесів, практики щодо застосування арешту, конфіскації, спеціальної конфіскації, конфіскації без винесення вироку в рамках кримінального провадження, а також управління арештованим та/або конфіскованим майном; підвищення ефективності діяльності органів досудового розслідування щодо повернення активів; отримання надходжень до державного бюджету за рахунок повернутих на користь держави активів; законодавче врегулювання питань встановлення відповідальності та режиму гарантій у рамках повернення активів; підвищення показника Індексу сприйняття корупції в Україні на два бали щороку [149].

Ключові завдання і строки їх виконання, спрямовані на досягнення стратегічних цілей, визначено операційним планом реалізації Стратегії повернення активів на 2023–2025 рр., який є основою для розроблення плану заходів з реалізації Стратегії [149].

Висновки до розділу 1

1. Обґрунтовано, що метою інституційного механізму забезпечення державної політики у сфері виявлення, розшуку та управління активами є: підвищення законодавчого, інституційного та операційного рівня ефективності: виявлення активів; розшуку активів; арешту та конфіскації активів; запровадження дієвих механізмів щодо повернення активів в Україну, виплати компенсації, відшкодування збитків або шкоди, завданих

Україні внаслідок вчинення кримінальних правопорушень, відшкодування збитків або шкоди, завданих Україні внаслідок збройної агресії Російської Федерації проти України.

Стратегічні цілі та пріоритетні завдання інституційного механізму забезпечення державної політики у сфері виявлення, розшуку та управління активами окреслено таким чином. Модель інституційного механізму забезпечення державної політики у сфері виявлення, розшуку та управління активами розробляється і коригується з урахуванням змісту доктрини національної безпеки. Вона відображає цілі та заходи реалізації політики національної безпеки. Вказано, що Україна має створити та сформувати новий регіональний геополітичний простір, стати центром такого простору та додати до нього нові країни.

Модель інституційного механізму забезпечення державної політики у сфері виявлення, розшуку та управління активами, як основа її доктрини, має включати такі складники, як: об'єкт, предмет, суб'єкти, мета, сфера дії, вектори та принципи. Її розробка зумовлена такими факторами: 1) нині відсутній єдиний системний підхід до державної політики у сфері виявлення, розшуку та управління активами; 2) зростають вимоги щодо підвищення ефективності державної політики у сфері виявлення, розшуку та управління активами з урахуванням поширення його на окремі об'єкти захисту; 3) відсутній алгоритм удосконалення державної політики у сфері виявлення, розшуку та управління активами у сучасних умовах.

Основними принципами інституційного механізму забезпечення державної політики у сфері виявлення, розшуку та управління активами визначено: верховенство права; законність і справедливість; повагу до людської гідності; повне і всебічне дотримання прав і свобод людини, громадянина; рівність і недискримінацію у сфері виконання кримінальних покарань та пробації; нульову толерантність до корупції; забезпечення своєчасного реагування на виклики, що виникають у сфері повернення активів. Доведено, що інституційний механізм забезпечення державної

політики у сфері виявлення, розшуку та управління активами є самостійним напрямом державної політики України, який має охоплювати всі напрями останньої з метою досягнення стану повного захисту та безпеки активів правовими засобами.

2. Проведений аналіз нормативно-правових засад державної політики у сфері виявлення, розшуку та управління активами дає підстави для таких висновків:

1) нормативно-правове регулювання посідає важливе місце в процесі формування та реалізації державної політики у сфері виявлення, розшуку й управління активами;

2) правові засади реалізації державної політики у сфері виявлення, розшуку та управління активами доцільно розуміти як систему норм права, які закріплені в чинному національному законодавстві та які встановлюють мету, завдання, правила, порядок, процедури діяльності уповноважених суб'єктів щодо забезпечення державної політики у сфері виявлення, розшуку й управління активами;

3) адміністративно-правові норми становлять центральний елемент правового регулювання державної політики у сфері виявлення, розшуку та управління активами, за допомогою якого уповноважені суб'єкти реалізації державної політики в названій сфері здійснюють владний організаційний вплив на суспільні відносини;

4) основними суб'єктами, які створюють адміністративно-правові норми щодо державної політики у сфері виявлення, розшуку та управління активами, є органи виконавчої влади;

5) відсутність стратегічного (концептуального) документа щодо державної політики у сфері виявлення, розшуку та управління активами ускладнює формування та реалізацію такої політики.

3. Обґрунтовано, що функції інституційного механізму забезпечення державної політики у сфері виявлення, розшуку та управління активами доцільно розглядати крізь призму створення АРМА, яке було оголошено

новим інститутом антикорупційного механізму. Функціями інституційного механізму забезпечення державної політики у сфері виявлення, розшуку та управління активами визначено: 1) проведення аналізу статистичних даних, результатів досліджень та іншої інформації про виявлення, розшук та управління активами; 2) підготовку пропозицій щодо формування та реалізації державної політики у сфері виявлення, розшуку та управління активами, розроблення проєктів нормативно-правових актів з цих питань; 3) здійснення заходів з виявлення, розшуку, проведення оцінки активів за зверненням слідчого, детектива, прокурора, суду (слідчого судді); 4) організацію здійснення заходів, пов'язаних з проведенням оцінки, веденням обліку та управління активами; 5) формування та ведення Єдиного державного реєстру активів, на які накладено арешт у кримінальному провадженні; 6) здійснення співробітництва з органами іноземних держав, до компетенції яких належать питання щодо виявлення, розшуку та управління активами, іншими компетентними органами іноземних держав, відповідними міжнародними організаціями; 7) участь у забезпеченні представництва прав та інтересів України у закордонних юрисдикційних органах у справах, пов'язаних з поверненням в Україну активів, одержаних від корупційних та інших кримінальних правопорушень; 8) надання роз'яснень, методичної та консультаційної допомоги слідчим, детективам, прокурорам та суддям з питань, пов'язаних з виявленням, розшуком, проведенням оцінки та управлінням активами; 9) інші функції, визначені чинним законодавством.

Результати дослідження, проведеного в межах цього розділу, опубліковано в таких авторських працях: [28; 31; 32].

РОЗДІЛ 2

ФУНКЦІОНУВАННЯ ІНСТИТУЦІЙНОГО МЕХАНІЗМУ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ У СФЕРІ ВИЯВЛЕННЯ, РОЗШУКУ ТА УПРАВЛІННЯ АКТИВАМИ

2.1 Суб'єктна характеристика механізму забезпечення реалізації державної політики у сфері виявлення, розшуку та управління активами

Вивчення реалізації державної політики у сфері виявлення, розшуку та управління активами, здобутими внаслідок корупційних та інших пов'язаних із корупцією правопорушень, вимагає звернення дослідницької уваги до питання визначення суб'єктного складу таких правовідносин.

Визначення системи суб'єктів із пошуку активів, здобутих протиправним шляхом, вимагає розмежування категоріального апарату, пов'язаного із встановленням змісту понять «розшук», «виявлення» активів та «управління» активами. Згідно із чинним законодавством України, під «виявленням» активів необхідно розумітися «діяльність із встановлення факту існування активів, на які може бути накладено арешт у кримінальному провадженні, чи у справі про визнання необґрунтованими активів та їх стягнення в дохід держави» [133].

Здійснення процесу виявлення активів вимагає налагодження ефективних взаємозв'язків та взаємодії органів публічної адміністрації галузевої та міжгалузевої компетенції щодо забезпечення реалізації функціональних завдань, які стоять у сфері виявлення, розшуку та управління активами.

Функціональне спрямування у сфері здійснення діяльності, пов'язаної з виявленням, розшуком та управлінням активами, може супроводжуватися дотриманням процедури арешту активів, що корелює з вимогами ст. 1 Закону України «Про Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів»

[133]. Таким чином, діяльність суб'єктів із запобігання обігу активів, здобутих протиправним шляхом, вимагає не лише пошуку таких об'єктів, але і накладення на них арешту, у разі обґрунтованості є логічним процесом, що завершує взаємодію учасників провадження. Така ідея підтримана у ряді наукових розробок, де обґрунтовано, що зміст здійснення державної політики з розшуку, виявлення та управління (менеджменту) активами своїм кінцевим результатом має впровадження ідеї щодо арешту майна [23, с. 54], де, як зазначено в працях А. М. Давидюк, важливе значення має кримінально-правова складова здійснення функції із забезпечення вимог фінансової та економічної безпеки держави [23, с. 54].

Здійснення пошуку підходів до встановлення змісту категорії «розшук активів» є допустимим через розкриття змісту ряду суміжних категорій, до яких, зокрема, належить «розшук майна», що загальноновизнано характеризує сферу кримінально-правових суспільних відносин.

У кримінально-правових дослідженнях обстоюється науковий підхід, згідно з яким спрямування діяльності з розшуку майна вимагає поєднання дій слідчих органів і впровадження оперативно-розшукових дій, результативно які мають бути втілені у створення базису для арешту майна [77, с. 104].

Очевидно, що реформування державної політики із запобігання корупції привело до обґрунтування нормативних підходів до розширення об'єкта впливу, коли відбувся перехід від категорії «розшук майна» до «розшук активів». При цьому виконання такої по суті правоохоронної функції покладено на адміністративний орган, яким є АРМА. Адміністративно-сервісне спрямування діяльності АРМА походить власне з компетенційного змісту його повноважень, частина яких вимагає запровадження методів і засобів управління та менеджменту, що очевидно, як зауважує Р. І. Крамар [53], стосується змісту адміністративної діяльності [52, с. 126–130].

Крім того, діяльність, пов'язана з управлінням активами, має господарсько-правове забарвлення, фактично вимагає здійснення

повноважень не лише з пошуку активів, а й належного на відповідному рівні правової ефективності здійснення повноважень з володіння, користування та розпорядження таким майном і майновими правами, коштами та іншими матеріальними цінностями.

Таким чином, АРМА є унікальним центральним органом виконавчої влади, що у своїй компетенції поєднує як правоохоронні функції, так і адміністративно-управлінські повноваження.

Здійснення повноважень із розпорядження арештованим майном, що відноситься до АРМА, по суті є обґрунтованим втручанням у здійснення речових прав, у тому числі права власності. У цьому сенсі цікавим є той факт, що право власності, відповідно до чинного законодавства, зокрема, ст. 1 Закону України від 10.11.2015 № 772-VIII, ототожнюється із правом управління майном, що вступає в певні нормативні суперечності з рештою актів національної системи права [133]. Зокрема, відповідно до цивільно-правового регулювання має місце застосування категорії «управління майном», до якої звертаються як у разі необхідності встановлення опіки на майном особи, що є недієздатною чи обмежено дієздатною (ст. 54, 72 ЦК України), так і в разі укладення цивільно-правового правочину, встановленого у порядку глави 70 ЦК України [175]. Виходячи із змісту договору управління майном, до його суб'єктного складу належать установник майна (власник майна чи інша уповноважена особа) та управитель (особа, що реалізує діяльність із забезпечення належного функціонування майна, його збереження та відновлення корисних властивостей) [75].

Зокрема, І. С. Пилипенко, А. К. Манукян, Н. В. Пашкова зараховують до обов'язків установника здійснення оплати послуг управителя; крім того, установник зобов'язаний вжити заходів із компенсації витрат, пов'язаних із здійсненням управління майном; наявність договору управління майном належить до посвідчення фідучіарних відносин між управителем та установником, що не вимагає здійснення додаткових дій із видачі довіреності

чи інших документів, що посвідчує довірчі відносини між особами. Згідно зі ст. 137 ГК України, як різновид речових прав запроваджується такий нормативний підхід до розуміння змісту «оперативного управління майном», який співвідноситься з режимом господарського відання майном [20].

Таким чином, в основу управлінських цивільно-правових чи господарсько-правових відносин покладено довірчий характер взаємодії між установником майна та управителем майна. Управитель майна діє в інтересах іншої третьої особи, у тому числі вигодонабувача, що має переслідувати мету забезпечення обґрунтування помноження капіталу, і вимагає запровадження підвищеної відповідальності управителя [174, с. 783]. Побудова відносин управління майном ґрунтується в межах цивільно-правових та господарсько-правових відносин на режимі довірчої власності або забезпечувальної довірчої власності. Однак при цьому режим довірчої власності та його розуміння в межах юридичної науки, як вітчизняної, так і зарубіжної, є неоднозначним і належить до кола дискусійних питань, що потребують дослідницької уваги. Реалізація режиму довірчої власності здійснюється як відповідно до норм зарубіжного законодавства, так і відповідно до правової системи України. Згідно із чинним законодавством окремих зарубіжних країн, вживаними є категорії «фідуціарна власність», «титульне володіння», «титульне фінансування», а також «фінансування набуття активів». Режим довірчої власності безпосередньо встановлюється згідно із рядом європейських директив, зокрема, у Директиві Європейського парламенту і Ради ЄС «Про механізми фінансового забезпечення» від 06.06.2002 № 2002/47 [183]. Забезпечувальна довірча власність та управління нею має на меті реалізацію задоволення інтересів кредиторів у майнових правовідносинах. Забезпечувальна довірча власність є по суті певним засобом гарантування виконання боржником покладених на нього зобов'язань.

Реалізація інституту довірчої власності пов'язана з обмеженням управителя майна на здійснення повною мірою розпорядження такими майновими ресурсами та об'єктами, що визначено ст. 579-1 ЦК України.

Режим здійснення повноважень з управління майном, що перебуває у володінні та користуванні АРМА, певною мірою корелює з режимом довірчої власності. Здійснення розпорядження такими активами, що входить до кола повноважень АРМА, пов'язано з наданням змісту публічно-майнових відносин, що вимагає реалізації режиму обмеженого розпорядження, в основу якого покладено принцип фідучіарності управління, де спрямуванням здійснення повноважень має визнаватися задоволення потреб держави, територіальних громад за рахунок вилучених активів.

Здійснення повноважень АРМА з управління активами, яким має бути надано статусу публічного майна, вимагає його інвентаризації, обліку та пошуку ефективних шляхів використання задля того, щоб режим обмеженого розпорядження не порушував потреб територіальних громад та держави. Однак при цьому оцінка таких активів, що утворюють масив публічного майна, неналежним чином регламентована чинним законодавством України.

Оцінка вилученого та арештованого майна й інших активів здійснюється АРМА за вимогою органів досудового розслідування, прокуратури та суду в порядку, визначеному п. 3 частини першої ст. 9 Закону України від 10.11.2015 № 772-VIII. Такі функції майнової оцінки мають бути реалізовані АРМА в межах власного кадрового потенціалу, що пов'язано із здійсненням пошуку відповідного допоміжного персоналу – оцінювача, оплатою його публічних послуг та здійснюваних ним публічних або адміністративних процедур, контролем якості його діяльності та дотриманням відповідності критеріям об'єктивності та неупередженості, з подальшим узагальненням отриманої інформації й направленням її до правоохоронних органів [79; 133].

У разі, коли вилучені та заарештовані активи передані Національному агентству України з питань виявлення, розшуку та управління активами,

одержаними від корупційних та інших злочинів (далі – Національне агентство), до повноважень АРМА належить лише створення умов для здійснення його оцінки, тоді як функції управителя покладаються на реалізаторів та управителів за відповідними договірними актами (п. 4 ч. 1 ст. 9 Закону України від 10.11.2015 № 772-VIII) [133].

Певний «колапс» функціонування механізму оцінки вилучених та арештованих активів відбувся у 2018 р., з моменту створення Національного агентства. Упродовж декількох місяців було ухвалено ряд рішень судів, де в управлінні Національного агентства передається численна кількість майна. Такими рішеннями були: ухвали слідчих суддів Печерського районного суду м. Києва від 09.01.2018 у справах № 757/1182/18-к [168] та № 757/1184/18-к [167], від 31.01.2018 у справі № 757/5066/18-к, від 29.01.2018 у справі № 757/3215/18-к [170], від 17.04.2018 у справі № 757/18687/18-к [169] та ін. Рядом цих рішень було вилучено та оцінено майно загальною сумою близько 200 тис. грн, управління яким покладено на Національне агентство, що має реалізовуватися за рахунок коштів Державного бюджету. Така практика була переглянута, і з 2019 р. запроваджено режим управління майном за рахунок власне таких активів [79].

З метою мінімізації витрат на здійснення оцінки вилучених та арештованих активів у 2021 р. відбулася реформа чинного законодавства шляхом внесення змін до ст. 21 Закону України від 10.11.2015 № 772-VIII [90; 91]. Проведення оцінки пов'язано з функціонуванням суб'єктів оціночної діяльності, якими є організації чи особи, які мають право проводити оцінку активів, що визначаються через конкурс. Після оцінки активів управління передається визначеним за результатами конкурсу юридичним особам або фізичним особам – підприємцям. Тут також важливо дотримуватися порядку, встановленого законодавством про державні (публічні) закупівлі [145]. Отже, такі вимоги законодавства щодо конкурсного відбору оцінувачів, реалізаторів та управителів активами покликані гарантувати прозорий і

конкурентний процес визначення суб'єктів оціночної діяльності та управителів активами, що підлягають управлінню АРМА.

Реалізація компетенції суб'єктів із здійснення щодо державної політики у сфері виявлення, розшуку та управління активами корелює з нормами Закону України «Про управління об'єктами державної власності» [150]. Відповідно до ст. 1 Закону України від 21.09.2006 № 185-V, під «управлінням об'єктами державної власності» розуміється «здійснення Кабінетом Міністрів України та уповноваженими ним органами, іншими суб'єктами, <...>, повноважень щодо реалізації прав держави як власника таких об'єктів, пов'язаних з володінням, користуванням і розпоряджанням ними, у межах, визначених законодавством України, з метою задоволення державних та суспільних потреб». Відповідно до ч. 1 ст. 3 Закону України, до об'єктів державної власності належать: «майно, яке передане казенним підприємствам, державним некомерційним підприємствам в оперативне управління; майно, яке передане державним комерційним підприємствам (далі – державні підприємства), установам та організаціям; майно, яке передане державним господарським об'єднанням; корпоративні права, що належать державі у статутних капіталах господарських організацій (далі – корпоративні права держави); державне майно, що забезпечує діяльність Президента України, Верховної Ради України та Кабінету Міністрів України; державне майно, передане в оренду, лізинг; державне майно, передане та/або створене (збудоване) на підставі договору, укладеного в рамках державно-приватного партнерства (у тому числі концесійного договору); державне майно, що перебуває на балансі господарських організацій і не увійшло до їх статутних капіталів або залишилося після ліквідації підприємств та організацій; державне майно, передане в безстрокове безоплатне користування Національній академії наук України, галузевим академіям наук; безхазяйне та конфісковане майно, що переходить у державну власність за рішенням суду; державне майно, надане суб'єкту

господарювання на праві господарського відання відповідно до законодавства» [150].

Управління об'єктами державної власності є важливим аспектом державного управління й економічної політики. Державна власність може включати велику різноманітність об'єктів, таких як земля, підприємства, нерухомість, природні ресурси тощо. Управління цими об'єктами може здійснюватися на різних рівнях: центральному, регіональному та місцевому. Основні аспекти управління державною власністю включають: 1) стратегічне планування, що розуміється як встановлення стратегічних цілей володіння державною власністю, розробку планів їх досягнення та визначення ефективних стратегій управління різними видами майна; 2) корпоративне управління, яке передбачає встановлення ефективних корпоративних структур та процесів управління для підприємств, що перебувають у державній власності; 3) приватизацію та реструктуризацію, що пов'язано з визначенням потреби у приватизації державних підприємств та проведенні реструктуризації для підвищення їхньої ефективності; 4) фінансове управління, що вимагає забезпечення ефективного управління державними активами, контроль над витратами та максимізацію прибутковості; 5) контроль та нагляд за використанням державних ресурсів, а також уникнення корупції та зловживань; 6) партнерство з приватним сектором і налагодження його співпраці з державою у використанні та розвитку державної власності. Отже, управління об'єктами державної власності вимагає комплексного підходу та врахування економічних, соціальних і політичних аспектів. Правильне управління державною власністю може сприяти стійкому економічному розвитку та забезпеченню ефективного використання ресурсів країни.

Таким чином, управління об'єктами державної власності реалізується з дотриманням підходів прибутковості та ефективності використання активів держави для наповнення її цільових та позацільових фондів. Так само й управління вилученими та арештованими активами повинно мати

функціональну мету та завдання із задоволення потреб держав, використовуватися для забезпечення її інтересів і стратегічних цілей.

Отже, необхідно зробити висновок, що управління активами та майном, що перебуває у володінні держави, повинно мати на меті задоволення публічних інтересів і потреб, що функціонально визначає зміст компетенції суб'єктів здійснення державної політики у сфері виявлення, розшуку та управління активами.

Розуміючи відмінності між категоріями «довірче управління», «управління об'єктами державної власності» та «управління вилученими активами», необхідно визначити їх узагальнений зміст, що полягає в досягненні стратегічних цілей економічного та соціального зростання, налагодження державно-приватного партнерства тощо.

Аналіз суб'єктного складу відносин з управління активами свідчить про наявність первинних та вторинних учасників таких правовідносин, або наявність відносин управління та субуправління. Категорія «субуправління» є більш вживаною в межах цивільно-правових відносин, але при цьому такою, що набуває поширення в межах адміністративних правовідносин. Термін «субуправління» вживають у різних контекстах і в різних значеннях. Зазвичай «субуправління» означає додатковий, вторинний рівень управління, який функціонує в рамках загальної системи управління. Субуправління в межах корпоративних відносин розуміють як управління підрозділом або дочірньою компанією в межах більшої компанії. Наприклад, якщо компанія має декілька підрозділів, то один з них можна вважати «субуправлінням» у межах загальної структури. Субуправління в державному секторі може вказувати на управління окремим міністерством чи відомством, що функціонує в межах реалізації функцій держави. Наприклад, субуправління може включати ЦОВВ та інші адміністративні органи, відповідальні за конкретні галузі, такі як освіта, охорона здоров'я або транспорт. Субуправління в науковому чи дослідницькому контексті може вказувати на окремий науковий підрозділ або групу, яка спеціалізується на певних

аспектах дослідження. Таким чином, загальний сенс «субуправління» визначається контекстом, в якому це поняття використовується.

У межах здійснення державної політики у сфері виявлення, розшуку та управління активами первинним управлінцем є Національне агентство, тоді як функції субуправління покладаються на інших учасників таких правовідносин – фізичних осіб-підприємців, або юридичних осіб різних організаційно-правових форм, що функціонують на підставі договору, укладеного в порядку оголошення конкурсу та публічної оферти.

З урахуванням того, що функціонально здійснення державної політики у сфері виявлення, розшуку та управління активами має переслідувати не лише мету збереження такого майна, але й створення умов до збагачення збільшення публічних фінансових ресурсів, досягнення таких цілей входить до сфери компетенційних обов'язків Національного агентства, АРМА та інших уповноважених органів.

Таким чином, одним із пріоритетів діяльності із здійснення державної політики у сфері виявлення, розшуку та управління активами, що вимагає законодавчого відображення шляхом доповнення ст. 1 Закону України «Про Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів» [133], є закріплення в колі обов'язків АРМА вимоги дотримання економічної ефективності використання таких активів.

Суміжні повноваження з видання нормативних актів, спрямованих на реалізацію повноважень із здійснення державної політики у сфері виявлення, розшуку та менеджменту активами, виконує СБУ [147]. Зокрема, згідно із п. 8 частини другої ст. 25 Закону України від 25.03.1992 № 2229-XII, СБУ уповноважене на ініціювання в судовому порядку розгляду процедури із забезпечення доступу до «активів, що пов'язані з тероризмом та його фінансуванням, розповсюдженням зброї масового знищення та його фінансуванням, за зверненням особи, яка може документально підтвердити наявність виняткових умов, викладених у відповідних резолюціях Ради

Безпеки ООН, або потреби в покритті основних та надзвичайних витрат» [147].

До кола суб'єктів, наділених повноваженнями з реалізації державної політики у сфері виявлення, розшуку та управління активами, належить також НАБУ [44; 134]. Згідно із вимогами чинного законодавства України, НАБУ має виконувати обов'язки із вжиття заходів з «виявлення необґрунтованих активів та збору доказів їх необґрунтованості», що є підставою для формування матеріалів справи та їх передачі до САП з метою вирішення питання про пред'явлення позову про визнання необґрунтованими активів та їх стягнення в дохід держави (п. 10 ч. 1 ст. 16 Закону України від 14.10.2014 № 1698-VII [134]).

У системі суб'єктів реалізації державної політики у сфері виявлення, розшуку та управління активами важливе значення має САП, як складова Офісу Генерального прокурора України [111]. До сфери компетенційних повноважень Генерального прокурора належить вирішення питань із здійснення публічно-управлінських обов'язків із вилучення активів; видання наказів, що має функціональне спрямування із забезпечення виконання Конституції та законів України (ч. 2 ст. 9 Закону України «Про прокуратуру» [144]).

Статус САП регулюється згідно із положеннями ст. 8¹ Закону України «Про прокуратуру». Відповідно до змісту чинного законодавства України, організаційно-правова форма САП визначається як юридична особа публічного права (ч. 1 ст. 8-1 Закону України «Про прокуратуру» [144]), що має відокремлене майно, яке за своєю формою є державною власністю; реалізація майнової відокремленості статусу юридичної особи відбувається через створення для САП окремих рахунків в органах, що здійснюють казначейське обслуговування бюджетних коштів, а також наданням САП їх власної окремої печатки із зображенням Державного Герба України. Повноваження САП реалізуються через функціонування підрозділів із

забезпечення документообігу, режимно-секретної роботи, управління персоналом, внутрішнього контролю та інші підрозділів.

САП виконують такі функціональні обов'язки, як: «1) здійснення нагляду за додержанням законів під час проведення оперативно-розшукової діяльності, досудового розслідування Національним антикорупційним бюро України; 2) підтримання державного обвинувачення в суді у відповідних провадженнях; 3) представництво інтересів громадянина або держави в суді у випадках, передбачених чинним законодавством України і пов'язаних із корупційними або пов'язаними з корупцією правопорушеннями, а також представництво у межах компетенції інтересів держави у справах про визнання необґрунтованими активів та їх стягнення в дохід держави» (ст. 8-1 Закону України «Про прокуратуру» [144]).

Контроль за діяльністю АРМА належить до повноважень НАБУ, що є уповноваженим на здійснення досудового розслідування у справах, де об'єктом є вчинення зловживань владою з боку посадових осіб Національного агентства [15]. Справи про зловживання владою розглядає Вищий антикорупційний суд [16; 84].

Отже, система спеціальних суб'єктів державної політики у сфері виявлення, розшуку та управління активами здійснює компетенційні повноваження через видання нормативних актів, індивідуальних адміністративних актів, адміністративних договорів, що відповідає стандартам Резолюції (77) 31 Комітету міністрів Ради Європи державам – членам про захист особи щодо актів адміністративних органів [160].

2.2 Адміністративні інструменти механізму забезпечення реалізації державної політики у сфері виявлення, розшуку та управління активами

Визначення змісту інструментальної та процедурної характеристики механізму забезпечення реалізації державної політики у сфері виявлення, розшуку та управління активами вимагає звернення дослідницької уваги до загальнотеоретичних категорій. Передусім ідеться про встановлення змісту категорій «адміністративний інструмент» та «адміністративна процедура». Варто зазначити, що впродовж останніх десятиріч доволі жвава наукова дискусія точилася навколо визначення змісту поняття «адміністративна процедура», що завершилось обґрунтуванням законодавчого підходу до її сутності.

Зокрема, згідно із ст. 2 Закону України від 17.02.2022 № 2073-IX, адміністративною процедурою є «визначений законом порядок розгляду та вирішення справи, що стосується публічно-правових відносин щодо забезпечення реалізації права, свободи чи законного інтересу особи та/або виконання нею визначених законом обов'язків, захисту її права, свободи чи законного інтересу, розгляд якої здійснюється адміністративним органом» [81].

Питанню встановлення змісту адміністративної процедури, визначення критеріїв побудови їх системи та формуванню підходів до їх класифікації присвячені численні праці, зокрема: дисертація М. В. Джафарової «Адміністративні процедури прийняття та реалізації управлінських рішень органів внутрішніх справ у відносинах з населенням» (2008 р.) [25], дисертація Г. В. Фомич «Адміністративні процедури у публічній службі України» (2010 р.) [171]; дисертація Д. В. Сущенко «Адміністративні процедури в Україні та країнах Європи: порівняльно-правовий аспект» (2018 р.) [165], дисертація Є. О. Легези «Концепція публічних послуг: адміністративно-правовий аспект» (2017 р.) [57], дисертація О. О. Маркової

«Концептуальні основи правового регулювання адміністративної процедури: порівняльно-правовий аспект» (2023 р.) [64] тощо.

Питання на рівні окремих наукових публікацій у межах галузевих проблем реалізації адміністративних процедур розкрито у працях Г. О. Блінової [11; 12], Ю. А. Волкової [190], О. В. Гладія [61], Н. Ю. Задираки [37; 39], К. С. Кучми [56], Ю. О. Легези [59], Н. В. Мішиної [67], О. В. Пушкіної [191] та ін.

Деякі питання здійснення адміністративних процедур із реалізації державної політики у сфері виявлення, розшуку та управління активами висвітлено такими авторами, як Р. І. Крамар [54, с. 151–157], А. М. Давидюк [23], але ці дослідження здійснені впродовж 2019–2021 рр. та не відображають зміни у законодавстві України, що відбулися під час воєнного стану, коли питання вилучення та арешту активів набули нового надзвичайно важливого стратегічного значення для відбудови України та забезпечення потреб національної оборони.

Адміністративна процедура – це установлені правила та процеси, які державні органи використовують для прийняття рішень та взаємодії з громадянами, підприємствами чи іншими суб'єктами. Адміністративна процедура реалізується через: подання заяв та запитів до державних органів для отримання різних послуг, дозволів чи інших потреб; розгляд заяв, що може включати збір необхідної інформації, проведення експертиз, аналіз ситуації тощо; повідомлення про рішення: заявник повинен бути повідомлений про прийняте рішення, а також про наявні причини відмови; оскарження (факультативно) в адміністративному порядку або у судовому порядку; виконання адміністративного рішення шляхом вжиття заходів для його реалізації, надання послуги або видачі необхідних документів.

Адміністративні процедури допомагають забезпечити прозорість, справедливість і взаємодію між державою та громадянами. Вони є важливим інструментом для захисту прав та інтересів громадян у взаємодії з державними органами.

Термін «інструменти публічного адміністрування» відображає сучасний підхід до характеристики різноманітних аспектів діяльності публічної адміністрації. Відбувається трансформація підходу в адміністративно-правовій доктрині, яка охоплює різні сторони управління та діяльності державних органів. Інструменти публічного адміністрування співвідносяться з терміном форми діяльності публічної адміністрації. Традиційно, форми діяльності в адміністративній доктрині включають у себе такі аспекти, як законодавча, виконавча та судова функції. Однак у сучасному підході може бути розглянутий ширший спектр форм діяльності, такий як стратегічне планування, аналіз політики, адміністративне прийняття рішень, контроль, моніторинг та оцінка. Також інструментальні характеристики публічного адміністрування співвідносяться з методами діяльності публічної адміністрації. У традиційному розумінні це може включати методи виконання владних повноважень, такі як адміністративне регулювання, нагляд, прийняття рішень тощо. Однак у сучасній доктрині ці методи можуть розширюватися до включення інструментів технологій, відкритого уряду, партнерства з громадськістю, а також використання аналітичних та інших інструментів.

Отже, інструменти публічного адміністрування можуть об'єднувати всі засоби, які використовує публічна адміністрація для досягнення своїх цілей. Це може включати традиційні адміністративні інструменти, такі як законодавство та регулювання, а також нові форми, такі як електронне урядування, використання баз даних та інноваційні методи управління.

Такий підхід відображає потребу в урахуванні сучасних технологій, методів управління та взаємодії з громадськістю для ефективного функціонування публічної адміністрації в умовах сучасного суспільства.

Термін «інструмент публічного адміністрування» є відносно новим для вітчизняної юриспруденції. На унікальній природі, певному феноменальному значенні розуміння поняття «інструмент публічного адміністрування» наголошено в публікаціях І. В. Патерило, де вчений зазначає про

спрямування їх реалізації на пошук ефективних засобів досягнення ціннісних орієнтирів права як регулятора суспільних відносин. Інструменти публічного адміністрування здатні відобразити функціональне призначення їх застосування, відобразити їх зміст як факторів економічного, політичного, соціального впливу [73, с. 10–11].

Таким чином, інструментарій правового регулювання відображає засоби, методи впливу на певну сферу суспільних відносин. У літературі зауважено, що ознаками інструментів публічного адміністрування є: їх відображення в зовнішніх формах; їх функціональне спрямування, що описує характер регульованих відносин; їх залежність від змісту компетенції суб'єкта владних повноважень; їх зумовленість колом обов'язків, виконання яких покладається на адміністративний орган; їх обґрунтованість об'єктом та предметом правового регулювання, що визначає рівень їх ефективності за умови обрання у конкретних історичних, соціально-економічних умовах [3, с. 143–144; 62, с. 237–240; 164, с. 20].

Зміст системи інструментів діяльності публічної адміністрації має відображати функціональне спрямування регулювання відносин у певних сферах суспільного буття. Як зазначає Р. С. Мельник, система інструментів діяльності публічної адміністрації включає: нормативно-правові акти публічної адміністрації, індивідуальні адміністративні акти та адміністративні договори [65, с. 8–14].

Міркування Р. С. Мельника підтримано в дослідженнях І. С. Гриценка, який розширює систему інструментів публічного адміністрування, де, окрім зазначених елементів, названо також акти-дії, стратегічні плани та концепції розвитку, ряд приватно-правових інструментів. Цікаво, що І. С. Гриценко вважає, що система інструментів має включати й нормативні підстави реалізації адміністративного розсуду суб'єктом владних повноважень, а також створення можливостей для реалізації інструментів в електронній формі та відповідні процеси «диджиталізації» управлінських відносин урядування [36, с. 559–564].

Таким чином, до елементів інструментальної характеристики державної політики у сфері виявлення, розшуку та управління активами можна зарахувати: нормативно-правові акти; індивідуальні адміністративні акти; адміністративні договори; акти-дії; стратегічні плани; засоби електронного урядування.

Під нормативно-правовим актом у сфері виявлення, розшуку та управління активами розуміють певний письмовий акт, що оприлюднено органом державної влади чи місцевого самоврядування, ним розробляється та ухвалюється, що є юридичним фактом та забезпечує виникнення, зміну та припинення публічно-управлінських відносин. Загалом узагальнення наявних публікацій із питань встановлення змісту нормативних актів дає змогу виявити їх ознаки, а саме: ухвалення їх у межах компетенції суб'єкта владних повноважень; загальнообов'язковість до виконання та реалізації на території України; санкціонованість держави [36, с. 379 та ін.; 65, с. 253].

На такій ознаці, як односторонність адміністративного акту, наголошував В. Б. Авер'янов. Також учений робив наголос на необхідності дотримання процедури ухвалення адміністративного акту – нормативної чи індивідуальної дії [1, с. 144]. Результативно ухвалення адміністративних актів завжди має досягати настання певних юридичних реальних наслідків; за відсутності такого є можливим висновок про юридичну фікцію діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування.

Водночас нормативні акти належать до систем джерел права. У такому сенсі важливим є висновок Р. С. Мельника, який зауважує, що залежно від рівня, який займає адміністративний орган в ієрархії публічної влади, визначається рівень відображення в нормативному акті інструментальної складової, де орган нижчий за своїм рівнем, як правило, у змісті акту, що йому належить, робить акцент на закріпленні відповідних процедурних складових сфери правового регулювання [65, с. 253].

На підставі інституційних та матеріальних характеристик суспільних відносин Н. В. Галіцина відокремлює нормативні акти від нормативно-

правових. Таким чином, учена робить висновок про те, що нормативний акт має бути публічним, персоніфікованим, обґрунтованим, одностороннім, справедливим [18, с. 327].

Отже, нормативні акти у сфері виявлення, розшуку та управління активами мають відповідати вимогам публічності, прозорості, персоніфікованості, обґрунтованості, односторонності та справедливості.

Таким чином, нормативними актами у сфері виявлення, розшуку та менеджменту активами є, як правило, певні підзаконні акти управлінського характеру, функціональним спрямування яких є сприяння ефективному використанню публічних фінансових ресурсів.

Повноваження з ухвалення та прийняття нормативних актів у сфері виявлення, розшуку та менеджменту активами належать до компетенції Національного агентства, що визначають його функції (п. 2 ч. 1 ст. 9 Закону України «Про Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів» [133]).

Згідно із ч. 4 ст. 10 Закону України від 10.11.2015 № 772-VIII, нормативно-правові акти Національного агентства підлягають державній реєстрації Міністерством юстиції України та включаються до Єдиного державного реєстру нормативно-правових актів. Нормативно-правові акти Національного агентства після включення до Єдиного державного реєстру нормативно-правових актів опубліковуються державною мовою в офіційних друкованих виданнях. Нормативно-правові акти Національного агентства, що пройшли державну реєстрацію, набирають чинності з дня офіційного опублікування, якщо інше не передбачено такими актами, але не раніше дня їх офіційного опублікування [133].

Суміжні повноваження з видання нормативних актів, спрямованих на реалізацію повноважень із здійснення державної політики у сфері виявлення, розшуку та менеджменту активами, виконує Служба безпеки України [147]. Зокрема, згідно з п. 8 частини другої ст. 25 Закону України від 25.03.1992

№ 2229-XII, СБУ уповноважене на ініціювання в судовому порядку розгляду процедури із забезпечення доступу до «активів, що пов'язані з тероризмом та його фінансуванням, розповсюдженням зброї масового знищення та його фінансуванням, за зверненням особи, яка може документально підтвердити наявність виняткових умов, викладених у відповідних резолюціях Ради Безпеки ООН, або потреби в покритті основних та надзвичайних витрат» [147]. СБУ має повноваження, як було встановлено в попередньому підрозділі, на видання таких нормативних актів, як накази, розпорядження, положення, інструкції, а також з урахуванням спеціального статусу має компетентність надавати обов'язкові для виконання іншими правоохоронними органами керівні вказівки, при цьому колом питань, де СБУ є уповноваженим на втручання, є питання вилучення активів, акумульованих суб'єктами господарювання внаслідок заняття терористичною діяльністю (ч. 2 ст. 10 Закону України «Про Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів») [133].

Повноваженнями із здійснення державної політики у сфері виявлення, розшуку та управління активами наділено НАБУ [44; 134]. НАБУ має виконувати обов'язки із вжиття заходів з «виявлення необґрунтованих активів та збору доказів їх необґрунтованості», а також у разі виявлення таких активів має повідомити Спеціалізовану антикорупційну прокуратуру про такий факт та направити матеріали справи до САП задля врегулювання питання про пред'явлення позову про визнання необґрунтованими активів та їх стягнення в дохід держави (п. 10 ч. 1 ст. 16 Закону України від 14.10.2014 № 1698-VII [134]). Реалізація таких повноважень входить до інструментальної складової компетенції Директора НАБУ, який має право видавати накази та розпорядження, а також обґрунтовані доручення його підлеглим щодо вжиття заходів із формування справи про вилучення «необґрунтованих» активів до доходу держави (п. 5 ч. 1 ст. 8 Закону України від 14.10.2014 № 1698-VII) [134]. Видання таких нормативних актів

становить коло адміністративних інструментів здійснення державної політики у сфері виявлення, розшуку та управління активами відносяться рішення Директора НАБУ. До інструментів здійснення державної політики у сфері виявлення, розшуку та управління активами належить видання індивідуальних та нормативних актів, що реалізується шляхом ухвалення рішень Директора НАБУ, що має бути погоджено з прокурором щодо витребування від інших правоохоронних органів оперативно-розшукових справ та кримінальних проваджень, що стосуються кримінальних правопорушень, що підвідомчі юрисдикції НАБУ, та інших кримінальних правопорушень, що не підпадають під юрисдикцію НАБУ, але здійснення досягнення цілей, що полягають у попередженні, виявленні, припиненні та розкритті кримінальних правопорушень, віднесених законом до його підслідності, або виявлення необґрунтованих активів та збору доказів їх необґрунтованості.

Важливе місце в системі здійснення державної політики у сфері виявлення, розшуку та управління активами посідає такий суб'єкт, як САП, що функціонує як відокремлений підрозділ Офісу Генерального прокурора України [111]. До компетенції Генерального прокурора належить вирішення питань із здійснення публічно-управлінських повноважень із вилучення активів відносяться видання наказів у межах своїх повноважень, що має функціональне спрямування із забезпечення виконання Конституції та законів України (ч. 2 ст. 9 Закону України «Про прокуратуру» [144]).

Компетенція САП регулюється положеннями ст. 8¹ Закону України «Про прокуратуру», де встановлено, що її організаційно-правова форма визначається як юридична особа публічного права (ч. 1 ст. 8-1 Закону України «Про прокуратуру» [144]), що має відокремлене майно, яке за своєю формою є державною власністю; реалізація майнової відокремленості статусу юридичної особи відбувається через створення для САП окремих рахунків в органах, що здійснюють казначейське обслуговування бюджетних

коштів, а також наданням САП їх власної окремої печатки із зображенням Державного Герба України.

До структури САП входять підрозділи із забезпечення документообігу, у тому числі електронного документообігу (канцелярія), режимно-секретної роботи, управління персоналом, внутрішнього контролю та інші підрозділи, що функціонально здатні задовольнити вирішення завдань, що поставлені перед таким органом.

САП зокрема та офіс Генерального прокурора для здійснення покладених на них обов'язків у сфері здійснення політики вилучення необґрунтованих актів наділений такою системою адміністративних інструментів. Так, окрім здійснення функції з юридичного представництва інтересів держави у суді у справах про вилучення необґрунтованих активів у разі відсутності спеціально уповноваженого органу у відповідній сфері, згідно із ч. 8 ст. 23 Закону України «Про прокуратуру», САП наділяється таким інструментом, як доступ до автоматизованих інформаційних і довідкових систем, реєстрів та банків даних, держателем (адміністратором) яких є державні органи або органи місцевого самоврядування [144]. Також САП може на договірних добровільних засадах залучати експертів для оцінки необґрунтованих активів, у тому числі іноземців, з будь-яких установ, організацій, контрольних і фінансових органів. Таке положення суперечить вимогам, що висувуються перед Національним агентством, яке може залучати оцінювачів лише на підставі оголошеного публічного конкурсу.

Таким чином, система спеціальних суб'єктів із здійснення державної політики у сфері виявлення, розшуку та управління активами: САП, АРМА, НАБУ, СБУ – наділена правом реалізовувати такий інструмент адміністрування, як видання нормативних актів. Як приклади нормативних актів, ухвалених АРМА, наведемо такі: наказ Національного агентства України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів «Про затвердження Порядку надання АРМА інформації на запити Міністерства юстиції України при реалізації

державної політики у сфері стягнення в дохід держави активів осіб, щодо яких застосовано санкції» від 29.06.2022 № 2703/5/140 [94; 120], де встановлюються засади взаємодії Міністерства юстиції України та АРМА стосовно виявлення та розшуку активів фізичних та юридичних осіб, зазначених у відповідних рішеннях Ради національної безпеки і оборони України, щодо яких у порядку, визначеному Законом України «Про санкції» [146], застосовано санкцію у виді блокування активів, у тому числі виявлення раніше незаблокованих активів; наказ Голови Національного агентства України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів «Про деякі питання інформаційної взаємодії АРМА та ДПС» від 24.02.2023 № 31/105 [99], де визначено механізм надання ДПС інформації з Державного реєстру фізичних осіб – платників податків про доходи фізичних осіб відповідно до п. 6 частини першої ст. 10 та частини другої ст. 15 Закону України «Про Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів», Законів України «Про захист персональних даних» [129] та «Про захист інформації в інформаційно-комунікаційних системах» [128], п. 5 Положення про Державну податкову службу України, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 06.03.2019 № 227 [108], Порядку обробки персональних даних у базі персональних даних – Державному реєстрі фізичних осіб – платників податків, затвердженого наказом Міністерства фінансів України від 24.02.2015 № 210 [122], зареєстрованого в Міністерстві юстиції України 12.03.2015 за № 278/26723; наказ Голови Національного агентства України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів «Про затвердження Порядку обробки персональних даних в АРМА» від 15.12.2022 № 265, де встановлюються загальні вимоги до організаційних і технічних заходів обробки та захисту персональних даних, володільцем яких є АРМА, під час їх обробки в інформаційно-комунікаційних системах АРМА та на паперових носіях [121];

спільний наказ Голови Національного агентства України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів, та Бюро економічної безпеки України «Про затвердження Порядку взаємодії АРМА і Бюро економічної безпеки України щодо виявлення та розшуку активів» від 22.02.2022 № 54/50, де встановлено врегулювання питань щодо: виконання АРМА звернень БЕБ щодо виявлення та розшуку активів (коштів, майна, майнових та інших прав), на які може бути накладено арешт у кримінальному провадженні; виконання БЕБ запитів АРМА щодо надання інформації, необхідної для складання АРМА відповіді на запит відповідного органу іноземної держави; розгляду БЕБ інформації АРМА щодо ознак кримінальних правопорушень, виявлених ним під час виконання визначених законом функцій та повноважень АРМА, інших питань, пов'язаних з виконанням повноважень АРМА [112], тощо.

Крім того, до компетенції суб'єктів державної політики у сфері виявлення, розшуку та управління активами належать видання адміністративних актів індивідуальної дії або індивідуальних адміністративних актів. Запровадження адміністративних актів до національної правової системи України визначено згідно із вимогами Резолюції (77) 31 Комітету міністрів Ради Європи державам – членам про захист особи щодо актів адміністративних органів [160].

Варто зауважити, що на підставі здійсненого Т. В. Яценко узагальнення законодавства країн ЄС варто підтримати висновок про наявність широкого розуміння категорії «адміністративний акт» згідно із стандартами європейського законодавства, таким може бути як нормативний акт, так і індивідуальний адміністративний акт, а також до такої системи належать адміністративні договори [176].

Натомість, згідно із чинним законодавством України, під адміністративним актом розуміється «рішення або юридично значуща дія індивідуального характеру, прийняте (вчинена) адміністративним органом для вирішення конкретної справи та спрямоване (спрямована) на набуття,

зміну, припинення чи реалізацію прав та/або обов'язків окремої особи (осіб)» (п. 3 ч. 1 ст. 2 Закону України «Про адміністративну процедуру» [81]). Фактично такий підхід є імплементацію підходу, виробленого відповідно до змісту національної судової практики, зокрема, у рішенні Конституційного Суду України від 23.06.1997 визначено, що адміністративний акт є за своєю сутністю конкретним приписом суб'єкта владних повноважень, що є персоніфікованим за змістом та виконується одноразово [162]. Подібний підхід підтримано в рішенні Конституційного Суду України від 22.04.2008, у якому йдеться про те, що адміністративні акти є актами індивідуальної дії, розрахованими на персональне (індивідуальне) застосування та після їх реалізації вичерпують свою дію [161].

У межах наукової дискусії, що триває й досі, незважаючи на ухвалення Закону України «Про адміністративну процедуру», пропонуються підходи до розуміння змісту категорії «адміністративний акт» як форми зовнішнього волевиявлення адміністративного органу, через яку досягається врегулювання проблемного питання у сфері публічно-управлінських відносин [166, с. 32–34]; як юридичного факту, зміст якого полягає в розробці та ухваленні органом державної влади чи місцевого самоврядування правомірного рішення, що здатно врегулювати адміністративну справу, і що результативно призводить до настання юридичних наслідків [17, с. 51]; реалізації повноважень владного суб'єкта у розпорядчій формі, що спрямовується на задоволення суб'єктивного публічного права та інтересу [65, с. 262–266]; прояву компетенції суб'єкта владних повноважень у формі рішення, дії чи бездіяльності, що втілюється в документарній формі, або у формі конклюдентних дій, тобто у формі звичайних для цих обставин актів [2, с. 13–16].

Ознаки адміністративного акту, зазначені в науковій літературі, такі: індивідуальність (конкретність), що вказує на те, що адміністративний акт має бути спрямований на конкретну особу чи групу осіб (акт стосується певної ситуації чи відносин, індивідуалізується для конкретного випадку);

ухвалення адміністративним органом, що має відповідну компетенцію, наділений адміністративними повноваженнями для розгляду і вирішення адміністративних справ та видачі відповідних актів; прямий вплив на приватних осіб, що вказує на те, що адміністративний акт має прямий юридичний вплив на права, обов'язки чи інтереси приватних осіб, що означає, що виникає певна зовнішня дія, спрямована на конкретних суб'єктів. Таким чином, адміністративний акт, як правовий інструмент, визначається своєрідністю, видається компетентним адміністративним органом та має прямий вплив на приватних осіб чи їхні права [17, с. 52].

Отже, у межах цього дослідження адміністративний акт як інструмент здійснення державної політики у сфері виявлення, розшуку та управління активами є рішенням органу владних повноважень у відповідній адміністративній справі.

До системи інструментів здійснення державної політики у сфері виявлення, розшуку та управління активами належить адміністративний договір, що розуміється як «спільний правовий акт суб'єктів владних повноважень або правовий акт за участю суб'єкта владних повноважень та іншої особи, що ґрунтується на їх волеузгодженні, має форму договору, угоди, протоколу, меморандуму тощо, визначає взаємні права та обов'язки його учасників у публічно-правовій сфері і укладається на підставі закону: а) для розмежування компетенції чи визначення порядку взаємодії між суб'єктами владних повноважень; б) для делегування публічно-владних управлінських функцій; в) для перерозподілу або об'єднання бюджетних коштів у випадках, визначених законом; г) замість видання індивідуального акта; ґ) для врегулювання питань надання адміністративних послуг (п. 16 ч. 1 ст. 4 КАС України) [46].

Адміністративний договір у межах адміністративно-правової науки розглядається як: угода між учасниками управлінських відносин, де один із суб'єктів є носієм державного інтересу [48, с. 119–120]; публічний договір, який характеризується добровільністю укладення, де одна із сторін виконує

управлінські функції без застосування засобів адміністративного примусу [163, с. 97–99]; добровільна домовленість між владним суб'єктом та іншими учасниками адміністративних відносин, де змістом виступає здійснення розподілу повноважень із реалізації функції держави та задоволення публічних інтересів та потреб [72, с. 73]; дво- або багатостороння угода, елементами якої є суб'єкти публічної влади, які взаємодіють з іншими учасниками управлінських відносин через реалізацію наданих їм прав та компетенційних повноважень [2, с. 17].

Адміністративні договори, відповідно до чинного законодавства України, функціонально призначаються для: а) розмежування компетенції чи визначення порядку взаємодії між суб'єктами владних повноважень (у такому випадку договір може бути укладений між різними суб'єктами владних повноважень з метою чіткого визначення та розмежування їх компетенцій або порядку співпраці в різних сферах діяльності); б) делегування публічно-владних управлінських функцій (якщо один суб'єкт владних повноважень передає іншому частину своїх функцій чи повноважень, то договір може бути укладений для прозорого визначення обсягу делегованих функцій та умов їх виконання); в) перерозподілу або об'єднання бюджетних коштів у випадках, визначених законом (тоді договір може бути інструментом для визначення правил та умов перерозподілу чи об'єднання бюджетних коштів між різними суб'єктами владних повноважень відповідно до законодавства); г) регулювання взаємовідносин між суб'єктами владних повноважень, замість видачі адміністративного акта, що пов'язується з використанням договору; д) врегулювання питань надання адміністративних послуг, що робить допустимим встановлення згідно із змістом договору визначення правил та умов, за якими надаються адміністративні послуги, та допускає встановлення прав та обов'язків учасників цього процесу. Такі договори зазвичай мають правовий характер, вони ґрунтуються на волеузгодженні сторін та можуть бути використані для регулювання різних відносин у публічно-правовій сфері [17, с. 54].

Таким чином, адміністративним актом є інструмент здійснення державної політики у сфері виявлення, розшуку та управління активами, що характеризується двосторонністю чи багатосторонністю, вимагає участі як одного з учасників органу державної влади чи місцевого самоврядування, визначаючи компетенційні спори та сприяючи забезпеченню ефективності виконання функцій держави із створення умов для її економічного зростання.

АРМА є центральним органом виконавчої влади із спеціальним статусом, що забезпечує формування та реалізацію державної політики у сфері виявлення та розшуку активів, на які може бути накладено арешт у кримінальному провадженні чи у справі про визнання необґрунтованими активів та їх стягнення в дохід держави.

АРМА здійснює виявлення та розшук активів у кримінальному, цивільному та адміністративному процесах у випадках і на підставах, визначених законодавством.

Виявлення активів – діяльність із встановлення факту існування активів.

Розшук активів – діяльність із визначення місцезнаходження активів.

АРМА здійснює заходи з виявлення, розшуку активів, виходячи зі змісту звернень (запитів) щодо виявлення та розшуку активів, в межах визначених Законом повноважень та з урахуванням ступеня фактичного доступу до джерел даних, що перебувають у розпорядженні третіх осіб.

АРМА забезпечує виконання звернення (запиту) щодо виявлення та розшуку активів у найкоротший можливий строк, але не пізніше ніж протягом трьох робочих днів з дня його надходження, або в інший більш тривалий строк, визначений законодавством.

Загальні результати розгляду звернень (кількість виявлених та розшуканих АРМА активів) у першу чергу залежать від кількості звернень щодо виявлення та розшуку активів, що надійшли на розгляд АРМА, постановлених суб'єктами звернень АРМА завдань, фактичного доступу АРМА до джерел даних, що перебувають у розпорядженні третіх осіб,

категорією справи, в якій здійснюється відповідний розшук активів, особи, активи якої розшуковуються.

Ключовим фактором створення ефективної системи розшуку активів є здатність швидко виявити активи та передати відповідну інформацію її споживачам.

Виявлення та розшук активів, на які може бути накладено арешт у кримінальному провадженні, АРМА здійснює на підставі чинного законодавства, зокрема, ст. 170 Кримінального процесуального кодексу України та ряду підзаконних нормативно-правових актів:

1) Порядку взаємодії при розгляді звернень органів, що здійснюють досудове розслідування, прокуратури та виконанні запитів іноземних держав щодо виявлення та розшуку активів, затвердженого наказом АРМА, Національного антикорупційного бюро України, Генеральної прокуратури України, Служби безпеки України, Міністерства внутрішніх справ України, Міністерства фінансів України від 20.10.2017 № 115/197-о/297/586/869/857, зареєстрованого в Міністерстві юстиції України 02.11.2017 № 1342/31210;

2) Порядку взаємодії АРМА і Державного бюро розслідувань щодо виявлення та розшуку активів, затвердженого наказом АРМА, Державного бюро розслідувань від 26.04.2021 № 151/262, зареєстрованого в Міністерстві юстиції України 14.05.2021 за № 642/36264;

3) Порядку взаємодії АРМА і Бюро економічної безпеки України щодо виявлення та розшуку активів, затвердженого наказом АРМА, Бюро економічної безпеки України від 22.02.2022 № 54/50, зареєстрованого в Міністерстві юстиції України 11.05.2022 за № 507/37843;

4) Порядку взаємодії АРМА та Офісу Генерального прокурора щодо виявлення та розшуку активів в межах міжнародної правової допомоги при проведенні процесуальних дій, затвердженого наказом АРМА, Офісу Генерального прокурора від 24.05.2022 № 75/81, зареєстрованого в Міністерстві юстиції України 30.05.2022 за № 582/37918.

Суб'єктами звернень у кримінальному провадженні є слідчі, детективи, прокурори, які діють у межах своїх повноважень, органи, що здійснюють досудове розслідування, та органи прокуратури в особі їх керівників.

Виявлення та розшук активів, на які може бути накладено арешт у справі про визнання необґрунтованими активів та їх стягнення в дохід держави, АРМА здійснює на підставі Закону, підзаконних нормативно-правових актів:

1) Порядку розгляду АРМА звернень щодо виявлення та розшуку активів, на які може бути накладено арешт у справі про визнання необґрунтованими активів та їх стягнення в дохід держави, затвердженого наказом АРМА, Офісу Генерального прокурора від 30.09.2021 № 383/308, зареєстрованого в Міністерстві юстиції України 20.10.2021 за № 1363/36985;

2) Порядку взаємодії при розгляді АРМА звернень Державного бюро розслідувань щодо активів, на які може бути накладено арешт у справі про визнання необґрунтованими активів та їх стягнення в дохід держави, затвердженого наказом АРМА, Державного бюро розслідувань від 27.10.2021 № 420/570, зареєстрованого в Міністерстві юстиції України 15.11.2021 за № 1497/37119.

Виявлення та розшук активів підсанкційних осіб АРМА здійснює на підставі Закону, Закону України «Про санкції», Порядку надання АРМА інформації на запити Міністерства юстиції України при реалізації державної політики у сфері стягнення в дохід держави активів осіб, щодо яких застосовано санкції, затвердженого наказом Міністерства юстиції України, АРМА від 29.06.2022 № 2703/5/140, зареєстрованого в Міністерстві юстиції України 29.06.2022 за № 710/38046.

Виявлення та розшук майна заборонених судом політичних партій АРМА здійснює на підставі Закону, Порядку переходу у власність держави майна, коштів та інших активів забороненої судом політичної партії, її обласних, міських, районних організацій, первинних осередків та інших

структурних утворень, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12.08.2022 № 896.

Суб'єктом запиту щодо виявлення та розшуку майна забороненої судом політичної партії є Міністерство юстиції України.

Між СБУ, НАБУ, АРМА, Державною фіскальною службою України, САП ухвалюються адміністративні договори задля забезпечення ефективності розподілу повноважень з питань здійснення державної політики у сфері виявлення, розшуку та управління активами, що виконують координаційну та субординаційну функції [58, с. 28–33; 63; 159].

Реалізація зазначених інструментів позначилась на ефективності діяльності АРМА, яке впродовж 2023–2024 рр. розшукало мільйонні активи за кордоном ухилянта від сплати податків. На запит Донецької обласної прокуратури АРМА виявило та розшукало активи громадянина України, які приховані за кордоном. Досудовим розслідуванням встановлено, що громадянин України здійснив продаж іменних акцій на загальну суму понад 1 млн євро та ухилився від сплати податку, що спричинило ненадходження до бюджету коштів, які перевищують неоподаткований мінімум доходів громадян у сім тисяч разів. Працівники Управління інформаційно-аналітичного забезпечення виявлення та розшуку активів АРМА, спрямували міжнародні запити до компетентних органів іноземних держав та за допомогою інформаційних і довідкових систем розшукали приховані активи фігуранта за кордоном. За словами заступника Голови АРМА Павла Великоречаніна, співробітники Агентства виявили такі активи: корпоративні права на територіях 3 іноземних юрисдикцій; земельні ділянки – 5; житлова нерухомість – 1 (будинок вартістю 670 000 євро); автомобіль. Отримані дані АРМА спрямувало до Донецької обласної прокуратури для вжиття заходів з метою накладення арешту на активи та їх подальшої конфіскації [7].

Таким чином, застосування адміністративних інструментів із здійснення державної політики у сфері виявлення, розшуку та управління активами має бути спрямованим на задоволення публічного інтересу, що

полягає в створенні умов для соціально-економічного зростання держави та суспільства України.

2.3 Адміністративні процедури механізму забезпечення реалізації державної політики у сфері виявлення, розшуку та управління активами

Реалізація встановленої в попередньому підрозділі системи інструментів здійснення державної політики у сфері виявлення, розшуку та управління активами пов'язується з упровадженням адміністративних процедур. При цьому важливо підкреслити дещо відмінний підхід до розуміння адміністративних процедур з питань поводження з необґрунтованими активами, що реалізується в Україні та країнах ЄС.

Згідно із європейськими нормативними стандартами, поширеним є закріплення термінологіки, пов'язаної не з вилученням активів та здійсненням управління ними, а зі здійсненням процедур «повернення активів», що, зокрема, закріплено в Рішенні Ради 2007/845/JHA [179].

У ЄС повсякчасно функціонують Офіси з повернення активів. Саме повернення активів здатно відобразити весь спектр адміністративних процедур, що є необхідними у сфері здійснення державної політики у сфері виявлення, розшуку та управління активами.

Адміністративно-процедурну діяльність, за висновком Л. Ю. Гордієнко, потрібно розуміти як діяльність суб'єктів управління, яка реалізується в межах наданої їм компетенції, що функціонально спрямовано на ефективне виконання функцій держави та задоволення публічних інтересів і потреб [19].

Адміністративно-процедурна діяльність – це сукупність дій та процесів, що використовуються адміністративними органами для вирішення адміністративних справ, виконання адміністративних процедур та надання адміністративних послуг. Ця діяльність спрямована на забезпечення ефективної та законної взаємодії державних органів з громадянами,

підприємствами й іншими суб'єктами. Основні аспекти адміністративно-процедурної діяльності включають:

- прийняття рішень: адміністративні органи приймають рішення щодо різних адміністративних справ, які можуть включати надання дозволів, розгляд скарг, вирішення спорів тощо;

- адміністративні процедури: встановлення та виконання адміністративних процедур, які регулюють взаємодію між адміністративними органами та громадянами чи іншими суб'єктами;

- надання адміністративних послуг: забезпечення доступу до адміністративних послуг для громадян і підприємств, включаючи видачу документів, надання консультацій та інших послуг;

- захист прав та інтересів: забезпечення захисту прав та інтересів громадян під час взаємодії з адміністративними органами;

- ведення документації: проведення документального обліку та ведення адміністративної звітності з виконання різних адміністративних процедур та рішень;

- контроль та нагляд: здійснення контролю та нагляду за дотриманням встановлених норм, правил та процедур.

Адміністративно-процедурна діяльність є ключовим компонентом ефективного функціонування державних органів та взаємодії з громадянами та підприємствами. Вона визначається правовими нормами, які регулюють адміністративну діяльність у країні [21].

Головним призначенням адміністративно-процедурної діяльності у контексті державного управління є внутрішньоуправлінське забезпечення виконання визначених державних завдань і стратегічних пріоритетів відповідного суб'єкта. Адміністративно-процедурна діяльність спрямована на організацію та координацію внутрішніх процесів у державних структурах з метою досягнення конкретних цілей та виконання завдань, покладених на державний орган чи іншу адміністративну одиницю. Основні функції адміністративно-процедурної діяльності включають: планування (визначення

стратегічних цілей і завдань, які має виконати адміністративний орган чи підрозділ); організацію (створення внутрішньої структури, розподіл обов'язків та визначення робочих процесів для досягнення поставлених завдань); координацію (забезпечення взаємодії між різними частинами адміністративного органу для виконання загальних цілей); контроль (введення механізмів контролю за виконанням завдань та досягненням цілей); моніторинг (систематичний аналіз та оцінка ефективності діяльності для вчасного виявлення проблем та коригування стратегії); взаємодію з громадськістю, представниками інших секторів та зацікавленими сторонами для підтримки державних ініціатив та проєктів. Адміністративно-процедурна діяльність є ключовим елементом управління та забезпечує внутрішній порядок у системі публічного адміністрування, щоб виконати покладені на неї завдання та стратегічні цілі [158, с. 40–45].

Про похідний та суміжний характер адміністративних процедур зазначено у висновках, зроблених у праці Р. В. Гречанюк [21, с. 176].

Отже, адміністративні процедури у сфері виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів, потрібно розуміти як певну систему форм та видів діяльності владних суб'єктів, що здатна забезпечити реалізацію покладених на них обов'язків у межах закріпленої компетенції.

Головною змістовною характеристикою адміністративних процедур із здійснення державної політики у сфері виявлення, розшуку та управління активами є дотримання нормативної вимоги з накладення кримінального арешту майна та інших об'єктів, чи заборони відчуження та арешту майна у порядку цивільно-правового провадження. Справи про визнання необґрунтованими активів та їх стягнення в дохід держави або конфіскації можуть мати кілька різних контекстів, включаючи адміністративні, кримінальні та судові процедури. Передусім ідеться про порушення та відкриття адміністративних справ щодо вилучення необґрунтованих активів. Адміністративні органи можуть проводити аудити та перевірки фінансової

діяльності підприємств чи інших суб'єктів для виявлення необґрунтованих активів. Другим аспектом здійснення адміністративно-процедурної діяльності з реалізації державної політики у сфері виявлення, розшуку та управління активами є здійснення адміністративних процедур щодо стягнення в дохід держави. Якщо під час таких перевірок виявляється, що активи отримані або використовуються необґрунтовано, адміністративні органи можуть приймати рішення про їх стягнення в дохід держави. Вжиття заходів із конфіскації майна відбувається в кримінальному провадженні, якщо активи отримані злочинним чином, суд може вирішити їх конфіскацію. Це може стосуватися таких злочинів, як корупція, фінансове шахрайство, легалізація доходів від злочинів тощо. Адміністративні процедури щодо стягнення в дохід держави можуть здійснюватися на підставі рішення суду щодо застосування стягнень на користь держави. Це може включати в себе цивільні справи, де сторони звертаються до суду для визнання певних активів необґрунтованими, та рішенням суду вирішується їхнє стягнення в дохід держави. У всіх цих випадках процедури визначення необґрунтованості можуть бути передбачені законодавством країни. Важливо, щоб судові та адміністративні процедури виконувалися відповідно до закону, забезпечуючи права та законні інтереси всіх сторін.

У теорії публічно-управлінських відносин розрізняють два основних види діяльності: політичну та адміністративну. Політична діяльність: охоплює формулювання й реалізацію політики та стратегій держави; визначається політичними органами та виражає публічні інтереси; спрямована на прийняття рішень, які визначають загальні цілі та напрями держави; здійснюється вищими політичними органами, такими як парламент, президент, уряд тощо. Адміністративна діяльність: охоплює виконання прийнятих політичних рішень і забезпечення їх практичної реалізації; здійснюється адміністративними органами та службами держави; спрямована на ефективне виконання завдань, розпоряджень і програм, які визначені політичним рішенням; включає в себе рутинні адміністративні функції, які

забезпечують нормальне функціонування державних органів. Обидва види діяльності взаємодіють та взаємопов'язані, створюючи систему державного управління. Політична діяльність визначає цілі та завдання, а адміністративна діяльність забезпечує їх виконання на практиці [69].

При цьому суб'єкти владних повноважень у здійсненні покладених на них обов'язків не лише виконують покладені на них повноважень, а й впливають на формування державної політики. Саме такий вплив має АРМА на формування державної політики у сфері виявлення, розшуку та управління активами. Таким чином, АРМА є не лише адміністративним органом, але й певною мірою є носієм публічної політичної влади.

Елементи управлінської діяльності, які є властивими адміністративно-процедурній діяльності, мають логічний зв'язок з управлінською категорією та характеристиками, що визначають її сутність. Основними елементами адміністративно-процедурної діяльності є: її мета, що вимагає досягнення конкретних цілей та завдань, визначених політичними чи законодавчими органами; причина ініціювання такої діяльності: що спричинено різними факторами, такими як внутрішні чи зовнішні потреби держави, виклики чи проблеми, які потребують втручання та управлінської реакції; функціональне спрямування діяльності; сфери реалізації та напрями діяльності; характер впливу на учасників правовідносин; вид адміністративної діяльності, що пов'язується з виконанням організаційних, економічних, соціальних чи інших аспектів соціального регулювання, використовуючи адміністративні інструменти та ресурси. Ці характеристики допомагають визначити сутність та сферу застосування адміністративної діяльності й підкреслити логічний зв'язок між її елементами та управлінськими категоріями [19].

Адміністративно-процедурна діяльність із виявлення та розшуку активів, що здійснює Національне агентство, може включати різні складові. Однією із систематизацій цих елементів є розподіл їх за функціональними напрямками. Адміністративні процедури, що реалізуються Національним агентством, за їх функціями поділяють на: інформаційно-аналітичні

(включають збір, аналіз і обробку інформації про можливі недоречності чи незаконності у володінні, використанні або розпорядженні активами); нормотворчі та нормопроектні (спрямовані на розробку та вдосконалення нормативно-правових актів, які регулюють процес виявлення й розшуку активів); роз'яснювальні (включають надання роз'яснень та інформації стосовно процедур, прав і обов'язків учасників процесу виявлення та розшуку активів); консультаційно-методичні (забезпечують консультативну та методичну підтримку різних учасників процесу, надаючи їм необхідні інструкції й рекомендації); статистичні (прогностичні), що спрямовані на збір та аналіз статистичних даних щодо виявлення та розшуку активів, а також розробку прогнозів і стратегій для ефективного управління цим процесом у майбутньому. Ці складові допомагають створити комплексний підхід до адміністративної діяльності, спрямованої на виявлення та розшук активів, і забезпечують необхідні ресурси для ефективного функціонування системи управління активами [22, с. 41–45].

Інформаційно-аналітичні адміністративні процедури діяльності з виявлення та розшуку необґрунтованих активів є дуже важливими й визначають ряд ключових завдань і функцій. До інформаційно-аналітичних адміністративних процедур із виявлення та розшуку необґрунтованих активів належать: збір, опрацювання та аналіз інформації (організація процесу отримання інформації з різних джерел, таких як державні реєстри, бази даних, банківські установи, органи влади й самоврядування); опрацювання та аналіз (обробка й аналіз отриманої інформації для виявлення зв'язків, патернів, аномалій та інших ключових елементів, які можуть вказувати на можливі недоречності чи незаконні операції з активами); міжнародна взаємодія: установлення та підтримка ефективного обміну інформацією з аналогічними підрозділами в інших юрисдикціях і міжнародними організаціями, що сприяє глобальному виявленню та розшуку активів; встановлення джерел походження активів і відслідковування операцій; відслідковування операцій, що вимагає здійснення фінансового моніторингу

всіх операцій з активами для виявлення потенційно неправомірних чи сумнівних транзакцій. Ці елементи ілюструють важливі аспекти інформаційно-аналітичної діяльності в контексті виявлення та розшуку активів, спрямованої на ефективне використання інформації для забезпечення законності та ефективності управління активами [23, с. 64].

Консультаційна та методологічна підтримка в межах виявлення та розшуку активів має на меті забезпечення ефективного та правомірного проведення дій у цьому процесі. Консультаційно-методичні адміністративні процедури вимагають: встановлення та перевірки інформації про кримінальний статус активу, що передбачає визначення можливості спеціальної конфіскації активу у зв'язку з кримінальним статусом осіб, пов'язаних із ним; встановлення легітимної мети арешту майна, що пов'язується із здійсненням аналізу та обґрунтуванням необхідності арешту для запобігання можливості приховування, пошкодження, псування, знищення, перетворення чи відчуження активу; встановлення оцінки вартості активів, що пов'язується із здійсненням оцінки вартості активів для забезпечення співрозмірності цивільного позову та завданої шкоди від злочину; встановлення розміру шкоди, що виходить із здійснення аналізу та визначення розміру шкоди, завданої кримінальним правопорушенням або зазначеної в цивільному позові; перевірки обґрунтованості та достатності підозр, що пов'язується із здійсненням оцінки обґрунтованості й достатності підозр у накладенні попереднього арешту на майно або кошти; перевірка прав третіх осіб, яка вимагає процесуального забезпечення, щоб при накладенні арешту на активи у спільній власності не порушувалися права третіх осіб; обґрунтування розміру цивільного позову; перевірки інших арештів та процесів, а саме визначення, чи накладався арешт на активи в інших провадженнях чи в інших видах процесів; встановлення джерел набуття у власність активів через визначення способів та джерел набуття у власність активів, перевірку добросовісності набуття активів у власність. Ці аспекти допомагають забезпечити консультативну та методичну підтримку

для ефективного проведення процесу виявлення й розшуку активів, а також забезпечують дотримання законності та прав третіх осіб [23, с. 60–70].

АРМА у здійсненні покладених на нього адміністративних процедур має дотримуватись відкритості та прозорості в його діяльності. Поняття «відкритість» вжито в профільному законі, зокрема при згадці про роботу конкурсної комісії. Це може вказувати на те, що аспекти відкритості визначаються, зокрема, у процесі формування й роботи комісії, а також можуть охоплювати відкритість у виборі керівництва агентства чи в інших сферах. Принцип прозорості вказано в ст. 7 профільного Закону, де визначено, що Голова Національного агентства (АРМА) відповідає за прозорість діяльності та результатів роботи агентства. Це вказує на важливість забезпечення прозорості в усіх аспектах роботи агентства, а також відображає особисту відповідальність керівника за цей аспект. Обидва принципи здійснення адміністративних процедур – «відкритість» та «прозорість», часто використовуються у сфері публічного адміністрування для підкреслення значення підвищення довіри громадськості та забезпеченню ефективності діяльності державних органів [133].

Відповідно до ч. 4 ст. 12 Закону України від 10.11.2015 № 772-VIII, реалізація принципу прозорості та відкритості здійснення державної політики з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів допускається через підготовку та подання Національним агентством щорічних звітів, що мають бути оприлюднені до 15 квітня включно на офіційному вебсайті. Згідно із вимогами, що містяться у ч. 5 ст. 12 Закону України від 10.11.2015 № 772-VIII, що річний звіт Національного агентства має містити такі відомості, як: «встановлення облікових даних щодо розміру вилучених активів та стану справ у відповідній сфері; кількість та облікову вартість розшуканого майна, на яке накладено арешт за видами активів за звітний рік; кількість та облікову вартість розшукуваного майна, повернутого з іноземних держав за звітний рік за видами активів; кількість та результати виконання звернень органів

досудового слідства, прокуратури та суддів щодо виявлення та розшуку активів; надходження до бюджету від розшуканого, конфіскованого за рішенням суду та проданого майна за звітний рік; вартість та узагальнену характеристику активів за категоріями, які виявлені, на які накладено арешт, щодо яких Національним агентством вживалися заходи із управління; доходи, отримані від управління активами, та видатки, пов'язані з управлінням такими активами; кількість отриманих/надісланих запитів з/до органів іноземних держав, до компетенції яких належать питання щодо виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших кримінальних правопорушень, інших компетентних органів іноземних держав, відповідних міжнародних організацій та узагальнені результати їх вирішення; участь у забезпеченні представництва прав та інтересів України у закордонних юрисдикційних органах у справах, пов'язаних з поверненням активів, одержаних від корупційних та інших кримінальних правопорушень, в Україну; надання роз'яснень, методичної та консультаційної допомоги слідчим, детективам, прокурорам та суддям з питань, пов'язаних з виявленням, розшуком, проведенням оцінки та управлінням активами; кількість складених протоколів про адміністративні правопорушення та результати їх розгляду; кількість винесених приписів, надісланих матеріалів про порушення законодавства до правоохоронних та інших органів, результати їх розгляду; результати звернень до суду з позовами (заявами) щодо визнання незаконними нормативно-правових актів, індивідуальних рішень, виданих (прийнятих) з порушенням встановлених цим Законом вимог та обмежень, визнання недійсними правочинів» [133].

Відповідно до звіту Національного агентства за 2022 р., було подано узагальнену інформацію щодо розшуку та вилучення необґрунтованих активів (табл. 2.1) [42].

Таблиця 2.1

**Інформація про виявлені та/або розшукані АРМА
в 2017–2022 рр. активи за їх видами (у кількісному або вартісному
виразі, залежно від характеристики активу) [42, с. 15]**

Активи	Кількість/сума
Частки у статутних капіталах, млн грн	144 326,18
Цінні папери, млн грн	10 315,4
Сільськогосподарська техніка з комплектуючими, од.	10 534
Земельні ділянки, од.	224 036
Нерухомість (житлова та нежитлова), од.	52 926
Майнові права інтелектуальної власності, нематеріальні активи, од.	3 341
Грошові кошти (євро), млн	62,42
Грошові кошти (долар), млн	304,7
Грошові кошти (гривня), млн	6 749,8
Транспортні засоби (од.), (у т. ч. автомобільний, авіаційний/повітряний, морський та річковий, об'єкти трубопровідного транспорту)	44 991
Інше майно (товари та продукція, у т. ч. с/г продукція), млн од.	53,5

При цьому окремий облік здійснено щодо вилучення необґрунтованих активів, які набуті політичними партіями із порушенням вимог чинного законодавства, упродовж 2017–2022 рр. (табл. 2.2).

Таблиця 2.2

**Інформація про виявлене АРМА майно заборонених політичних партій
за видами (у кількісному або вартісному виразі, залежно від
характеристики) [42, с. 15]**

Актив	Кількість/сума
Автомобільний транспорт, од.	17
Грошові кошти, млн грн	20,8
Житлова нерухомість, од.	24
Нежитлова нерухомість, од.	45

При цьому при формуванні звітної документації АРМА стикається з наявною правовою колізією щодо визначення категорії «облікова вартість», що, відповідно до чинного законодавства, вимог ведення бухгалтерського

обліку [83], здійснення аудиторської діяльності та подання фінансової звітності [82], не визначається та до відповідних реєстрів не подається. Таким чином, частина звітної інформації, що має подаватися Національним агентством (АРМА), не може бути акумульована та оприлюднена, що, очевидно, впливає негативно: на формування громадської думки про результативність його діяльності та на забезпечення прозорості й об'єктивності ведення обліку майна та майнових прав юридичних осіб.

Варто підкреслити, що інформаційна складова адміністративної діяльності АРМА має пріоритет порівняно з роз'яснювальною. Забезпечення АРМА достатньою інформацією може виявитися ключовим елементом для ефективного виявлення, розшуку та управління активами. Але при цьому Національне агентство відіграє важливу роль у кримінальному процесі та в справах про визнання необґрунтованими активів, тож недостатня роз'яснювальна робота може ускладнити його взаємодію з іншими відомствами. Ефективне роз'яснення з приводу подання звітної документації АРМА може вплинути на сприйняття громадськістю й іншими владними органами, що є важливим для публічної легітимності та підтримки.

Необхідно зауважити, що на виконання вимог п. 8 ч. 1 ст. 9, ч. 5 ст. 12, п. 3 ч. 1 ст. 15 Закону України «Про Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів» [133] щорічна звітна документація має не лише відображати узагальнені статистичні відомості, а й надавати методичні, роз'яснювальні рекомендації правоохоронним органам із здійсненням державної політики у сфері виявлення, розшуку та управління активами. Крім того, підготовка роз'яснень покладається на функціональний підрозділ, що функціонує як складова АРМА, – Навчально-методичний центр. До функціональних обов'язків Навчально-методичного центру Національного агентства входить здійснення навчальної, методичної та консультативної документації, акумуляції керівних порад, що мають як адресний характер, так і характер керівних роз'яснень, що спрямовуються до правоохоронних органів, які

виконують безпосередні чи суміжні повноваження у сфері державної політики у сфері виявлення, розшуку та управління активами, що сприятиме забезпеченню підвищенню професійної кваліфікації працівників САП, НАБУ, ДБР та інших правоохоронних органів. Практика функціонування подібних навчально-методичних центрів є запровадженою при функціонуванні ряду адміністративних та правоохоронних органів, зокрема при Державній службі фінансового моніторингу діє Академія фінансового моніторингу [4].

Роз'яснювальна діяльність АРМА здійснюється також через використання засобів соціальної реклами та правової освіти. Наприклад, на офіційному сайті АРМА за посилання для громадськості та ЗМІ спростовується інформація та надається роз'яснення щодо реалізації таких функцій, як управління майном, що має відбуватися виключно на підставі рішення суду у кримінальному провадженні; наведено пояснення, яке майно задля забезпечення ефективності розпорядження ним може бути відчужено на оплатних підставах. Зокрема, таким майном є майно, що швидко псується; а також майно, утримання якого є економічно збитковим; технічне обладнання та транспортні засоби, які є більш доцільним використовувати, ніж зберігати [49; 126].

При цьому необхідно зазначити, що перелік майна, що може бути відчуженим відповідно до змісту Проекту Закону № 5141 від 24.02.2021 про внесення змін до Закону України «Про Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів щодо гарантій прав українських та іноземних інвесторів», передбачається повернення до редакції частини четвертої ст. 21 Закону України «Про Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів», що діяла до внесення змін Законом України від 14.07.2021 № 1648-IX [90; 154]. На разі зараз підставами для недосконалості діяльності із управління активами є втрата чинності Примірним переліком майна, в

тому числі у вигляді предметів чи великих партій товарів, зберігання якого через громіздкість або з інших причин неможливе без зайвих труднощів, або витрати на забезпечення спеціальних умов зберігання якого чи управління яким співмірні з його вартістю, або яке швидко втрачає свою вартість, а також майна у вигляді товарів або продукції, що піддаються швидкому псуванню, що підлягає реалізації [143], що відбулося на підставі Постанови Кабінету Міністрів України від 23.02.2022 № 475 [97].

Відсутність фактичної можливості розмежувати активи на ті, які підлягають відчуженню, і ті, відчуження яких є економічно недопустимим, суперечить власне принципам розумності, яким має відповідати здійснення державної політики у сфері виявлення, розшуку та управління активами та вимагає нагального усунення.

Здійснення адміністративної та адміністративно-процедурної діяльності АРМА налагодження інформаційної взаємодії з іншими учасниками суспільних відносин у частині забезпечення доступу до відповідних інформаційних реєстрів та баз даних.

Як зазначає Ю. О. Легеза, в Україні з 2003 р. не лише відбувається розбудова системи поширення публічної інформації, а й створюються умови для забезпечення умов інформаційної взаємодії, що належить до системи стратегічних завдань України [60, с. 7–8]. Зокрема, стратегію побудови інформаційного суспільства визначено, відповідно до змісту Постанови Кабінету Міністрів України від 16.01.2008 № 14, де встановлено прерогативу побудови публічно-управлінських відносин на засадах забезпечення розвитку та захисту національної системи публічних інформаційних сервісів [153].

Станом на 01.01.2024 в Україні налагоджений інформаційний доступ АРМА до понад 40 загальнонаціональних державних реєстрів. Зокрема, налагодженою є інформаційна взаємодія між: АРМА та Міністерством юстиції України відповідно до наказу Національного агентства України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів «Про затвердження Порядку надання АРМА

інформації на запити Міністерства юстиції України при реалізації державної політики у сфері стягнення в дохід держави активів осіб, щодо яких застосовано санкції» від 29.06.2022 № 2703/5/140 [94; 120]; між ДПС та АРМА, що регулюється відповідно до наказу Голови Національного агентства України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів «Про деякі питання інформаційної взаємодії АРМА та ДПС» від 24.02.2023 № 31/105 [99]; між Бюро економічної безпеки України та АРМА, що регулюється спільним наказом Голови Національного агентства України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів та Бюро економічної безпеки України «Про затвердження Порядку взаємодії АРМА і Бюро економічної безпеки України щодо виявлення та розшуку активів» від 22.02.2022 № 54/50, де встановлено врегулювання питань щодо: виконання АРМА звернень БЕБ щодо виявлення та розшуку активів (коштів, майна, майнових та інших прав), на які може бути накладено арешт у кримінальному провадженні; виконання БЕБ запитів АРМА щодо надання інформації, необхідної для складання АРМА відповіді на запит відповідного органу іноземної держави; розгляду БЕБ інформації АРМА щодо ознак кримінальних правопорушень, виявлених ним під час виконання визначених законом функцій та повноважень АРМА, інших питань, пов'язаних з виконанням повноважень АРМА [112] та ін.

Відповідно до змісту чинного законодавства України, у разі відсутності інформації у базах даних, доступних АРМА, а також з урахуванням відсутності інформації в доступних для АРМА загальнонаціональних державних реєстрах, Національне агентство має вжити заходів із формування запитів до розпорядників інформації, що вимагає реагування на них впродовж трьох робочих днів від дня його надходження [120].

У разі відсутності затребуваної у запиті АРМА інформації та роз'яснень у адресанта, згідно із чинним законодавством України, сформована вимога негайного повідомлення про це Національне агентство.

Також адресат інформаційного запиту має право обґрунтувати необхідність подовження терміну підготовки запитуваних відомостей, але не більш ніж на два дні.

Виходячи із змісту аналізованої інформації, що подається АРМА про узагальнення відомостей про кількість отриманих інформаційних запитів, що опрацьовані Національним агентством, впродовж останніх п'яти років було надано відповідь на понад як п'ятнадцять тисяч звернень, сформованих у межах реалізації повноважень, у тому числі від іноземних органів публічної влади.

Відповідно до звіту голови Національного агентства до АРМА у 2022 р., було надіслано звернень: від Національної поліції – 2268, від органів прокуратури – 736, від БЕБ – 453, від СБУ – 440, від ДБР – 424, від органів іноземної юрисдикції – 41, від НАБУ – 39 [157, с. 4]. При цьому спостерігається очевидна динаміка зростання надходжень звернень правоохоронних органів: якщо у 2017 р. загальна кількість таких звернень була 69, то у 2022 р. – понад 7000 [157, с. 5].

З метою здійснення розшуку активів підсанкційних осіб АРМА веде активну співпрацю з Міністерством юстиції України. Так, виходячи з інформації, що надійшла внаслідок опрацювання запитів від Міністерства юстиції України, поданих у 2022 р., загальна вартість необґрунтованих активів підсанкційних осіб становила 51,7 млн грн, понад 470 тис. дол. США, понад 16 тис. євро, з яких 1403,98 млн грн – частки у статутних капіталах, 82 800 грн – вартість цінних паперів, 107 одиниць житлової нерухомості, 28 одиниць нежитлової нерухомості, 94 земельні ділянки, 76 одиниць автомобільного транспорту, 16 одиниць майнових прав інтелектуальної власності, 3 одиниці морського та річкового транспорту, 2 одиниці сільськогосподарської продукції, одна одиниця авіаційного/повітряного транспорту, одна одиниця нематеріальних активів.

АРМА здійснює розшук активів у тісній взаємодії: із ДБР в Порядку взаємодії АРМА і Державного бюро розслідувань щодо виявлення та

розшуку активів, затвердженому спільним наказом АРМА та Державного бюро розслідувань від 26.04.2021 № 151/262 [113]; із Міністерством юстиції України у Порядку, затвердженому наказом Національного агентства України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів, та Міністерства юстиції України від 29.01.2020 № 58/299/5 [115]; із Національною поліцією у порядку, затвердженого наказом Національного агентства від 13.07.2018 № 140/608 [116]; з Офісом Генерального прокурора України в Порядку, затвердженому спільним наказом Національного агентства України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів, Національного антикорупційного бюро України, Генеральної прокуратури України, Служби безпеки України, Міністерства внутрішніх справ України, Міністерства фінансів України від 20.10.2017 № 115/197-о/297/586/869/857 [117].

АРМА веде активну міжнародну взаємодію з органами влади зарубіжних країн, що набуває особливого значення внаслідок російської військової агресії. Міжнародна взаємодія АРМА є важливим елементом його роботи, особливо в контексті російської військової агресії. Такі взаємовідносини надають змогу забезпечити ефективне співробітництво та обмін досвідом з іншими країнами у сфері виявлення, розшуку й управління активами, що отримані в результаті корупційних та інших злочинів. Основні аспекти міжнародної взаємодії АРМА можуть включати: інформаційний обмін щодо виявлення й розшуку активів, участь у спільних дослідженнях та аналітичних роботах; правову співпрацю шляхом укладення та виконання міжнародних угод, спрямованих на боротьбу з корупцією й злочинами, що призводять до набуття неправомірних активів; організаційно-технічну співпрацю щодо обміну досвідом та методиками виявлення й управління активами, використання спільних інструментів і технологій; навчання та розвиток кадрів шляхом участі в міжнародних тренінгах, семінарах, конференціях для обміну кращими практиками та підвищення кваліфікації

фахівців; сприяння створенню спільних ініціатив і механізмів взаємодії між АРМА та органами влади зарубіжних країн.

Висновки до розділу 2

1. Зроблено висновок, що управління активами та майном, що перебуває у володінні держави, повинно мати на меті задоволення публічних інтересів і потреб, що функціонально визначає зміст компетенції суб'єктів здійснення державної політики у сфері виявлення, розшуку й управління активами.

На підставі визначення співвідношення між категоріями «довірче управління», «управління об'єктами державної власності» та «управління вилученими активами» встановлено їх узагальнений зміст, що полягає в досягненні стратегічних цілей економічного та соціального зростання, налагодження державно-приватного партнерства тощо.

З урахуванням того, що функціонально здійснення державної політики у сфері виявлення, розшуку та управління активами повинно мати на меті не лише збереження такого майна, а й створення умов до збільшення публічних фінансових ресурсів, обґрунтовано необхідність перегляду підходів до розуміння компетенційних обов'язків Національного агентства (АРМА) та інших уповноважених органів.

Визначено, що суміжні повноваження з видання нормативних актів, спрямованих на реалізацію повноважень із здійснення державної політики у сфері виявлення, розшуку та менеджменту активами, виконують Служба безпеки України, Національне антикорупційне бюро, САП, Офіс Генерального прокурора тощо.

Встановлено, що СБУ виконує повноваження з розшуку та вилучення активів, здобутих унаслідок здійснення діяльності, пов'язаної з тероризмом; САП здійснює представницьку функцію з обстоювання інтересів держави в справах із здійснення державної політики з вилучення, розшуку та

управління активами; НАБУ виконує повноваження з контролю за діяльністю АРМА та запобігання утворенню необґрунтованих активів унаслідок вчинення корупційних та пов'язаних із корупцією правопорушень; АРМА здійснює фідучіарні повноваження, спрямовані передусім на реалізацію вимог адміністративної сервісності із здійснення управління активами як складової публічного майна України.

2. Акцентовано, що до елементів інструментальної характеристики державної політики у сфері виявлення, розшуку та управління активами належать нормативно-правові акти; індивідуальні адміністративні акти; адміністративні договори; акти-дії; стратегічні плани; засоби електронного урядування.

Аргументовано, що під нормативно-правовим актом у сфері виявлення, розшуку та управління активами потрібно розуміти певний письмовий акт, що оприлюднено органом державної влади чи місцевого самоврядування, ним розроблено та ухвалено, що є юридичним фактом і забезпечує виникнення, зміну та припинення публічно-управлінських відносин.

Визначено такі ознаки нормативних актів у сфері виявлення, розшуку та управління активами, як: ухвалення їх у межах компетенції суб'єкта владних повноважень; загальнообов'язковість до виконання та реалізації на території України; санкціонованість держави.

Підкреслено, що результативно ухвалення адміністративних актів завжди має досягати настання певних юридичних реальних наслідків; за відсутності такого є можливим висновок про юридичну фікцію діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування.

Аргументовано, що нормативні акти у сфері виявлення, розшуку та управління активами мають відповідати вимогам публічності, прозорості, персоніфікованості, обґрунтованості, односторонності та справедливості.

З'ясовано, що нормативними актами у сфері виявлення, розшуку та менеджменту активами є підзаконні акти управлінського характеру,

функціональним спрямування яких є сприяння ефективному використанню публічних фінансових ресурсів.

Визначено такі підходи до розуміння змісту категорії «адміністративний акт»: як форми зовнішнього волевиявлення адміністративного органу, через яку досягається врегулювання проблемного питання у сфері публічно-управлінських відносин; як юридичного факту, зміст якого полягає в розробці та ухваленні органом державної влади чи місцевого самоврядування правомірного рішення, що здатно врегулювати адміністративну справу, і що результативно призводить до настання юридичних наслідків; як реалізації повноважень владного суб'єкта в розпорядчій формі, що спрямовується на задоволення суб'єктивного публічного права та інтересу; як прояву компетенції суб'єкта владних повноважень у формі рішення, дії чи бездіяльності, що втілюється в документарній формі, або у формі конклюдентних дій, тобто у формі звичайних для даних обставин актів.

Ознаками адміністративного акту визначено: індивідуальність (конкретність), що вказує на те, що адміністративний акт має бути спрямований на конкретну особу чи групу осіб (акт стосується певної ситуації чи відносин, індивідуалізується для конкретного випадку); ухвалення адміністративним органом, що має відповідну компетенцію, наділений адміністративними повноваженнями для розгляду й вирішення адміністративних справ та видачі відповідних актів; прямий вплив на приватних осіб, що вказує на те, що адміністративний акт має прямий юридичний вплив на права, обов'язки чи інтереси приватних осіб, що означає, що виникає певна зовнішня дія, спрямована на конкретних суб'єктів.

Зроблено висновок, що адміністративним актом є інструмент здійснення державної політики у сфері виявлення, розшуку та управління активами, що характеризується двосторонністю чи багатосторонністю, вимагає участі як одного з учасників органу державної влади чи місцевого самоврядування, визначаючи компетенційні спори та сприяючи

забезпеченню ефективності виконання функцій держави із створення умов для її економічного зростання.

Визначено, що між СБУ, НАБУ, АРМА, Державною фіскальною службою України, САП ухвалюються адміністративні договори задля забезпечення ефективності розподілу повноважень з питань здійснення державної політики у сфері виявлення, розшуку та управління активами, що виконують координаційну й субординаційну функції.

Акцентовано, що застосування адміністративних інструментів із здійснення державної політики у сфері виявлення, розшуку та управління активами має бути спрямовано на задоволення публічного інтересу, що полягає в створенні умов для соціально-економічного зростання держави та суспільства України.

3. Обґрунтовано, що адміністративні процедури у сфері виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів, потрібно розуміти як певну систему форм та видів діяльності владних суб'єктів, що здатна забезпечити реалізацію покладених на них обов'язків у межах закріпленої компетенції.

Адміністративні процедури, що реалізуються Національним агентством за їх функціями поділено на: інформаційно-аналітичні (включають збір, аналіз і обробку інформації про можливі недоречності чи незаконності у володінні, використанні або розпорядженні активами); нормотворчі й нормопроектні (спрямовані на розробку та вдосконалення нормативно-правових актів, які регулюють процес виявлення й розшуку активів); роз'яснювальні (включають надання роз'яснень та інформації стосовно процедур, прав і обов'язків учасників процесу виявлення й розшуку активів); консультаційно-методичні (забезпечують консультативну та методичну підтримку різних учасників процесу, надаючи їм необхідні інструкції та рекомендації); статистичні (прогностичні), що спрямовані на збір та аналіз статистичних даних щодо виявлення та розшуку активів, а також розробку

прогнозів і стратегій для ефективного управління цим процесом у майбутньому.

Визначено, що інформаційна складова адміністративної діяльності АРМА має пріоритет порівняно з роз'яснювальною. Зроблено висновок, що ефективне роз'яснення з приводу подання звітної документації АРМА може вплинути на сприйняття громадськістю та іншими владними органами, що є важливим для публічної легітимності й підтримки. Підкреслено, що на виконання вимог п. 8 ч. 1 ст. 9, ч. 5 ст. 12, п. 3 ч. 1 ст. 15 Закону України «Про Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів» у щорічній звітній документації мають бути не лише узагальнені статистичні відомості, а й методичні, роз'яснювальні рекомендації правоохоронним органам із здійсненням державної політики у сфері виявлення, розшуку та управління активами.

Результати дослідження, проведеного в межах цього розділу, опубліковано в таких авторських працях: [27; 29].

РОЗДІЛ 3
НАПРЯМИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ІНСТИТУЦІЙНОГО
МЕХАНІЗМУ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ
ПОЛІТИКИ
У СФЕРІ ВИЯВЛЕННЯ, РОЗШУКУ ТА УПРАВЛІННЯ АКТИВАМИ

3.1 Зарубіжний досвід підвищення ефективності інституційного механізму забезпечення реалізації державної політики у сфері виявлення, розшуку та управління активами

На сьогодні Україна інтенсивно бореться з корупцією. Країна постійно модернізує антикорупційне законодавство, вивчає сучасний зарубіжний досвід у цій сфері, шукає міжнародні консультації, гранти, інші допоміжні ресурси (насамперед, європейські, оскільки Україна перебуває на шляху до інтеграції в цей Союз). Україна дуже активно будує соціальну державу. Обидва згадані вектори розвитку особливо актуальні зараз через військову агресію Росії та наявну економічну кризу. Корупція є найбільш небезпечною у сфері державної політики щодо виявлення, розшуку та управління активами. Негативні наслідки корупції впливають як на українців, так і на Україну як державу, саме тому все частіше обговорюють, зокрема, рекомендації щодо використання досвіду країн – членів ЄС.

Україна є стороною більшості основних міжнародних договорів у цій сфері, зокрема укладених під егідою ООН та Ради Європи. Статтею 3 Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони, ратифікованої Законом України від 16.09.2014 № 1678-VII (далі – Угода про асоціацію), передбачено, що верховенство права, належне врядування, боротьба з корупцією, боротьба з різними формами транснаціональної організованої злочинності й тероризмом, сприяння сталому розвитку і ефективній багатосторонності є головними

принципами для посилення відносин між Україною та Європейським Союзом.

Виконання зобов'язань України за ст. 22 Угоди про асоціацію стосовно співробітництва з Європейським Союзом у боротьбі з кримінальною та незаконною організованою чи іншою діяльністю, яке спрямоване на подолання проблем корупції як у приватному, так і державному секторі, є одним з індикаторів прогресу України в забезпеченні ефективної роботи національної системи протидії та запобігання корупції.

З метою наближення законодавства України до інструментів Європейського Союзу у сфері правового співробітництва у кримінальних справах необхідно, зокрема, урегулювати та/або вдосконалити законодавство з питань збирання доказів, екстрадиції, виявлення, розшуку, будь-якого обтяження активів, зокрема арешту, а також управління ними, конфіскації або спеціальної конфіскації, іншого примусового припинення прав на активи та стягнення їх у дохід України, набуття, визнання права власності, права вимоги України на активи чи іншого права на них з підстав, передбачених законодавством, повернення таких активів в Україну, відшкодування збитків або шкоди, завданих Україні внаслідок вчинення кримінальних правопорушень, застосування запобіжних заходів.

У рамках Європейського Союзу діють такі нормативно-правові акти: Рамкове рішення Ради 2001/500/ЮВС від 26.06.2001 про відмивання грошей, виявлення, розшук, заморожування, арешт і конфіскацію засобів і доходів, одержаних злочинним шляхом; Рамкове рішення 2005/212/ЮВС від 24.02.2005 про конфіскацію доходів, засобів і власності, одержаних злочинним шляхом; Рішення Ради 2007/845/ЮВС від 06.12.2007 про співпрацю між Офісами з повернення активів держав-членів у сфері розшуку та виявлення доходів, одержаних злочинним шляхом, або іншої власності, пов'язаної зі злочинною діяльністю; Директива Європейського Парламенту і Ради 2014/42/ЄС від 03.04.2014 про заморожування та конфіскацію засобів і доходів, одержаних злочинним шляхом, в Європейському Союзі;

Регламент (ЄС) 2018/1805 Європейського Парламенту та Ради від 14.11.2018 про взаємне визнання постанов про заморожування та постанов про конфіскацію; Директива Європейського Парламенту і Ради (ЄС) 2019/1153 від 20.06.2019 про встановлення правил, що сприяють використанню фінансової та іншої інформації для запобігання окремим кримінальним злочинам, виявлення, розслідування або кримінального переслідування та про скасування Рішення Ради 2000/642/ЮВС.

Україна є учасницею таких універсальних та регіональних міжнародних договорів, що регулюють питання арешту, конфіскації активів та їх повернення: Конвенції ООН про боротьбу проти незаконного обігу наркотичних засобів і психотропних речовин (ратифікованої постановою Верховної Ради Української РСР від 25.04.1991 № 1000-XII); Конвенції про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом (ратифікованої Законом України від 17.12.1997 № 738/97-ВР); Конвенції Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності (ратифікованої Законом України від 04.02.2004 № 1433-IV); Конвенції Організації Об'єднаних Націй проти корупції (ратифікованої Законом України від 18.10.2006 № 251-V); Кримінальної конвенції про боротьбу з корупцією (ратифікованої Законом України від 18.10.2006 № 252-V); Конвенції Ради Європи про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом, та про фінансування тероризму (ратифікованої Законом України від 17.11.2010 № 2698-VI); Цивільної конвенції про боротьбу з корупцією (ратифікованої Законом України від 16.03.2005 № 2476-IV).

Рекомендації 4 та 38 FATF потребують упровадження на національному рівні заходів щодо замороження та конфіскації активів і засобів, що використовувалися для вчинення злочинів.

На Всесвітньому форумі з повернення активів (04–06.12.2017, м. Вашингтон, США) усіма учасниками, зокрема Україною, було задекларовано прагнення до вдосконалення міжнародних процедур

повернення активів та впровадження Конвенції ООН проти корупції як глобальної юридичної основи у сфері повернення активів. У спільній заяві учасників форуму наголошено на важливості посилення дій щодо повернення викрадених активів згідно з Ціллю 16 Цілей ООН у сфері сталого розвитку. Держави закликають до виконання зобов'язань у сфері повернення активів, зокрема Принципів високого рівня держав «Великої двадцятки» щодо повернення активів, а також зобов'язань, узятих на себе за результатами Антикорупційного саміту 2016 р. в Лондоні.

Так, 21 держава зобов'язалась удосконалити законодавство для створення можливості повернення викрадених активів, а 11 держав – розробити практичні настанови щодо прозорого та відповідального повернення викрадених активів. У підготовленому партнерською ініціативою Групи Світового банку та Управління ООН з наркотиків і злочинності (StAR) за підтримки Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР) дослідженні «Нечисленні та рідкісні: незаперечні факти щодо повернення викрадених активів» («Few and Far: The Hard Facts on Stolen Asset Recovery») наголошено на необхідності прийняти та впровадити комплексну стратегічну політику щодо боротьби з корупцією й надати пріоритетності питанню повернення активів.

У рамках 8-ї сесії Конференції держав – учасниць Конвенції ООН проти корупції (16–20.12.2019, м. Абу-Дабі, Об'єднані Арабські Емірати) прийнято Резолюцію «Посилення міжнародного співробітництва в сфері повернення активів та управління замороженими, арештованими і конфіскованими активами». У цій резолюції держави-учасниці закликаються до розроблення стратегічних документів з питань боротьби з корупцією та повернення доходів, одержаних злочинним шляхом.

У п. 3 розділу IX Четвертого звіту Європейської Комісії щодо механізму припинення безвізового режиму є, зокрема, рекомендація стосовно затвердження Національної стратегії повернення активів.

Європейська Комісія 17.06.2022 ухвалила Висновок щодо надання Україні статусу кандидата на вступ до Європейського Союзу, у якому в частині «Критерії для отримання членства», підрозділі 1.3 «Верховенство права», зокрема, наголошено на необхідності вдосконалення законодавства в частині управління активами та прийняття Стратегії повернення активів.

Забезпечення ефективності інституційного механізму забезпечення реалізації державної політики у сфері виявлення, розшуку та управління активами спрямоване на те, щоб позбавити корумпованих осіб можливості отримувати вигоду від їхніх злочинів, стримати корупцію в майбутньому та повернути вкрадені активи їхнім законним власникам або компенсувати жертвам корупції, включаючи державу. З 2010 р. близько 10 млрд дол. США корупційних доходів було заморожено, обмежено, конфісковано в країні призначення або повернуто до країни, яка постраждала від корупції.

Більше того, наведене актуалізується тим, що, за оцінками Світового банку, загальні збитки в Україні з початку війни до травня 2022 р. становлять близько 350 млрд євро. Зрозуміло, що ця цифра значно зростає.

Європейська рада у своїх висновках від 20–21.10.2022 запропонувала Комісії подати варіанти відповідно до законодавства ЄС та міжнародного права, що дозволяють використовувати російські заморожені активи на підтримку відбудови України.

Станом на 25.11.2022 загальна сума приватних активів, заморожених у ЄС у рамках Спільної зовнішньої та безпекової політики (СЗПБ), становила майже 18,9 млрд євро.

У березні 2022 р., після агресії росії проти України, Єврокомісія створила робочу групу «Заморожування та вилучення» для забезпечення координації на рівні ЄС дій держав-членів щодо забезпечення дотримання обмежувальних заходів («санкцій») Союзу у сфері заморожування активів. Робоча група також має на меті дослідити, якою мірою відбудова України може бути підтримана за допомогою кримінально-правових заходів, прийнятих у ЄС.

На підставі чинного законодавства ЄС уповноважені суб'єкти зобов'язані інформувати компетентні органи держав – членів ЄС про активи, які вони заморозили, а також надавати будь-яку інформацію, якою вони володіють, про активи, які не розглядаються як заморожені. Крім того, уповноважені особи зобов'язані повідомляти про кошти або економічні ресурси, що перебувають під юрисдикцією держави – члена ЄС, що належать, утримуються або контролюються ними, компетентним органам держав-членів, де розташовані такі фонди або економічні ресурси. Держави – члени ЄС мають забезпечити ефективне виконання цих зобов'язань щодо звітності та вжиття необхідних заходів для подальшого реагування на випадки невідповідності [177].

У свою чергу, держави-члени мають надавати цю інформацію Комісії в узагальненій формі, тобто держави-члени повідомляють лише про загальну суму активів, які вони заморозили, без додаткової інформації про окремі заморожені активи.

Держави-члени також зобов'язані перевіряти достовірність інформації, що міститься в реєстрах бенефіціарних власників. Відстеження та ідентифікація цих активів можуть бути додатково посилені окремими заходами.

Однак доцільно вказати, що без ефективного управління арештованими та конфіскованими активами ці зусилля можуть бути марними. Незважаючи на те, що корумповані чиновники, можливо, були позбавлені вигоди від вкрадених активів, зменшення або незначна цінність від розпорядження конфіскованими вкраденими активами знову позбавляє суспільство продуктивного використання активів.

Підвищення ефективності інституційного механізму забезпечення реалізації державної політики у сфері виявлення, розшуку та управління активами є складним завданням, оскільки активи можуть втратити вартість з моменту арешту до їх розпорядження після остаточного рішення про конфіскацію. Проте, завдяки ефективному механізму забезпечення реалізації

державної політики у сфері виявлення, розшуку та управління активами конфісковані активи можуть бути використані на користь національних бюджетів країни, компенсації жертвам або перепрофільовані на соціальні цілі.

Існують різноманітні правові шляхи повернення активів, проте доступність цих шляхів залежатиме від законів і правил у юрисдикції, що беруть участь у справі, а також на міжнародних або двосторонніх конвенціях і договорах.

Зокрема, у США програма конфіскації активів була створена в 1984 р., коли Конгрес прийняв Закон про всеосяжний контроль над злочинністю, який надав федеральним прокурорам та агентам юридичні та регуляторні інструменти, необхідні для того, щоб не відставати від тих, хто вчиняє злочини з метою економічної вигоди. Служба маршалів США (USMS) відіграє вирішальну роль у визначенні та оцінці активів, які представляють доходи від злочину, а також ефективному управлінні та продажу активів, вилучених і конфіскованих Міністерством юстиції.

USMS керує широким спектром активів, включаючи нерухомість, комерційний бізнес, готівку, фінансові інструменти, транспортні засоби, ювелірні вироби, мистецтво, антикваріат, предмети колекціонування, судна та літаки. Вирученість, отримана від продажу активів, використовується для роботи програми, компенсації жертвам та підтримки різних зусиль правоохоронних органів.

Маршали керують розподілом доходів та платежів жертвам злочинів та іншим невинним третім особам, що допомагає пом'якшити фінансову шкоду, заподіяну злочинною діяльністю. Агентство використовує найкращі практики приватної промисловості, щоб гарантувати, що активи управляються та продаються ефективно й економічно.

Підтримує громади, передаючи певні види конфіскованих активів державним, місцевим та некомерційним організаціям. За допомогою програми операції «Доброї волі» конфіскована реальна або особиста

власність граничної вартості може бути передана державним або місцевим органам влади на підтримку лікування наркоманії, профілактики та освіти наркозлочинності, житла, навичок роботи й інших громадських програм охорони здоров'я та безпеки.

Учасниками Програми конфіскації активів Міністерства юстиції (DoJ) є відділ конфіскації активів та відмивання грошей Кримінального відділу Міністерства юстиції; Служба маршалів США (USMS); Бюро алкоголю, тютюну, вогнепальної зброї та вибухових речовин (BATF); Управління з боротьби з наркотиками (DEA); Федеральне бюро розслідувань (FBI); Адвокатські контори США. Інші учасники – Служба поштової інспекції США; Управління з контролю за продуктами і ліками (FDA); Управління сільського господарства Генерального інспектора; Бюро дипломатичної безпеки Департаменту державного управління; Служба кримінальних розслідувань оборони.

Служба маршалів США є основним агентством з виплат для Програми конфіскації активів Міністерства юстиції (DOJ). Щорічно вона обробляє понад 30 000 платежів, що, як правило, перевищують 500 млн дол. США, до осіб, які конфіскують активи. Ця служба обробляє платежі за програмою конфіскації активів Міністерства юстиції з різних причин, включаючи, але не обмежуючись, виплатою втрачених коштів жертвам злочинів, державним та місцевим правоохоронним органам, які беруть участь у Програмі рівноправного обміну Міністерства юстиції, та контрактним постачальникам, які надають послуги з управління майном і розпорядження.

Отримувачі конфіскації активів повинні заповнити дійсну форму запиту постачальника Єдиної системи фінансового управління (UFMS) для отримання платежу. Як правило, дійсні подання повинні бути заповнені в електронному вигляді, містити дійсний ідентифікаційний номер сторони консолідованої системи відстеження активів (CATS) або, у випадку отримувачів програми справедливого обміну Міністерством юстиції, код Національного центру інформації про злочини (NCIC) та дійсний

дев'ятизначний номер маршрутизації Американської асоціації банкірів (ABA).

Подання дійсної форми запиту постачальника уніфікованої системи управління фінансами не гарантує оплату або оплати протягом певного періоду часу. Платежі бенефіціарам конфіскованих активів можуть бути затримані з кількох причин. Усі платежі, за дуже обмеженими винятками, підпадають під дію Закону про вдосконалення стягнення боргів 1996 р. (DCIA), який вимагає від Міністерства фінансів та інших посадових осіб, що здійснюють виплати, компенсувати федеральні платежі для стягнення прострочених неподаткових боргів перед Сполученими Штатами та стягнення прострочених боргів перед штатами.

Варто зауважити, що на території ЄС для підвищення ефективності інституційного механізму забезпечення реалізації державної політики у сфері виявлення, розшуку та управління активами було прийнято різні законодавчі підходи до управління арештованими активами.

Зокрема, 25.05.2022 Європейська Комісія опублікувала новий пакет законодавчих актів, який містить пропозицію щодо нової Директиви про повернення та конфіскацію активів у ЄС [178]. Це можна розглядати як серйозну спробу гармонізувати все ще розбіжні режими повернення активів та конфіскації в державах – членах ЄС [192], незважаючи на попередні численні законодавчі ініціативи на рівні ЄС.

Запропонована Директива визначає такі напрями: 1) по суті: конкретизація існуючих правил та встановлення подальших мінімальних загальних правил для кількох етапів повернення активів (розшук та ідентифікація, управління, заморожування й конфіскація); 2) інституційно: розширення повноважень Офісів з повернення активів (AROs), що надає змогу їм терміново заморожувати активи, отримувати прямий доступ до національних реєстрів в баз даних та швидко обмінюватися інформацією, а також чітке регулювання створення Офісів з управління активами (AMOs) як спеціалізованих органів для управління замороженим і конфіскованим

майном; 3) стратегічно/організаційно: сприяння прийняттю національної стратегії повернення активів, що супроводжується положеннями про співпрацю APOs з Європейською прокуратурою (EPPO), Євроюстом та Європолем, а також співпрацю APOs та AMOs з їхніми контрагентів у третіх країнах.

Таким чином, після ухвалення запропонована Директива стане єдиним інструментом гармонізації у сфері повернення та конфіскації активів у ЄС, поряд із Регламентом (ЄС) 2018/1805 (Регламент 2018 р.) про взаємне визнання наказів про заморожування та конфіскацію [194], замінивши гармонізаційні інструменти ЄС щодо заморожування та конфіскації, що діють на цей момент, а саме Рамкове рішення Ради 2005/212/JHA (Рамкове рішення 2005 р.) [180] та Директива 2014/42/ЄС (Директива 2014) [184], а також Рішення Ради 2007/845/JHA (Рішення Ради 2007 р.) [179] щодо AROs. Обравши єдиний правовий інструмент, Комісія хотіла забезпечити більш послідовний і стратегічний підхід до повернення активів та співпрацю всіх відповідних суб'єктів у системі повернення активів.

Запропонована Директива спирається на правовий арсенал первинного права ЄС через ст. 82 (2), 83 (1) і (2) та ст. 87 (2) TFEU, на відміну від Директиви 2014 р., заснованої на ст. 82 (2) та 83 (1) TFEU.

Цілі, встановлені положеннями Договору під назвою «Сфера свободи, безпеки та правосуддя» (AFSJ), згідно з якими ЄС має намір втрутитися в національні нормативні акти, щоб наблизити національні матеріальні та процесуальні гарантії, направлені на забезпечення високого рівня безпеки (ст. 67 (3) TFEU). Таке наближення, концептуалізоване не як самоціль, а як засіб для досягнення інших цілей, необхідне відповідно до первинного права ЄС для того, щоб, по-перше, підтримувати та сприяти взаємному визнанню судових рішень і співпраці поліції та судової системи у кримінальних справах (ст. 82 (2) TFEU); по-друге, зберегти безпеку як спільну цінність ЄС, яким загрожують особливо тяжкі транскордонні злочини, так звані «еврозлочини» (ст. 83 (1) TFEU); по-третє, забезпечити ефективну реалізацію

певних гармонізованих політик ЄС (ст. 83 (2) TFEU). Дійсно, з метою такої гармонізації правовим інструментом має бути запропонована Директива, яка заснована на ст. 82 (2), 83 (1) і (2), 87 (2) TFEU.

У запропонованій Директиві, як і в Директиві 2014 р., є положення щодо захисту прав осіб, чиє майно постраждало від заходів з повернення активів. Точніше, запропонована Директива запроваджує положення як щодо процесуальних гарантій для осіб, на яких вплинули заходи з повернення активів (ст. 22 та 23 запропонованої Директиви), так і щодо компенсації потерпілим (ст. 18 запропонованої Директиви).

Запропонованою Директивою ЄС робить крок до більш комплексного регулювання з прийняттям мінімальних правил практично для всіх етапів повернення активів (розшук та ідентифікація, управління, заморожування й конфіскація). До цього правові інструменти ЄС зосереджувалися переважно на питаннях заморожування та конфіскації.

Стаття 17 (2) запропонованої Директиви, як і Директива 2014 р., заохочує держави-члени («розглянути можливість вжиття заходів») використовувати конфісковані активи в суспільних інтересах або в соціальних цілях. Кінцеве призначення конфіскованих активів для прямого соціального повторного використання в неурядових організацій та громадянського суспільства визначає соціальну легітимність цього інституту. Таким чином, законодавець ЄС повинен переглянути на поточному законодавчому етапі включення подальших мінімальних загальних правил також для етапу утилізації, відповідно до своєї початкової мети всеосяжного регулювання на рівні ЄС усіх без винятку етапів повернення активів.

Крім того, суттєві зміни вносяться до інших етапів повернення активів, а саме етапу ідентифікації та розшуку, управління, заморожування й конфіскації. Важливість запровадження мінімальних загальних правил на ранньому етапі розшуку та ідентифікації активів полягає в тому, що це є необхідною умовою для подальших заходів із заморожування й конфіскації активів. Без своєчасної ідентифікації виручки також виключається об'єкт

подальшого заморожування та конфіскації. Досить часто активи перебувають у різних юрисдикціях, а їх точна ідентифікація підвищує потребу в спільній співпраці між компетентними органами.

Такі фінансові розслідування за принципом «слідкування за грошима», особливо якщо вони транскордонні, зазвичай є дуже складними та трудомісткими, а тому вимагають посиленої співпраці між відповідними органами влади та узгодження їхніх завдань. За цих обставин розшук та ідентифікація активів у ЄС до цього часу регулювалися переважно Рішенням Ради ЄС від 2007 р. про транскордонне співробітництво між національними AROs, на які покладено відповідне завдання «відстеження та ідентифікації доходів, одержаних злочинним шляхом, та іншого майна, пов'язаного зі злочинами, яке може стати об'єктом наказу про заморожування, арешт або конфіскацію, винесеного компетентним судовим органом у ході кримінальної або, наскільки це можливо згідно з національним законодавством відповідної держави-члена, цивільне судочинство» (Art. 1 (1) of the 2007 Council Decision).

Однією з основних змін є те, що під сферу застосування запропонованої Директиви потрапляють розслідування з розшуку активів у зв'язку з конкретними правопорушеннями або розслідуваннями з розшуку активів, що проводяться з метою запобігання, виявлення або розслідування правопорушень, пов'язаних з порушенням обмежувальних заходів ЄС (ст. 2 (5) та 4 (2) запропонованої Директиви). До перших належать ті правопорушення, які можуть принести значну економічну вигоду і караються згідно з національним законодавством позбавленням волі або постановою про затримання на строк не менше одного року. Будь-яке розмежування сфери розслідувань з розшуку активів доцільно розглядати з дотриманням принципу пропорційності.

Компетентними органами для проведення таких розслідувань з розшуку активів є AROs. Держави-члени, які ще не створили центральну національну AROs як контактну особу для інституційного співробітництва

між відповідними правоохоронними органами, повинні це зробити (ст. 5 запропонованої Директиви). Однак, як видається, визначення статусу APOs як адміністративного, правоохоронного чи судового органу все ще залишається, як і в ст. 2 (2) Рішення Ради 2007 р., на розсуд держав-членів відповідно до їхнього національного законодавства та процедури.

Важливим нововведенням є додаткові повноваження, надані AROs. До них належать, окрім розслідувань з розшуку активів та обміну інформацією, згідно зі ст. 5 (2) запропонованої Директиви, тимчасові термінові заходи щодо заморожування активів строком не більше семи днів (ст. 11 (3) запропонованої Директиви), а також негайний та прямий доступ до широкого кола інформації, необхідної для розшуку та ідентифікації активів (наприклад, банківські рахунки, централізовані земельні кадастри тощо) (ст. 6 запропонованої Директиви). Водночас надаються гарантії щодо умов, за яких такий доступ до інформації має бути наданий (наприклад, лише у разі необхідності в кожному конкретному випадку та від спеціалізованого персоналу – ст. 7 запропонованої Директиви), встановлюючи лише мінімальні правила для того, щоб держави-члени могли забезпечити процедурні гарантії згідно з національним законодавством (ст. 6 (3) запропонованої Директиви). Крім того, відповідні положення про захист даних були прийняті відповідно до ст. 8 запропонованої Директиви разом із Директивою 2016/680/ЄС про захист обробки персональних даних фізичних осіб у злочинних цілях. Це гарантує, що APOs не зловживатимуть такими широкими повноваженнями щодо розслідування та дотримуватимуться відповідних положень про захист даних.

Нарешті, ст. 9 запропонованої Директиви передбачає більш детальні правила обміну інформацією між APOs та іншими компетентними органами. Це включає мінімальну інформацію, яка має бути надана в транскордонному інформаційному запиті: причини запиту, цільові активи, відповідний канал обміну інформацією (SIENA) та передбачувані підстави для відхилення таких запитів. Стаття 10 запропонованої Директиви встановлює суворі часові

обмеження для відповіді на інформаційні запити (7 днів для звичайних запитів і 8 годин для термінових запитів), як це впливає з Рамкового рішення Ради 2006/960/JHA. Однак на практиці ще належить з'ясувати, чи можливо дотримуватись таких часових меж.

Підсумовуючи наведене, доцільно зазначити, що цілком зрозуміло, чому ЄС має намір надалі гармонізувати цей перший етап повернення активів. Це робиться для того, щоб забезпечити ефективне виявлення всіх відповідних активів і транскордонну співпрацю між відповідними органами на ранніх стадіях фінансових розслідувань, забезпечуючи міцну основу для заходів із заморожування та конфіскації. У світлі верховенства права завжди має зберігатися баланс між безпекою та процедурними гарантіями, а також гарантіями конфіденційності й захисту даних. На цьому етапі Комісія продемонструвала намагання зберегти баланс між інвазивністю заходів з розшуку активів і захистом на цьому етапі прав осіб.

Варто зауважити, що до цього часу загальні правила ЄС щодо управління замороженими та конфіскованими активами не були настільки регламентованими. На сучасному етапі з поступовим використанням інструментів заморожування та конфіскації державам-членам стає дедалі очевиднішим, що існує потреба в розробці положень та оптимальних процедур національного законодавства щодо ефективного управління активами, задля того, щоб вони не втрачали своєї вартості протягом цих періодів і могли досягти кінцевого одержувача неушкодженими. Основна практична проблема полягала в тому, що заморожені активи залишаються поза ужитком протягом тривалого періоду часу до їх остаточної конфіскації, а тим часом значно втрачають свою вартість. Цю стагнацію активів ЄС намагається виправити також за допомогою запропонованої Директиви, сприяючи більш проактивній та ефективній системі управління активами (розділ IV, ст. 19–21 запропонованої Директиви).

Крім того, важливість мінімальних загальних правил для всіх держав-членів, що регулюють ефективне управління активами з метою збереження їх

вартості, підкреслюється тим фактом, що відповідні правоохоронні органи будуть мобілізовані для активізації процедури заморожування та конфіскації у справах про транскордонне заморожування та конфіскацію лише в тому випадку, якщо держави-члени, що виконують зобов'язання, матимуть стимул додавати ці доходи до державної скарбниці.

Активи, які потребують управління – це не лише заморожені до рішення про конфіскацію, а й ті, що конфісковані до остаточного розпорядження. Варто підкреслити, що, як і в попередній Директиві 2014 р., хоча управління «конфіскованими активами» було передбачено в назві, текст містив лише положення про управління «замороженими активами». Тому в запропонованій Директиві можна спостерігати три основні нововведення: 1) передарештове планування (ст. 19 та Реамація 29 запропонованої Директиви); 2) проміжні продажі (ст. 20 та 34 запропонованих Директив); 3) створення нових спеціалізованих АМОs (ст. 21 запропонованої Директиви).

Для планування перед арештом майна компетентні національні органи мають спочатку провести попередню оцінку витрат, понесених від управління майбутнім замороженим або конфіскованим майном, а також вибір найкращого способу збереження та оптимізації його вартості до фактичного заморожування й конфіскації. Проміжні продажі дозволяють передавати або продавати активи протягом періоду їх заморожування та до того, як буде видано наказ про конфіскацію, принаймні за однієї з таких обставин: 1) заморожене майно є швидкопсувним або швидко знецінюється; 2) витрати на його зберігання або технічне обслуговування непропорційні його очікуваній вартості на момент конфіскації, або 3) його управління є надто складним або вимагає особливих умов (ст. 20 (1) запропонованої Директиви). На цьому етапі повинні бути гарантовані всі законні інтереси залучених сторін (наприклад, право власника бути вислуханим до винесення судового рішення або захист права третіх осіб-покупців проданого майна з тим, щоб майно не було повернуто назад попередньому власнику).

Альтернативним варіантом також є стягнення витрат на управління з бенефіціарного власника замороженого майна (ст. 20 (4) запропонованої Директиви).

Головною новизною на інституційному рівні є створення принаймні одного національного AMOs з подальшим детальним описом його завдань. Вони включають ефективне управління активами безпосередньо або через допомогу іншого компетентного органу та транскордонне співробітництво між уповноваженими органами. Її конкретний статус, як і для AROs, залишається на розсуд держав-членів. Так само це надає змогу їм краще пристосовуватися до внутрішніх адміністративних структур, які самі по собі є або єдиним органом, що управляє таким майном, або надають підтримку іншим децентралізованим органам, на які покладено завдання з управління активами.

Певне значення мають зміни, що стосуються стадії заморожування. Необхідність швидшого заморожування очевидна – запобігти розсіюванню активів, коли злочинці дізнаються, що їхні активи перебувають під загрозою заморожування або конфіскації. Стаття 11 запропонованої Директиви містить дві новели: по-перше, вона надає AROs додаткову можливість тимчасового термінового заморожування максимум на сім днів до моменту офіційного заморожування, розширюючи покладені на них завдання порівняно з Директивою 2014 р. По-друге, відповідно до принципу пропорційності, активи не можуть бути заморожені, якщо в цьому немає необхідності, і, якщо конфіскація не призначена, вони повинні бути негайно повернуті власнику. Ці дві нововведені норми є яскравим прикладом спроби законодавця знайти крихкий баланс між ефективністю й конституційністю заморожування активів.

Суттєвим нововведенням є розширення сфери застосування запропонованої Директиви на широкий спектр форм конфіскації в рамках провадження у справах. Можна сказати, що, хоч і з невеликим запізненням, ЄС намагається гармонізувати конфіскаційні форми, які вже зазнали

непрямої гармонізації, або, як її ще називають, «гармонізації через бічні двері, що підпадають під сферу дії Регламенту 2018 р.» [195]. Цей Регламент щодо взаємного визнання рішень про заморожування та конфіскацію має сферу застосування, що поширюється на всі форми конфіскації, і тому не обмежується формами конфіскації, що регулюються Директивою 2014 р. Форми конфіскації, які вже врегульовані як загальні мінімальні стандарти в Директиві 2014 р., включали стандартну конфіскацію та конфіскацію вартості (ст. 4 (1)), обмежену форму конфіскації без засудження за хворобу або переховування (ст. 4 (2)), розширену конфіскацію (ст. 5) і конфіскацію третьою стороною (ст. 6). Проте не варто забувати, що це були лише мінімальні загальні правила, і національне законодавство, можливо, уже передбачало ширші форми конфіскації, як, наприклад, це відбувається в Німеччині.

Стандартна конфіскація та конфіскація на основі вартості (ст. 12 запропонованої Директиви), а також конфіскація третьою стороною (ст. 13 запропонованої Директиви) не зазнали жодних змін. Основні нововведення стосуються збільшення сфери застосування розширеної конфіскації (ст. 14 запропонованої Директиви), інших можливостей NCBC (ст. 15 запропонованої Директиви), коли не може бути видано наказ про будь-яку іншу попередню форму конфіскації.

Наступним важливим нововведенням є запровадження форми UWC, відповідно до ст. 16 запропонованої Директиви. Ця нова форма конфіскації ґрунтується на ідеї, яка вже існує в деяких національних юрисдикціях [185], а саме: якщо немає можливості довести, що незаконні активи, отримані від певного злочину, то для їх конфіскації достатньо довести їх незаконне походження, як правило, за допомогою скасування тягаря доказування.

Розділи VI та VII запропонованої Директиви також містять доповнення, за допомогою яких ЄС закликає держави-члени прийняти більш стратегічний підхід до повернення активів, спрямований на ефективнішу реалізацію заходів з повернення активів у цілому. Точніше, державам-членам

запропоновано приступити до розробки національного плану дій щодо повернення активів, який повинен оновлюватися принаймні кожні 5 років і включати певні загальні моменти. До них належать відповідні цілі, пріоритети та заходи у сфері повернення активів, ролі, обов'язки та механізми співпраці між компетентними національними органами, наявні в них ресурси, а також підготовка, моніторинг та оцінка досягнутих цілей (ст. 24 запропонованої Директиви). Вартими уваги нововведеннями є як зобов'язання щодо створення національних централізованих реєстрів замороженого та конфіскованого майна, до якого AROs та AMOs повинні мати прямий доступ для кращого управління (ст. 26 запропонованої Директиви), так і збір статистичних даних центрального рівня та обмін ними з Комісією (ст. 27 запропонованої Директиви). Збір та оприлюднення таких емпіричних даних щодо повернення активів уже вимагався в Директиві 2014 р., і її важливість неодноразово згадується як ключовий фактор для доведення ефективності конфіскації як одного з найбільш прийнятних заходів для боротьби з незаконною вигодою від злочинної діяльності.

Незважаючи на положення в національному плані дій про механізми співпраці між різними компетентними національними органами, які беруть участь у процесі повернення активів (правоохоронними, податковими, митними, судовими органами, а також AROs та AMOs), у ст. 28 та 29 запропонована Директива регулює відносини між AROs та EPPO, Європолем та Євроюстом, а також між AROs та AMOs та їхніми партнерами в третіх країнах, забезпечуючи краще транскордонне співробітництво між усіма установами, що займаються поверненням активів.

Хоча ми не маємо на меті глибше зануритися в питання обмежувальних заходів ЄС (або інакше званих цільовими чи розумними санкціями), прийнятих відповідно до ст. 29 TEU та 215 TFEU, особливо в умовах нинішнього політичного тиску з метою прийняття таких заходів у відповідь на російську агресію проти України, цікаво прояснити взаємозв'язок між заходами з повернення та конфіскації активів відповідно до запропонованої

Директиви й будь-якими порушеннями обмежувальних заходів ЄС, прийнятих кількома відповідними рішеннями Ради. Отже, запропонована Директива про повернення та конфіскацію активів приймається як законодавчий пакет разом із двома іншими правовими актами, а саме пропозицією щодо рішення Ради ЄС про кваліфікацію порушення обмежувальних заходів ЄС щодо REPOs як єврозлочину відповідно до ст. 83 (1) Договору про функціонування Європейського Союзу, а також повідомлення Комісії Парламенту та Раді щодо Директиви з метою гармонізації законодавства щодо обмежувальних заходів ЄС. Якщо таке рішення буде ухвалено в Раді за згодою Європейського парламенту, це буде перший випадок у постлісабонську епоху, коли список єврозлочинів, передбачених ст. 83 (1) Договору про функціонування Європейського Союзу, буде розширено, також включивши порушення обмежувальних заходів ЄС як «Eurocrime».

Однак принциповим є те, що вищезгадані заходи доповнюють запропоновану Директиву, яка розширює сферу застосування заходів з повернення активів і конфіскації на майно, пов'язане з порушенням обмежувальних заходів ЄС (ст. 2 (3) запропонованої Директиви). На цьому етапі варто звернути увагу на відмінність між, з одного боку, заморожуванням активів як адміністративним заходом та частиною обмежувальних заходів ЄС, а саме як заходом Спільної зовнішньої політики та політики безпеки ЄС (CFSP), що відповідає цілям збереження міжнародного миру та безпеки, а з іншого – заморожуванням активів як заходом повернення активів. Така плутанина щодо різних заходів із заморожування активів у поєднанні з неявною логікою Комісії щодо прирівнювання осіб, перелічених у Додатках до кількох Регламентів Ради, до злочинців [188], цілком природно призводить до критики. Кримінальне право ні за яких обставин не повинно інструменталізуватися для досягнення політичних цілей і повинно використовуватися в правовому арсеналі як крайній засіб для досягнення цілей, які є частиною кримінальної доктрини.

Тому дивно, як нинішні політичні імперативи здатні не лише змінити те, що вважають «особливо серйозним транскордонним злочином», а й прискорити з величезною швидкістю прийняття далекосяжних заходів щодо повернення й конфіскації активів, значно розширюючи сферу їх застосування до таких порушень обмежувальних заходів ЄС, які слугують зовсім іншим цілям, стирання кордонів між CFSP та AFSJ [193].

Проте позитивним аспектом запропонованої Директиви є те, що це вибір передбачити мінімальні загальні правила в рамках єдиного правового акта майже для всіх етапів повернення активів, що забезпечить більш системний підхід і правову ясність у цій сфері. Це має спонукати національних законодавців регулювати різні, але взаємопов'язані та взаємозалежні етапи повернення активів, створюючи національну стратегію. Таким чином, повернення активів має бути пріоритетним у порядку денному національної політики правосуддя держав-членів.

Однак, можна замислитися над питанням, чи справді досягнуто балансу між підвищенням ефективності судового переслідування та співпраці й захистом фундаментальних прав осіб. ЄС прагне до максимального наближення, запроваджуючи найбільш далекосяжні правила повернення активів, дотримуючись спільної моделі повернення активів ЄС у провадженнях у справах, з меншим простором для національних законодавців. Ці далекосяжні правила можуть бути узагальнені в детальному регулюванні розшуку та ідентифікації активів, управлінні активами та запровадженні нових форм конфіскації. З одного боку, законодавство ЄС узгоджується з міжнародними зобов'язаннями щодо ефективніших заходів з повернення активів, що впливають з кількох міжнародних інструментів, таких як Конвенції Ради Європи та рекомендації FATF. З іншого боку, ці нові правила ЄС щодо повернення активів не є оптимальними в усіх випадках, а також їм не вдається розвіяти попередні сумніви, такі як стандарт і тягар доказування або визначення періоду часу, протягом якого активи можуть бути конфісковані.

Проте, ще варто побачити, чи буде такий сміливий підхід ЄС до запровадження більш розширених інструментів повернення та конфіскації активів прийнятий або врахований під час переговорів.

Отже, запропонована Директива про повернення та конфіскацію активів посилить повноваження національних органів влади щодо конфіскації в усьому ЄС, розширить сферу застосування конфіскації без засудження й запровадить нову модель конфіскації, засновану на необґрунтованому багатстві.

Проведений аналіз зарубіжного досвіду оптимізації механізму забезпечення реалізації державної політики у сфері виявлення, розшуку та управління активами дає підстави зробити висновок, що відповідні системи відрізняються в різних юрисдикціях, але ефективні мають спільні риси та принципи:

1) правова основа: ефективна система управління активами вимагає відповідної законодавчої бази та нормативно-правових актів, які забезпечують ефективне, прозоре й гнучке управління активами. Рамки мають передбачати захист прав добросовісних третіх осіб у контексті заходів з повернення активів;

2) визначені інституційні механізми: має бути створена спеціальна установа або офіс, відповідальний за управління й розпорядження арештованими та конфіскованими активами, з необхідними навичками, можливостями й ресурсами для ефективного виконання своїх функцій;

3) безперервність та адекватне фінансування: ефективна система управління активами вимагає передбачуваного й адекватного фінансування для забезпечення безперервності та здатності керувати портфелем активів для збереження вартості й максимізації вартості при розпорядженні. Там, де програма покладається на державне фінансування, передбачуване та адекватне фінансування має вирішальне значення. Незважаючи на те, що офіси з управління активами можуть використовувати доходи від фонду конфіскації для витрат на управління активами, можуть пройти роки, перш

ніж такий офіс зможе покладатися на такі кошти для достатнього й передбачуваного фінансування;

4) ефективна функція закупівель: офіси з управління активами повинні мати ефективну та прозору функцію закупівель, включаючи можливість укладати контракти на послуги з управління активами, такі як оцінка активів, зберігання, управління й утилізація;

5) доброчесність, прозорість та підзвітність: для підтримки довіри громадськості інформація про діяльність і результати діяльності офісу з управління активами має бути загальнодоступною, включаючи а) кількість арештованих активів та вартість, стягнуту зі злочинців, та б) фінансові записи, підготовлені незалежними аудитором.

Досвід ЄС показує, що мінімізувати корупцію можна за допомогою діяльності, яку класифікують на два види: превентивну та каральну. Поки що ЄС на рівні Союзу та країни – члени ЄС досить добре балансують між цими двома видами антикорупційної діяльності, тоді як Україна все ще прагне такого балансу. Проблема зумовлена очевидними слабкими місцями превентивної діяльності.

Інститути суспільства не дуже сильні та впливові, навіть коли йдеться про випадки корупції, пов'язані із соціальною допомогою. Громадяни мають низьку довіру до антикорупційних органів і їх діяльності, саме тому вони також не звітують, не дають зворотного зв'язку та інших реакцій, коли йдеться про корупцію в такій важливій сфері, як соціальна допомога.

Деякі превентивні заходи, які широко використовують у ЄС як Союз, так і держави-члени, ґрунтуються на концепціях, які не є популярними в українському суспільстві, а отже, не використовуються в національному законодавстві. Наприклад, перекласти поняття «внутрішній аудит» в український конституційний контекст надзвичайно складно, особливо з огляду на значні розбіжності між розумінням такого аудиту країнами – членами ЄС та українським підходом. «Внутрішній аудит» відрізняється від колишніх радянських традицій «контролю» та «інспектування» тим, що

традиційно передбачав дотримання керівництвом певних принципів (які адміністративне право традиційно покладало на керівників органів державного сектору). Ці принципи включають досягнення результатів (цілей, а не засобів), зобов'язання з управління ризиками та контролю, які все частіше кодифікуються в такі стандарти, як Стандарти аудиту INTOSAI та – що більш корисно для повсякденної роботи внутрішнього аудитора в державному секторі – Міжнародні стандарти професійної практики внутрішнього аудиту як частина Міжнародної рамкової практики професійної практики (IPPF) [186]. Наприклад, у Франції адміністративне право захищає французьких державних службовців від відповідальності у випадках, коли вони приймають рішення, які можуть суперечити чинним нормам, з метою дотримання принципів справедливості та ефективності.

Поки що Україна реформує інститути, органи публічної влади, але не процедури. Важливо підкреслити, що всі органи – елементи цієї системи – мають справу й з корпоративними справами, пов'язаними із соціальною державною допомогою. Поки що в Україні немає спеціальних органів, які б займалися лише такими справами, як і спеціальних процедур. Україні настійно рекомендовано використовувати антикорупційний досвід ЄС й у сфері соціальної державної допомоги. Оскільки в Україні вже запроваджено багато принципів, практик, підходів боротьби з корупцією, які використовують ЄС та його країни-члени, це було б логічно й не потребувало б тривалої підготовки.

Проте доцільно знов підкреслити, що в Україні вже створена та функціонує спеціальна установа, відповідальна за управління й розпорядження арештованими та конфіскованими активами, з необхідними навичками, можливостями й ресурсами для ефективного виконання своїх функцій – АРМА. Однією з найважливіших складових діяльності АРМА є налагодження співпраці зі спеціалізованими міжнародними інституціями та іноземними партнерами, які відповідають за організацію й реалізацію ефективної співпраці у сфері виявлення, розшуку та управління активами.

Варто підкреслити, що у 2023 р. Агентство значно посилило свій міжнародний статус. Ідеться не лише про включення до складу робочих органів важливих міжнародних антикорупційних інституцій (BAMIN, EPAC/EACN), підключення АРМА до міжнародної мережі Interpol 24/7, але й про участь у подіях, що формують антикорупційний глобальний порядок денний (зокрема, 10-та сесія Конференції держав – членів Конвенції ООН проти корупції). Міжнародні органи й посли держав – партнерів України підтвердили, що спостерігають за конструктивними змінами в АРМА [41].

Тож упродовж 2023 р. представники АРМА брали активну участь у заходах міжнародного характеру і, таким чином, здійснювали міжнародне співробітництво Нацагентства на тому самому рівні, який був започаткований та підтримувався протягом усього періоду функціонування державного органу.

У 2023 р. Міжнародне управління АРМА активно співпрацювало з такими провідними міжнародними організаціями та установами, які опікуються питаннями виявлення, розшуку й управління активами: Організація Об'єднаних Націй (далі – ООН), Організація економічного співробітництва та розвитку (далі – ОЕСР), Ініціатива з повернення вкрадених активів (далі – StAR), Камденська міжвідомча мережа з питань повернення активів (далі – CARIN), Міжвідомча мережа з управління активами Балканського регіону (далі – BAMIN), інші регіональні мережі ARIN, Глобальна ініціатива контактних пунктів Інтерполу (Interpol Global Focal Point Network), Європейський поліцейський офіс (далі – Європол) та інші міжнародні інституції, пов'язані із застосуванням санкцій проти російської федерації та республіки білорусь.

У 2023 р. представники Нацагентства продовжили представляти міжнародним партнерам досвід України у сфері виявлення, розшуку та управління активами, покращили співробітництво, набули практичного досвіду в ході семінарів, проведених за сприяння провідних міжнародних організацій, та здобули нові знання під час участі в навчальних заходах [41].

Крім того, виконуючи покладені на нього завдання, АРМА інтенсифікувало роботу щодо посилення механізмів двостороннього співробітництва та розпочало процес переговорів з рядом країн-партнерів. Ідеться про укладення міжнародних договорів міжвідомчого характеру (Меморандуми про взаєморозуміння та співробітництво) з підрозділами іноземних офісів – аналогів АРМА.

Укладення Агентством зазначених міжвідомчих двосторонніх угод суттєво розширить формат співпраці, посприє обміну досвідом, найкращими практиками та оперативною інформацією в рамках кримінальних проваджень, надасть змогу брати участь в аналізі оперативної інформації й спільних заходах з розслідування ширшого кола злочинів.

АРМА стало членом Європейської мережі партнерів проти корупції (ЕРАС/EACN) [8]. Європейська мережа партнерів проти корупції (ЕРАС) та Європейська мережа контактних пунктів проти корупції (EACN) є впливовими й об'єднують понад сотню антикорупційних та поліцейських наглядових органів з 38 країн Європи. Метою організацій є обмін передовим досвідом у боротьбі з корупцією [41].

Членству передували відповідні консультації з ЕРАС. Після того Нацагентство отримало лист-запрошення від цієї мережі щодо участі та презентації АРМА у конференції Генеральної Асамблеї ЕРАС, що відбулась 02–03.11.2023 у Дубліні (Ірландія). Рішення про включення Агентства ухвалили одноголосно під час засідання 22-ї Щорічної професійної конференції ЕРАС/EACN у Дубліні 03.11.2023. Під час заходу представникам ЄС було презентовано ключові аспекти та принципи діяльності Агентства, ознайомила з унікальним функціоналом АРМА та актуальними досягненнями завдяки фундаментальним змінам і повному перезавантаженню органу. Крім того, на засіданні обговорювали питання захисту фінансових інтересів ЄС і нові виклики в розслідуванні корупції, нагляді за діяльністю поліції та викритті корупції. Приєднання до ЕРАС/EACN відкриває нові можливості для Агентства. Членство посилить

його інституційну спроможність у виявленні та розшуку активів, а також сприятиме ефективній роботі відомства у боротьбі проти корупції [41].

АРМА набуло статусу члена Наглядової Ради Міжвідомчої мережі з управління активами Балканського регіону (BAMIN). Агентство стало членом Наглядової Ради BAMIN 21.09.2023. Її роль, як зазначено в Керівних принципах BAMIN, полягає в здійсненні нагляду за управлінням мережею, розгляді заявок на членство та представництві інтересів членів мережі під час управління мережею.

Крім того, за результатами спільної роботи юрисдикцій BAMIN підготовлено практичне керівництво щодо управління арештованими активами «Перспективні напрямки управління активами – дослідження BAMIN» [74]. Воно містить аналіз проблем, що виникають у різних юрисдикціях, серед яких втрата економічної вартості активу, неефективна діяльність управителя, неналежної якості активи, які передаються в управління, складнощі моніторингу та звітності щодо управління активом, недостатнє нормативне регулювання [41].

Також Нацагентство надало відповіді на запитальник від Боснійського федерального агентства з управління конфіскованими активами, надісланий Секретаріатом BAMIN [74]. Питання запитальника стосувались правового статусу й повноважень АРМА відповідно до Закону України «Про Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів» [41].

У листопаді 2023 р. Уряд ухвалив ініційовані АРМА історичні зміни, до постанов Уряду № 719 та № 558, спрямовані на створення рівних і наперед зрозумілих, прозорих умов для участі у відборі реалізаторів організацій з усього світу (юридичних осіб – нерезидентів), які мають необхідний досвід організації конкурентних торгів на міжнародному рівні відповідно до кращих світових практик і принципів проведення аукціонів [41].

Внесені зміни вперше в історії України унормовують реалізацію арештованого майна за кордоном та відкривають можливість розпочати процедури щодо здійснення продажу 92-метрової яхти Royal Romance, що належить сім'ї Віктора Медведчука та знаходиться у Хорватії, яку було передано в управління АРМА для її реалізації, відповідно до ухвали Личаківського районного суду м. Львова 11.04.2022. Це перший в історії випадок застосування цивільної конфіскації, а саме продажу активу (яхти Royal Romance), який перебуває в іноземній юрисдикції [6; 41].

Агентство посилює співпрацю та отримало важливу інформацію від Міністерства юстиції та публічної адміністрації Республіки Хорватія, Міністерства моря Республіки Хорватія, транспорту та інфраструктури, Міністерства закордонних та європейських справ Республіки Хорватія, Міністерства регіонального планування Республіки Хорватія, будівництва та державного майна, а також Окружного суду міста Спліт щодо можливостей і умов проведення належного огляду й реалізації яхти Royal Romance. Крім того, АРМА встановлює взаємодію з провідними міжнародними аукціонами та яхтовими брокерами, що діють у США, Монако, Великій Британії, Франції та ОАЕ. Ця співпраця спрямована на забезпечення максимально ефективного й прибуткового продажу яхти [41].

Агентство розробило й надіслало на узгодження проєкт Меморандуму про партнерство та співробітництво між АРМА й Національним центром боротьби з організованою злочинністю Національної служби кримінальної поліції та слідства Чеської Республіки (NCOZ). У відповідь Чеська Сторона зазначила, що повністю відкрита для співпраці з АРМА, вважаючи вже створені мережі зв'язків та пряму взаємодію достатнім підґрунтям для постійної спільної співпраці [41].

Підтримуючи та зміцнюючи євроінтеграційні процеси в Україні, Нацагентство підготувало інформацію щодо виконання висновку ЄК від 17.06.2022, у зв'язку з наданням Україні статусу кандидата на членство в ЄС у рамках виконання Плану заходів щодо підготовки 24-го Саміту Україна-

ЄС; з урахуванням Висновку ЄК щодо заявки України на членство в Європейському Союзі «Робочий документ представників Комісії, Аналітичний звіт після повідомлення Комісії до Європейського Парламенту, Європейської Ради та висновку Європейської Комісії щодо заявки України на членство в Європейському Союзі» від 01.02.2023 SWD (2023) 30 final (Brussels, 1.2.2023 SWD (2023) [104] – проаналізувало та доопрацювало перелік актів права ЄС (у рамках проєкту технічного завдання стосовно адаптації українського законодавства до законодавства ЄС (*acquis communautaire*) у визначених сферах, охоплених певними главами переговорів з ЄС з питань розширення і добросусідства); підготувало аналітичні дані за кластером 1 «Основи процесу вступу до ЄС» Розділу 2.2 «Верховенство права та основоположні права» щодо Глави 24 «Юстиція, свобода та безпека» до питання 1 «Боротьба з організованою злочинністю» щодо прогресу, який було досягнуто Україною в частині виконання політичних та економічних критеріїв для вступу до ЄС для формування Європейською Комісією звіту стосовно країн у рамках підготовки Пакету розширення 2023; забезпечило участь свого представника в засіданні Української Частини щодо підготовки до проведення восьмого засідання Підкомітету з питань свободи, безпеки та юстиції Комітету асоціації між Україною та ЄС, що відбулось 25.04.2023, а також підготовку пропозицій до проєкту вказівок делегації Української Сторони та операційних висновків за результатами заходу; здійснило первинну оцінку стану імплементації актів права Європейського Союзу (*acquis ЄС*) за переговорними розділами 23 «Судова влада та фундаментальні права», 24 «Правосуддя, свобода та безпека», 30 «Зовнішні зносини», 31 «Зовнішня, безпекова та оборонна політика», 34 «Інституції», відповідно до постанови КМУ від 28.02.2023 № 189; надало пропозиції та коментарі щодо актів права ЄС, які належать до компетенції АРМА, а також визначено контактних осіб для проведення селф-скринінгу стосовно переговорного розділу 24; за результатами проведеної первинної оцінки, АРМА визначено головним виконавцем, відповідальним за

імплементацию Директиви 2014/42/ЄС Європейського Парламенту і Ради від 03.04.2014 про заморожування та конфіскацію засобів і доходів, одержаних злочинним шляхом, в Європейському Союзі та Регламенту (ЄС) 2018/1805 Європейського Парламенту й Ради від 14.11.2018 про взаємне визнання постанов про заморожування та постанов про конфіскацію. З огляду на комплексність вказаних актів права ЄС та складність визначення переважної ролі певного державного органу, кожен з органів буде відповідальним за наповнення своєї частини відповідно до повноважень; АРМА координуватиме підготовку матеріалів щодо зазначених актів права ЄС до Звіту для ЄК у тісній співпраці з усіма заінтересованими сторонами. У цьому статусі Агентство залучило до співпраці всі необхідні державні органи влади; опрацювало Главу «Боротьба з корупцією та відмиванням грошей» до проєкту ЄС «План України» в рамках ініціативи щодо створення фонду Ukraine Facility, підготувало та внесло відповідні пропозиції та зауваження до проєкту [41].

Протягом 2023 р. керівництво та співробітники АРМА брали участь у різноманітних заходах міжнародного характеру, під час яких презентували позиції АРМА [41].

Агентство опрацювало проєкт Звіту, підготовленого Моніторинговою групою АКМ ОЕСР з метою реалізації 5-го раунду моніторингу України в рамках Стамбульського плану дій з боротьби проти корупції. АРМА надіслало пропозиції та зауваження до цього проєкту Звіту [41; 71].

У рамках участі України в Стамбульському плані дій АРМА у межах своєї компетенції забезпечує виконання рекомендації ОЕСР щодо покращення державної політики, зокрема у сфері протидії корупції. Урахування та практичне впровадження таких рекомендацій гарантовано приведе до покращення зовнішніх оцінок стану боротьби з корупцією в Україні, а також сприятиме поліпшенню інвестиційної привабливості країни й зростанню рівня її економічної активності через інклюзивну державну політику [41].

АРМА, відповідно до Порядку залучення, використання та моніторингу міжнародної технічної допомоги (далі – МТД), затвердженого постановою КМУ від 15.02.2002 № 153 [148], вжило всіх необхідних заходів щодо реєстрації програми МТД «Операційна підтримка у наданні стратегічних консультацій щодо реформування сектору цивільної безпеки України (2021–2024 рр.)» та узгодило підписання Договору між КМЄС в Україні та АРМА щодо передачі товарно-матеріальних цінностей у межах МТД [41].

За сприяння КМЄС в Україні АРМА поновило безоплатний доступ до системи ORBIS – провайдера бізнес-інформації, що спеціалізується на даних про компанії. Агентство налагодило співпрацю з Orbis Bureau van Dijk та безкоштовно отримало 4 точки доступу до цієї бази даних [41].

З урахуванням загальнодержавних євроінтеграційних процесів, довгострокового планування розвитку та вдосконалення системи повернення активів в Україну, у 2023 р. АРМА ініціювало співпрацю з багатьма проєктами МТД [41]. Зокрема, Програма «Антикорупційна ініціатива ЄС в Україні» [152], ТАІЕХ (Technical Assistance Information Exchange) [196], JICA (Japan International Cooperation Agency) [187]. У межах взаємодії зареєстровано аплікаційні форми представника АРМА для участі в навчальній програмі JICA «Реагування кримінальної юстиції на корупцію». У рамках проєкту співпраця не відбулась. «Knowledge Sharing Program» (KSP) – програма обміну знаннями, організована Міністерством економіки та фінансів Республіки Корея [189]. Її мета – передача корейського досвіду країнам-партнерам для сприяння сталому соціально-економічному розвитку [41].

Таким чином, ефективна модель державної політики у сфері виявлення, розшуку та управління активами вимагає чітких і всеосяжних процедур для забезпечення оптимальної ефективності. Комплексна модель державної політики у сфері виявлення, розшуку та управління активами забезпечує прозорість і підзвітність офісу з управління активами, що має важливе

значення для оптимізації механізму забезпечення реалізації державної політики у сфері виявлення, розшуку та управління активами.

3.2 Організаційно-управлінські та нормативно-правові напрями підвищення ефективності інституційного механізму забезпечення реалізації державної політики у сфері виявлення, розшуку та управління активами

На підставі здійсненого в попередніх підрозділах дослідження співвідношення категорій «довірче управління», «управління об'єктами державної власності» та «управління вилученими активами», обґрунтованим є висновок про їх функціональне спрямування на досягнення стратегічних цілей економічного й соціального зростання, налагодження державно-приватного партнерства тощо. З урахуванням того, що функціонально здійснення державної політики у сфері виявлення, розшуку та управління активами повинно мати на меті не лише збереження такого майна, а й створення умов до збільшення публічних фінансових ресурсів. Досягнення таких цілей входить до сфери компетенційних обов'язків Національного агентства, АРМА та інших уповноважених органів.

Таким чином, одним із пріоритетів діяльності із здійснення державної політики у сфері виявлення, розшуку та управління активами, що вимагає законодавчого відображення шляхом доповнення ст. 1 Закону України «Про Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів» [133]. Зокрема, доцільно викласти у такій редакції: «1) активи – *готівкові та безготівкові* кошти, майно, майнові та інші права, на які може бути накладено або накладено арешт у кримінальному провадженні чи у справі про визнання необґрунтованими активів та їх стягнення в дохід держави або які конфісковані за рішенням суду у кримінальному провадженні чи стягнені за рішенням суду в дохід держави внаслідок визнання їх необґрунтованими;

2) виявлення активів – діяльність із встановлення факту існування активів, на які може бути накладено арешт у кримінальному провадженні, чи у справі про визнання необґрунтованими активів та їх стягнення в дохід держави;

3) заморожування активів – елемент менеджменту необґрунтованими активами, що дозволяє запобігти «розсіюванню» активів до ухвалення рішення про їх арешт та подальше вилучення;

4) розшук активів – діяльність із визначення місцезнаходження активів, на які може бути накладено арешт у кримінальному провадженні, чи у справі про визнання необґрунтованими активів та їх стягнення в дохід держави;

5) управління активами – діяльність із володіння, користування та розпорядження активами, на які накладено арешт у кримінальному провадженні чи у справі про визнання необґрунтованими активів та їх стягнення в дохід держави і вирішено питання про їх передачу Національному агентству України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів, тобто *забезпечення функціонування режиму публічного майна шляхом його збереження активів, збереження та створення умов до зростання їх економічної вартості, передача їх в управління або реалізація активів у випадках та порядку, передбачених цим Законом, а також реалізація активів, конфіскованих у кримінальному провадженні чи стягнених за рішенням суду в дохід держави внаслідок визнання їх необґрунтованими*.

Такі узагальнювальні висновки є обґрунтуванням авторського підходу до розуміння категорій «активи» та «управління активами».

В основу категорії «активи», її функціонального спрямування має бути покладено режим публічного майна. Публічне майно є таким, яке належить державі або іншим публічним органам і призначене для забезпечення потреб суспільства чи виконання функцій держави. Це може бути власність, яка перебуває в управлінні або володінні урядових органів на різних рівнях: центральному, регіональному чи місцевому [45, с. 229–232].

Приклади публічного майна можуть варіювати від земель та нерухомості до інфраструктури, такої як шляхи, мости, лікарні, школи, парки, аеропорти, джерела води тощо. Публічне майно є важливим елементом соціально-економічного розвитку, й ефективне управління ним відіграє ключову роль у задоволенні потреб громадян та розвитку інфраструктури. Органи держави мають відповідальність за правильне управління публічним майном, його збереження й раціональне використання. Процеси управління публічним майном можуть включати планування розвитку, стратегічне використання ресурсів, забезпечення доступу до інформації про власність та інші аспекти, що сприяють ефективному функціонуванню суспільства [38; 39, с. 125–128; 40, с. 96–100].

Однією з підстав надання об'єкту правовідносин режиму публічного майна є створення об'єктів права державної й комунальної власності шляхом будівництва, реконструкції наявних споруд та інших видів майна. Надання об'єкту режиму публічного майна вимагає здійснення адміністративних процедур посвідчувально-реєстраційного характеру, що мають реалізовуватися або Урядом України [151], або відповідним ЦОВВ [151], чи органом місцевої влади – органом місцевого самоврядування [137] або місцевою державною адміністрацією [131]. Формування надходжень до фондів Державного та місцевих бюджетів відбувається, у тому числі за рахунок прибутків, що отримуються внаслідок використання об'єктів публічного майна [14]. Контроль за дотриманням режиму законності та верховенства права за використанням коштів, отриманих від здійснення функціонування публічного майна, покладається на ряд суб'єктів – адміністративних органів, до яких належать Державна казначейська служба [107], Державна служба фінансового моніторингу України [109].

Іншою підставою присвоєння об'єкту правовідносин режиму публічного майна є перехід ресурсу з приватної власності до державної та комунальної власності. Такий підхід є можливим, зокрема, в порядку реалізації Закону України «Про відчуження земельних ділянок, інших

об'єктів нерухомого майна, що на них розміщені, які перебувають у приватній власності, для суспільних потреб чи з мотивів суспільної необхідності» [85]. Здійснення управління такими об'єктами залежить від форми власності, в яких вони попередньо перебували. Рішення про відчуження земельних ділянок, інших об'єктів нерухомого майна, що на них розміщені, які перебувають у приватній власності, для суспільних потреб чи з мотивів суспільної необхідності ухвалюється сільськими, селищними та міськими радами або за рішенням адміністративного суду, у разі необхідності примусового вилучення майна.

Особливого значення набуває питання мобілізації майна в умовах воєнного стану, що також належить до підстав набуття режиму публічного майна чи публічних ресурсів [10]. У справі № 757/64569/16-ц постановою Великої Палати Верховного Суду від 13.09.2023 [78] було визначено, що обґрунтування позовних вимог до держави Україна в особі Міністерства оборони, Державної казначейської служби та Кабінету Міністрів України про стягнення компенсації повної вартості будинку, предметів побуту і майна, що є в будинку, та земельної ділянки, на якій він розташований, а також відшкодування моральної шкоди, полягало у встановленні факту перебування та проживання у такому об'єкті військовослужбовців ЗСУ, починаючи з квітня 2014 р., що пов'язувалось із проведенням активних бойових дій на території зони антитерористичної операції [78]. Судами попередніх інстанцій зазначений позов було залишено без задоволення. Відповідно до змісту постанови Великої Палати Верховного Суду від 13.09.2023 у справі № 757/64569/16-ц було позовні вимоги частково задоволено шляхом зміни мотивувальної частини оскаржуваних рішень. Підставою для поновлення майнового становища особи, що було до мобілізації майна, за правовим висновком ВП ВС є доведення позивачем втрати можливості продовження користування майном; докази наявності обмежень щодо здійснення права власності, як зазначено у постанові ВП ВС, не були наведені. Факт того, що особа припинила проживання в будинку не

через військову агресію росії, а через те, що там проживали військовослужбовці, не є доказом втрати особою права користування об'єктом нерухомого майна та можливості його реалізації. Крім того, ВП ВС спростував позовні вимоги в частині встановлення в позивача вимог щодо її права на здійснення обов'язкового викупу Україною її будинку та земельної ділянки, нею покинуті. Крім того, ВП ВС зазначає, що не уявляється можливим встановити спрямування намірів позивача щодо здійснення переїзду в умовах військової агресії чи за її відсутності, де судом допускається ймовірність їх існування в умовах мирного часу. Крім того, ВП ВС підкреслює, що в ході судового розгляду справи не уявляється можливим встановити наявності наміру у особи на подання позову про відшкодування (компенсацію) російською федерацією шкоди, завданої збройною агресією проти України, що полягає у втраті можливості користування, володіння та розпорядження будинком. Посилаючись на ч. 9 ст. 5 Закону України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» [100], ВП ВС наголошує, що відшкодування матеріальної та моральної шкоди, заподіяної внаслідок тимчасової окупації державі Україна, юридичним особам, громадським об'єднанням, громадянам України, іноземцям та особам без громадянства, у повному обсязі покладається на російську федерацію як на державу, що здійснює окупацію. Аргументація ВП ВС у зазначеній справі базувалась на законодавчому визначенні категорії «мобілізація», під якою розуміється надання майна ЗСУ чи іншим військовим формуванням України під час проведення мобілізації з наступним відшкодуванням державою вартості в разі переходу цього майна у власність держави, знищення такого майна чи пошкодження державою Україна [132]. Мобілізація майна відтак відноситься до перехідних способів утворення режиму публічного майна, визначаючи згідно із цивільно-правовим законодавством різновидом реквізиції (примусового оплатного відчуження), що нормативно врегульовано відповідно до положень ЦК України та Закону України «Про передачу,

примусове відчуження або вилучення майна в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану» від 17.05.2012 № 4765-VI [140]. Згідно із ст. 3 Закону України «Про передачу, примусове відчуження або вилучення майна в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану» від 17.05.2012 № 4765-VI [140], примусове відчуження майна в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану може здійснюватися з попереднім повним відшкодуванням його вартості, а наступне – тільки у разі неможливості попереднього повного відшкодування, тоді як у випадку мобілізації майна таке відшкодування здійснюється з наступним повним відшкодуванням його вартості протягом п'яти наступних бюджетних періодів після скасування правового режиму воєнного стану за рахунок коштів державного бюджету [140].

До правових підстав переходу майна із приватної власності до режиму публічного майна, що базується на державній чи комунальній власності, належить також здійснення права на спадкування, що може бути реалізованою територіальною громадою в порядку відумерлості спадщини чи в порядку спадкування за заповітом [175].

Таким чином, активи, як і інші об'єкти публічного майна, функціонально мають задовольняти потреби держави чи відповідних територіальних громад. Наведені міркування обґрунтовують необхідність внесення змін до пункту першого частини першої ст. 1 Закону України «Про Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів», де запропоновано визначити, що активами є *готівкові та безготівкові* кошти, майно, майнові та інші права, на які може бути накладено арешт у кримінальному провадженні чи у справі про визнання необґрунтованими активів та їх стягнення в дохід держави або які конфісковані за рішенням суду у кримінальному провадженні чи стягнені за рішенням суду в дохід держави внаслідок визнання їх необґрунтованими (додаток Б).

Іншим аспектом, запровадження якого потрібне в межах розуміння змісту функціонального спрямування реалізації статусу органами Національного агентства, АРМА та іншими органами, що беруть участь у реалізації державної політики у сфері виявлення, розшуку та управління активами, є законодавче закріплення вимоги щодо створення умов для зростання економічної вартості вилучених та арештованих активів, що обґрунтовано розумінням необхідності задоволення стратегічно важливих цілей і завдань, що стоять перед українською державою. На підставі зазначеного є необхідним викласти пункт четвертий частини першої ст. 1 Закону України «Про Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів» у такій редакції:

4) управління активами – діяльність із володіння, користування та розпорядження активами, на які накладено арешт у кримінальному провадженні чи у справі про визнання необґрунтованими активів та їх стягнення в дохід держави і вирішено питання про їх передачу Національному агентству України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів, тобто *забезпечення функціонування режиму публічного майна шляхом його збереження активів, збереження та створення умов до зростання їх економічної вартості, передача їх в управління або реалізація активів у випадках та порядку, передбачених цим Законом, а також реалізація активів, конфіскованих у кримінальному провадженні чи стягнених за рішенням суду в дохід держави внаслідок визнання їх необґрунтованими (курсив – авт., відображає необхідні зміни до чинної редакції законодавчої норми).*

У попередніх підрозділах було встановлено, що до системи суб'єктів із здійснення державної політики із вилучення необґрунтованих активів належить САП як складова Офісу Генерального прокурора. Зокрема, САП поряд із виконанням функції з юридичного представництва інтересів держави в суді у справах про вилучення необґрунтованих активів у разі

відсутності спеціально уповноваженого органу у відповідній сфері, згідно із ч. 8 ст. 23 Закону України «Про прокуратуру», наділяється таким інструментом, як доступ до автоматизованих інформаційних і довідкових систем, реєстрів та банків даних, держателем (адміністратором) яких є державні органи або органи місцевого самоврядування [144].

При цьому САП може на договірних добровільних засадах залучати експертів для оцінки необґрунтованих активів, у тому числі іноземців, з будь-яких установ, організацій, контрольних і фінансових органів. Таке положення суперечить вимогам до Національного агентства, що може залучати оцінювачів лише на підставі оголошеного публічного конкурсу (ч. 2 ст. 21 Закону України «Про Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів» [133]).

Зазначену колізію необхідно усунути шляхом внесення змін до Закону України «Про прокуратуру», де необхідно абзац другий частини другої ст. 8 викласти в такій редакції:

Для визначення вартості активів з ознаками необґрунтованості в межах своєї компетенції прокурор може залучати на *конкурсній* добровільній основі, у тому числі на договірних засадах, кваліфікованих спеціалістів та експертів, у тому числі іноземців, з будь-яких установ, організацій, контрольних і фінансових органів спеціалістів та експертів, у тому числі іноземців, з будь-яких установ, організацій, контрольних і фінансових органів (*курсив – авт., відображає необхідні зміни до чинної редакції законодавчої норми*) (додаток Б).

У попередніх підрозділах з'ясовано, що одним із пріоритетів діяльності АРМА у сфері здійснення державної політики щодо виявлення, розшуку та управління активами є інформаційна прозорість і відкритість у межах дотримання вимог чинного законодавства щодо врегулювання питань національної фінансової безпеки та захисту персональних даних. Але при цьому повною мірою реалізувати такий принцип «інформаційної прозорості»

стає неможливим, зокрема, під час підготовки щорічної звітної документації АРМА, у частині відсутності в чинному законодавстві України визначення змісту поняття «облікова вартість», що, відповідно до чинного законодавства, вимог ведення бухгалтерського обліку [83], здійснення аудиторської діяльності та подання фінансової звітності [82], не встановлюється й до відповідних реєстрів не подається. Отже, ряд відомостей, що мають бути частиною обов'язкової звітної щорічної документації (АРМА).

Усунення зазначених прогалин вимагає перегляду нормативних підходів до встановлення змісту категорії «облікова вартість», що має бути основою для створення механізму акумуляції таких відомості. Зокрема, необхідно доповнити частину першу статті першої Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» від 16.07.1999 № 996-XIV [83] таким визначенням: *облікова вартість активу – це узагальнена собівартість вкладень, що були здійснені у процесі створення та експлуатації майна та реалізації майнових прав* (додаток Б).

До організаційних проблем, усунення яких сприятиме підвищенню ефективності здійснення державної політики у сфері вилучення, розшуку та управління необґрунтованими активами, належить проблематика визначення механізму примусового відчуження чи розпорядження таким майном. На разі станом на 01.02.2024 в Україні втратив чинність Примірний перелік майна, у тому числі у вигляді предметів чи великих партій товарів, зберігання якого через громіздкість або з інших причин неможливе без зайвих труднощів, або витрати на забезпечення спеціальних умов зберігання якого чи управління яким співмірні з його вартістю, або яке швидко втрачає свою вартість, а також майна у вигляді товарів або продукції, що піддаються швидкому псуванню, що підлягає реалізації [143], на підставі Постанови Кабінету Міністрів України від 23.02.2022 № 475 [97]. При цьому новий механізм не було впроваджено. Тобто наявною є ситуація, коли створюються нормативні перешкоди щодо забезпечення оптимального та ефективного управління

вилученими активами в умовах, коли зберігання такого майна є економічно необґрунтованим, збитковим і вимагає створення умов для здійснення такої форми розпорядження майном, як примусова реалізація.

Відсутність фактичної можливості розмежувати активи на ті, які підлягають відчуженню, і ті, відчуження яких є економічно недопустимим, суперечить власне принципам розумності, яким має відповідати здійснення державної політики у сфері виявлення, розшуку та управління активами, і вимагає нагального усунення.

Вищезазначене зумовлює потребу у встановленні як пріоритету здійснення державної політики у сфері вилучення, розшуку та управління необґрунтованими активами запровадження нового механізму примусової реалізації майна, у тому числі у вигляді предметів чи великих партій товарів, зберігання якого через громіздкість або з інших причин неможливе без зайвих труднощів.

Залишається проблемним питання кадрового забезпечення діяльності АРМА. Добір персоналу АРМА здійснюється відповідно до Закону України «Про державну службу» шляхом призначення громадянина України на посаду державної служби за результатами конкурсу [98]. Державний службовець з урахуванням його професійної підготовки та професійних компетентностей може бути переведений без обов'язкового проведення конкурсу на іншу рівнозначну або нижчу вакантну посаду в тому самому державному органі. Відповідно до Закону України «Про внесення змін до деяких законів України щодо функціонування державної служби та місцевого самоврядування у період дії воєнного стану» [86], яким внесено зміни до Закону України «Про правовий режим воєнного стану» [142], призначення на посади державної служби здійснюється без конкурсного відбору. Після припинення чи скасування воєнного стану, але не пізніше шести місяців з дня його припинення чи скасування, на посади державної служби, на які особи призначені відповідно до абзацу першого частини п'ятої

ст. 10 Закону України «Про правовий режим воєнного стану», буде оголошено конкурс.

До основних проблем, які необхідно вирішити в аспекті забезпечення кадрового потенціалу АРМА, є проблема матеріального заохочення її працівників та дотримання їх відповідності кадровим вимогам та рівню професійної підготовки. Задля цього є необхідним здійснити впродовж 2024 р. атестацію державних службовців АРМА із подальшим переглядом рівня їх матеріального забезпечення з метою дотримання реалізації вимог ст. 13 Закону України «Про Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів» від 10.11.2015 № 772-VIII [133].

Таблиця 3.1

Кадрове забезпечення АРМА (станом на 31.12.2023) [43]

Станом на 31.12.2023	Кількість осіб
Призначено	152
Посада державної служби категорії «А»	4
Посада державної служби категорії «Б»	35
Посада державної служби категорії «В»	108
Працівники патронатної служби	5
Звільнено	140
Посада державної служби категорії «А»	1
Посада державної служби категорії «Б»	36
Посада державної служби категорії «В»	100
Працівники патронатної служби	3

Кількісний склад працівників центрального апарату АРМА станом на 31.12.2023 – 182 особи, із них: 94 – чоловіки, 88 – жінки.

Вирішення проблем кадрового забезпечення внаслідок діяльності АРМА впродовж 2023 р. здійснювалося шляхом: прийняття нового Порядку конкурсного відбору управителів арештованими активами, який урегулював та офіційно закріпив процедуру відбору управителів на конкурентних засадах, відкриття публічного доступу до Єдиного державного реєстру активів, на які накладено арешт у кримінальному провадженні, членства в Європейській мережі партнерів проти корупції (EPAC/EACN) та

Міжвідомчій мережі з управління активами Балканського регіону (BAMIN) та окреслення ряду пріоритетних реформ, які АРМА могло б реалізувати за допомогою ЕУАСІ. Головною ініціативою АРМА є створення Офісу реформ при АРМА, який посилить загальну інституційну спроможність, необхідну для підтримки впровадження пріоритетних реформ. Серед основних завдань Офісу реформ при АРМА такі: аудит стану справ, розробка рішень і стратегії впровадження змін; здійснення експертної підтримки операційних напрямів роботи АРМА, використовуючи галузеву експертизу та успішний міжнародний досвід; надання методологічної й технічної підтримки щодо вдосконалення Реєстру арештованих активів; виявлення потреб, забезпечення діалогу, координація та моніторинг ефективності в процесі імплементації реформ [9].

Організаційно-правовими напрямами розвитку АРМА є створення можливостей до забезпечення запровадження технології «цифровий детектив». У зв'язку з активною трансформацією злочинності, а саме збільшенням кількості вчинюваних кримінальних правопорушень, які містять цифрову складову, орієнтуючись на діяльність КМЄС в Україні, в рамках програми «Цифровий детектив» (D30) розпочато роботу над комплексним освітнім проєктом «Цифровий детектив», метою якого є впровадження ефективної підготовки фахівців АРМА на базі кращих навчальних закладів України. У рамках цього проєкту були проведені зустрічі з представниками Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти, Національної академії Служби безпеки України, КМЄС в Україні.

Варто зазначити, що АРМА інтенсивно впроваджує цифрові технології у сфері виявлення та розшуку активів, постійно взаємодіє в цьому напрямі з усіма правоохоронними органами. Протягом 2023 р. завдяки зусиллям АРМА та в тісній взаємодії з відповідними компетентними організаціями за кордоном у цьому напрямі досягнуто значних успіхів. Отримані знання в галузі цифрової криміналістики посилили фахові спроможності спеціального відділу, який займається дослідженням цифрових носіїв інформації (мобільні

телефони, комп'ютерна техніка, різноманітні носії інформації). Де-факто працівники Агентства виявляють прямі чи опосередковані зв'язки фігурантів кримінальних проваджень, досліджують інформаційний вміст носіїв інформації, проводять їх аналіз на предмет взаємозв'язків з обставинами кримінального правопорушення, формують додаткову доказову базу та встановлюють потенційні активи, на які в подальшому можливе накладання арешту (а також їх джерела, рух та сліди віртуальних активів).

Наразі чинним законодавством визначено, що активи, прийняті АРМА в управління, підлягають оцінці, яка здійснюється визначеними за результатами конкурсу суб'єктами оціночної діяльності, та передачі в управління визначеним за результатами конкурсу юридичним особам або фізичним особам – підприємцям у порядку, встановленому законодавством про державні (публічні) закупівлі.

Таким чином, питання визначення процедури відбору управителів активів віднесено до компетенції АРМА. Водночас АРМА не має нормативно-правового акту, який би відповідав вимогам законодавства про публічні закупівлі щодо процедури проведення конкурсу відбору управителів активами.

Із цією метою запропоновано внесення відповідних змін до закону, а саме чітко визначити, що АРМА здійснює конкурсний відбір управителів активів відповідно до Закону України «Про публічні закупівлі» у порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України.

Зважаючи на викладене, прийняття законопроекту надасть змогу встановити чіткий і прозорий порядок конкурсного відбору управителів активами, відповідно до Закону України «Про публічні закупівлі» [145].

АРМА розроблено та направлено на погодження до заінтересованих органів *проект Закону України «Про внесення змін до частини другої статті 21 Закону України “Про Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та*

інших злочинів” щодо встановлення чіткого і прозорого механізму відбору управителів активами».

Також АРМА в співпраці з народними депутатами України розроблено та в порядку законодавчої ініціативи в подальшому внесено народними депутатами до Верховної Ради України *проект Закону України «Про внесення змін до частини другої статті 21 Закону України “Про Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів” (щодо встановлення чіткого і прозорого механізму відбору управителів активами)»* (реєстр. № 10390 від 05.01.2024).

Фахівці АРМА на практиці застосовують отримані знання та технічні засоби, що надає змогу здійснити заходи з виявлення та розшуку активів на носіях цифрової інформації.

Проект «Цифровий детектив» реалізується на базі підрозділу «ІТ-лабораторія», що входить до структури самостійного структурного підрозділу АРМА, до повноважень якого віднесено інформаційно-аналітичне забезпечення виявлення та розшуку активів, що відповідає за аналіз цифрової інформації, включаючи комп’ютерні мережі, цифрові пристрої та хмарні сховища з метою збору інформації та подальшого аналізу.

Підрозділ використовує різні техніки ц інструменти для видобуття, збереження та аналізу даних з цифрових джерел, забезпечуючи достовірність інформації, зібраної в процесі дослідження.

Сучасні програмно-апаратні комплекси ІТ-лабораторії надають можливість здійснювати поглиблений аналіз отриманої інформації з цифрових носіїв під керуванням операційних систем Windows, Linux, MacOS, а також мобільних пристроїв під керуванням iOS та Android. За результатами дослідження даних АРМА має змогу здійснювати пошук інформації, а також відновлення видалених файлів на цифровому носії інформації.

Окремо зауважимо, що все вищезазначене ефективно використовується кваліфікованими працівниками, що мають відповідні знання та навички у

сфері комп'ютерної криміналістики, включаючи сертифікати за системою IACIS (The International Association of Computer Investigative Specialists).

Оптимізації роботи з вилученими активами сприятимуть подальші процеси налагодження інформаційної взаємодії між владними суб'єктами та суб'єктами звернень, що вимагає реалізації таких складових, як: забезпечення доступу АРМА до інформації про доходи фізичних осіб та інформації про рахунки платників податків, які взяті на облік у контролюючих органах; забезпечення доступу АРМА до інформації про електронні гаманці платників податків, які взяті на облік у контролюючих органах; забезпечення доступу до інформації про об'єкти інтелектуальної власності; до інформації про внутрішньо переміщених осіб.

Доступ до інформації про доходи фізичних осіб та інформації про рахунки платників податків, які взяті на облік у контролюючих органах, було налагоджено у 2018 р. Водночас відповідними нормативно-правовими актами було передбачено формування до інформаційних ресурсів Державної податкової служби України запитів АРМА у зв'язку з його участю виключно в кримінальному провадженні, що обмежувало можливості АРМА здійснювати необхідні заходи в інших випадках (розшук активів фігурантів справ про визнання активів необґрунтованими, підсанкційних осіб, заборонених судом політичних партій) у межах наданих законодавством повноважень. Також з метою підвищення ефективності діяльності у сфері виявлення та розшуку активів було визначено потребу в направленні до інформаційної системи ДПС необхідних запитів за ідентифікаційними даними податкового агента, яким було нараховано (сплачено) відповідні суми доходу на користь фізичних осіб.

З метою вирішення зазначених питань АРМА в 2023 р. було вдосконалено відповідні процедури, пов'язані з доступом до інформації, що міститься в Державному реєстрі фізичних осіб – платників податків про доходи фізичних осіб, а також до інформації про рахунки платників податків,

що перебуває у володінні Державної податкової служби України, які врегульовано:

– *Порядком надання ДПС інформації з Державного реєстру фізичних осіб – платників податків про доходи фізичних осіб на запити АРМА, затвердженим наказом АРМА, Міністерства фінансів України «Про деякі питання інформаційної взаємодії АРМА та ДПС» від 24.02.2023 № 31/105, зареєстрованим у Міністерстві юстиції України 11.04.2023 за № 602/39658;*

– *Порядком отримання АРМА інформації про рахунки/електронні гаманці платників податків, які взяті на облік у контролюючих органах, затвердженим наказом АРМА, Міністерства фінансів України «Про деякі питання інформаційної взаємодії АРМА та ДПС» від 24.02.2023 № 31/105, зареєстрованим у Міністерстві юстиції України 11.04.2023 за № 603/39659 (зі змінами);*

– *Протоколом про структуру, формат запитів і відповідей, порядок надання відомостей про доходи фізичних осіб та рахунки платників податків, які взяті на облік у контролюючих органах, до спільного наказу Національного агентства України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів, Міністерства фінансів України «Про деякі питання інформаційної взаємодії АРМА та ДПС» від 24.02.2023 № 31/105, зареєстрованого у Міністерстві юстиції України 11.04.2023 за № 602/39658, від 22.06.2023.*

Доступ до інформації про електронні гаманці платників податків, які взяті на облік у контролюючих органах, регулюється згідно із Законом України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо платіжних послуг» від 12.01.2023 № 2888-IX (набрав чинності 01.04.2023) [93], де узгоджено термінологію, що використовується в Податковому кодексі України, з термінологією Закону України «Про платіжні послуги» [141], а також узгоджено деякі положення цього кодексу з положеннями Закону України «Про платіжні послуги»,

зокрема, встановлено вимоги щодо повідомлень контролюючих органів про відкриття та закриття рахунків у небанківських надавачів платіжних послуг.

Так, п. 69.2 ст. 69 Податкового кодексу України [76] передбачено, що банки, інші фінансові установи, небанківські надавачі платіжних послуг, емітенти електронних грошей зобов'язані надіслати повідомлення про відкриття або закриття рахунку/електронного гаманця платника податків – юридичної особи (резидента і нерезидента), у тому числі відкритого через його відокремлені підрозділи, чи самозайнятої фізичної особи до контролюючого органу, в якому обліковується платник податків, у день відкриття/закриття рахунку/електронного гаманця.

З метою отримання АРМА доступу до інформації про відкриття або закриття електронних гаманців платників податків, було видано *наказ АРМА, Міністерства фінансів України «Про внесення змін до наказу АРМА, Міністерства фінансів України» від 15.09.2023 № 201/501, зареєстрований у Міністерстві юстиції України 04.10.2023 за № 1747/40803* [92].

Забезпечення ефективності доступу до інформації про об'єкти інтелектуальної власності реалізується АРМА спільно з Українським національним офісом інтелектуальної власності та інновацій (УКРНОІВІ або ІР офіс) на підставі підписаного 25.01.2023 меморандуму про співпрацю, предметом якого є взаємодія й обмін інформацією між АРМА та УКРНОІВІ, передусім своєчасний обмін інформацією для оперативного виявлення й розшуку активів, а також управління ними, з огляду на інформаційні ресурси, що перебувають у володінні ІР офісу відповідно до Законів України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі», «Про охорону прав на промислові зразки», «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг», «Про охорону прав на компонування напівпровідникових виробів».

З метою автоматизації процесу доступу АРМА до Єдиної інформаційної бази даних внутрішньо переміщених осіб, відповідно до Порядку електронної інформаційної взаємодії АРМА та Міністерства соціальної політики України, затвердженого наказом АРМА, Міністерства

соціальної політики України від 20.10.2021 № 413/600, зареєстрованого в Міністерстві юстиції України 04.11.2021 за № 1432/37054, підписано *трьохсторонній договір від 04.01.2023 № 07.3-13/1 про інформаційну взаємодію Міністерства соціальної політики України та АРМА (погоджений Міністерством цифрової трансформації України) щодо забезпечення адміністрування, техпідтримки і безперебійного функціонування системи обміну запитуваними даними щодо інформаційних довідок про внутрішньо переміщених осіб з Єдиної інформаційної бази даних внутрішньо переміщених осіб.*

Задля доступу до інформаційних ресурсів Державної митної служби України вжито заходів з налагодження інформаційної взаємодії з Державною митною службою України – наприкінці 2022 р. було підписало Угоду про інформаційне співробітництво, згідно з якою АРМА отримано доступ до інформаційних ресурсів, що є в розпорядженні Держмитслужби, зокрема, інформації, яка міститься в Автоматизованій системі митного оформлення. Крім того, АРМА отримує інформацію з митних декларацій на бланку єдиного адміністративного документа (електронних декларацій, електронних копій декларацій), що містить відомості про активи.

Задля отримання автоматизованого дистанційного доступу до відповідної бази даних було забезпечено розробку та підписання *Протоколу № 1 від 07.12.2023 до зазначеної Угоди*, яким визначено питання, пов'язані з організацією доступу АРМА до програмно-інформаційного комплексу ЄАІС Держмитслужби, заходами щодо забезпечення захисту інформації.

Задля забезпечення доступу до інформаційних ресурсів Міністерства юстиції України в 2023 р. з метою забезпечення доступу АРМА засобами АРІ-протоколу до Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань, Державного реєстру речових прав, Державного реєстру актів цивільного стану громадян АРМА з Міністерством юстиції України укладено:

договір про інформаційну взаємодію АРМА та Мін'юсту від 24.05.2023 щодо надання відомостей з Державного реєстру речових прав про зареєстровані речові права та обтяження, чи відомостей про відсутність зареєстрованих прав або обтяжень за критеріями, зазначеними у пошуковому запиті, з урахуванням внесених змін до постанови КМУ «Деякі питання електронної взаємодії електронних інформаційних ресурсів» від 08.09.2016 № 606;

протокол автоматизованого доступу АРМА до Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань від 06.06.2023 № 14-8.4.3-10-23;

договір про інформаційну взаємодію АРМА та Мін'юсту від 26.06.2023 № 24-8.4.3-10-23 щодо надання відомостей з Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань з урахуванням внесених змін до Постанови КМУ «Деякі питання електронної взаємодії електронних інформаційних ресурсів» від 08.09.2016 № 606;

договір про інформаційну взаємодію АРМА та Мін'юсту від 28.06.2023 № 2-8.3-34-23 щодо надання відомостей з Єдиного реєстру довіреностей з урахуванням внесених змін до Постанови КМУ «Деякі питання електронної взаємодії електронних інформаційних ресурсів» від 08.09.2016 № 606;

договір про інформаційну взаємодію АРМА та Мін'юсту від 27.12.2023 № 7/35/12-23 і додаток до нього щодо надання відомостей з Державного реєстру актів цивільного стану громадян.

АРМА в співпраці з народними депутатами України розроблено та в порядку законодавчої ініціативи в подальшому внесено народними депутатами до Верховної Ради України *проект Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо підвищення ефективності діяльності у сфері виявлення, розшуку та управління активами» (реєстр. № 10069 від 18.09.2023)* [156].

Законопроектом запропоновано зміни до законодавства, які спрямовані на усунення наявних неточностей, уніфікації правових норм, що вводяться з

метою ефективного правозастосування у сфері виявлення, розшуку та управління активами, у тому числі підсанкційними, а також підвищення ефективності системи розшуку й управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів. Також запропоновані зміни покликані розширити можливості доступу АРМА до джерел інформації, обробки даних сучасними ІТ-інструментами, автоматизувати зазначені процеси й мінімізувати участь людини на етапі первинного збирання, обробки даних, а також ефективно реалізовувати положення ст. 10 Закону.

Організаційно-правовим напрямом забезпечення ефективності здійснення державної політики з питань поводження з активами є підвищення ефективності застосування санкції «стягнення активів». У 2023 р. у розвиток запроваджених у 2022 р. ініціатив АРМА продовжило брати активну участь у формуванні й реалізації державної політики у сфері виявлення, розшуку та управління активами осіб, щодо яких рішеннями Ради національної безпеки і оборони України застосовано санкції.

Так, враховуючи практичний досвід застосування санкцій, з метою підвищення якості матеріалів, що додаються до позовної заяви Міністерства юстиції України до Вищого антикорупційного суду (заява про застосування до відповідної фізичної або юридичної особи санкції, передбаченої пунктом 1¹ частини першої ст. 4 Закону України «Про санкції» [146]), у 2023 р. запроваджено необхідний механізм взаємодії Міністерства юстиції України та АРМА, згідно з яким Мін'юст за результатами аналізу інформації, отриманої з відповідей органів державної влади, органів місцевого самоврядування, правоохоронних органів, банків та інших фінансових установ, підприємств, установ, організацій усіх форм власності щодо наявності інформації стосовно активів осіб, зазначених у відповідних рішеннях Ради національної безпеки і оборони України, та підстав, визначених Законом України «Про санкції», для звернення до Вищого антикорупційного суду із заявою про застосування до відповідної фізичної або юридичної особи санкції, передбаченої пунктом 1¹ частини першої ст. 4

цього Закону, за необхідності здійснення додаткових заходів з виявлення та розшуку активів, має право залучати АРМА шляхом направлення додаткового запиту до нього з метою реалізації санкції стягнення.

У результаті плідної взаємодії АРМА з Міністерством юстиції України зазначена процедура знайшла своє відображення в наказі *Міністерства юстиції України, АРМА «Про внесення змін до Порядку надання АРМА інформації на запити Міністерства юстиції України при реалізації державної політики у сфері стягнення в дохід держави активів осіб, щодо яких застосовано санкції»* від 18.10.2023 № 3686/5/234, зареєстрованому в Міністерстві юстиції України 20.10.2023 за № 1837/40893 [94] (рис. 3.1).

Рис. 3.1. Застосування санкції стягнення активів у дохід держави (відповідно до внесених змін) [43]

Здійснюючи реалізацію державної політики у сфері виявлення та розшуку активів, на які може бути накладено арешт у кримінальному провадженні чи у справі про визнання необґрунтованими активів та їх

стягнення в дохід держави, та/або з управління активами, на які накладено арешт у кримінальному провадженні чи у справі про визнання необґрунтованими активів та їх стягнення в дохід держави або які конфісковано у кримінальному провадженні чи стягнено за рішенням суду в дохід держави внаслідок визнання їх необґрунтованими, АРМА може виявляти підстави для застосування санкцій (вчинення дій іноземною державою, іноземною юридичною чи фізичною особою, іншими суб'єктами) і здійснювати підготовку та внесення Кабінетові Міністрів України пропозицій щодо застосування, скасування та внесення змін до санкцій відповідно до законодавства.

Водночас наразі в АРМА відсутні необхідні повноваження щодо спрямування виявленої інформації про знайдені підстави для застосування санкцій (вчинення дій іноземною державою, іноземною юридичною чи фізичною особою, іншими особами) відповідним суб'єктам, уповноваженим приймати необхідні рішення про застосування санкцій згідно із Законом України «Про санкції».

Крім того, АРМА фактично бере участь у реалізації санкції у виді блокування активів, передбаченої п. 1 частини першої ст. 4 Закону України «Про санкції», а також санкції у виді стягнення в дохід держави активів, що належать фізичній або юридичній особі, а також активів, щодо яких така особа може прямо чи опосередковано (через інших фізичних або юридичних осіб) вчиняти дії, тотожні за змістом здійсненню права розпорядження ними, передбаченої пунктом 1¹ частини першої ст. 4 Закону України «Про санкції».

З огляду на викладене, з метою усунення прогалин у сфері державної санкційної політики, АРМА розроблено *проект постанови Кабінету Міністрів України «Про внесення зміни до пункту 4 Положення про Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів»*, щодо якого, відповідно до Регламенту Кабінету Міністрів України, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 18.07.2007 № 950, отримано

погодження всіх заінтересованих органів та який подано на розгляд Уряду [43].

У 2023 р. визначено комплексний підхід до формування дієвої антикорупційної системи в АРМА та здійснено низку заходів, спрямованих на усунення можливих факторів прояву корупційних і пов'язаних з корупцією правопорушень у пріоритетних напрямках діяльності АРМА, зокрема шляхом розроблення Антикорупційної програми АРМА на 2023–2025 рр. (затверджена наказом АРМА від 21.08.2023 № 183) [5]. Цю Антикорупційну програму внесено до Антикорпорталу та забезпечено її верифікацію НАЗК. Водночас для участі громадських організацій та об'єднань громадян, антикорупційних організацій у забезпеченні оцінки корупційних ризиків та формування відповідних антикорупційних превентивних заходів у діяльності АРМА прийнято рішення про утворення постійно діючого колегіального консультативно-дорадчого органу АРМА – Антикорупційної ради АРМА.

Відповідно до наказу АРМА від 19.09.2023 № 207, затверджено положення про Антикорупційну раду Національного агентства України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів, а наказом АРМА від 24.10.2023 № 240 затверджено її склад [106; 127].

З Антикорупційною радою АРМА активно здійснює опрацювання питань, пов'язаних з поверненням розміщених на рахунках АРМА грошових коштів та банківських металів, розробки проєктів примірних форм договорів управління, предметом яких виступає рухоме майно, а також надання послуг з реалізації арештованих активів на електронних торгах.

Крім цього, у 2023 р. забезпечено додаткову можливість здійснення повідомлень працівниками АРМА та громадянами про факти порушень вимог Закону України «Про запобігання корупції» [101], зокрема підключено АРМА до інформаційно-комунікаційної системи, що забезпечує обмін даними з викривачем за допомогою мережі Інтернет, збирання, зберігання,

використання, захист, облік, пошук, узагальнення повідомлень викривачів, а також іншої інформації, в тому числі про статус викривачів, стан та результати розгляду повідомлень викривачів, – Єдиного порталу повідомлень викривачів [35].

Також унормовано питання, пов'язані з проведенням перевірок стану організації роботи із запобігання й виявлення корупції в міжрегіональних територіальних управліннях (МТУ) АРМА. Зокрема, розроблено порядок проведення перевірки стану організації роботи із запобігання і виявлення корупції у МТУ АРМА, який затверджено наказом АРМА від 27.12.2023 № 299 [124]. На 2024 р. заплановано проведення відповідних перевірок всіх міжрегіональних територіальних управлінь АРМА. Додатково, АРМА протягом 2023 р. активно долучилося до реалізації заходів, спрямованих на досягнення значного прогресу в запобіганні та протидії корупції, забезпечення злагодженості й системності антикорупційної діяльності всіх державних органів та органів місцевого самоврядування, а також належного процесу післявоєнного відновлення України. Ідеться про заходи, які передбачені Державною антикорупційною програмою на 2023–2025 рр., затвердженою постановою Кабінету Міністрів України від 04.03.2023 № 220. З передбачених 6 заходів, строк виконання яких визначено в 2023 р., виконано 5, а ще 1 виконується.

Задля мінімізації проявів корупційних чи пов'язаних з корупцією правопорушень у службовій діяльності працівників АРМА та оперативного реагування на можливі обставини неналежного виконання ними положень чинного антикорупційного законодавства України, запроваджено заповнення кандидатами на посади в центральному апараті АРМА відповідної форми для виявлення можливих передумов виникнення конфлікту інтересів, з подальшою перевіркою заповнених відомостей через відкриті реєстри даних. Аналогічну перевірку проведено стосовно діючих працівників АРМА. У подальшому результати перевірок враховуються при розгляді кадрових питань.

Ефективність діяльності АРМА полягає в якісних показниках, які виявляються у зростанні надходжень до Державного бюджету України від управління активами АРМА, які за 2023 р. становлять 101,3 млн грн, що означає збільшення майже на 300% у співвідношенні до 2022 р. ТОП-5 найбільш дохідними управителями, які формують левову частку надходження до державного бюджету, є ТОВ «ЖК “ВОЗДВИЖЕНКА”», АТ «Укртранснафта», ДП «Центральна лабораторія з аналізу якості лікарських засобів і медичної продукції», ТОВ «КРАЙТЕКС-СЕРВІС», ТОВ «НАФТОГАЗЕНЕРГІЯ». Обсяг надходжень до бюджету від них становив 93,23 млн грн за 2023 р.

Забезпечення ефективності управління грошовими коштами АРМА реалізується згідно із ст. 20 Закону України «Про Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів» [133] та його перехідних положень, де встановлено можливість АРМА купляти військові облігації. Так, упродовж 2023 р. було закуплено вже на 3,7 млрд грн, які працюють під 18,5%, при цьому це є більшим за вкладення вилучених активів на банківські депозити на 7%, що доводить можливості для зростання надходжень до Державного бюджету України, і при цьому в разі зняття арешту з активів є свідченням ефективності використання вилучених активів.

Отже, АРМА єдиний орган ЦОВВ, який закупляє облігації внутрішніх державних позик України [70]. Ці кошти використовуються для потреб національної оборони та ЗС України, і при цьому доводиться ефективність діяльності АРМА з управління вилученими активами. Тому є необхідним розширення можливостей АРМА щодо здійснення закупівель ОВДП не лише за грошові кошти у національній валюті, але і за вилучені кошти в іноземній валюті, що дасть зростання прибутку до державного бюджету в розмірі 3%, що було здійснено шляхом ухвалення проєкту Закону про внесення змін до пп. 2 п. 2-2 розділу V «Прикінцеві та перехідні положення» Закону України «Про Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та

управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів» щодо управління грошовими коштами в іноземній валюті [155], який ухвалено 24.04.2024.

Зокрема, цим надважливим законопроектом пропонувалося розширити запроваджену практику та надати можливість придбання облігацій внутрішньої державної позики за рахунок грошових коштів у іноземній валюті, що розміщені на депозитних рахунках АРМА. Дохідність за такими облігаціями значно перевищує дохідність за відсотковими ставками за валютними депозитами [155]. Дохідність за валютними депозитами у більшості банків становить менше від 1% річних. Натомість середня дохідність за валютними облігаціями внутрішньої державної позики «Військові облігації» становить понад 4% річних у доларах США та понад 3% річних у євро. У разі скасування арешту, якщо дохід за такими облігаціями є більшим, ніж дохід за договором банківського вкладу (депозиту), різниця між ними перераховується до державного бюджету України [155].

Також з метою зменшення витрат з управління грошовими коштами (запобігання втрат на валютно-обмінних операціях), а також мінімізації ризиків інфляційних втрат запропоновано, що облігації внутрішньої державної позики у відповідній валюті можуть бути придбані лише за кошти у такій валюті [155].

На початок 2024 р. на валютних депозитних рахунках АРМА перебуває близько 15 млн дол. США. Прийняття цього законопроекту створить умови для додаткового залучення коштів до державного бюджету та економіки України. Зазначене допоможе підтримати державу, забезпечити невідкладне фінансування заходів правового режиму воєнного стану, запровадженого у зв'язку зі збройною агресією російської федерації проти України [155].

Крім того, у Пояснювальній записці до законопроекту вказано, що таке рішення не порушить прав власників арештованих грошових коштів, оскільки у разі надходження винесеного у межах наданих законом

повноважень рішення прокурора або судового рішення, що набрало законної сили, яким скасовано арешт розміщених на рахунках АРМА грошових коштів, АРМА перераховує відповідні кошти та нараховані за ними проценти на рахунок їх законного власника у строки та в порядку встановлені частиною третьою ст. 20 Закону України «Про Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів» [155].

24.04.2024 Закон про внесення змін до підпункту 2 пункту 2-2 розділу V «Прикінцеві та перехідні положення» Закону України «Про Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів» щодо управління грошовими коштами в іноземній валюті було прийнято. Варто підкреслити, що цей Закон фактично породив багато обов'язків для АРМА. Зокрема те, що оформлення митних платіжок мають робити працівники АРМА, а в структурі і штаті таких посад не передбачено. Більше того, уряд скорочує чисельність працівників та на бюджетний рік не передбачено коштів на утримання таких працівників. Тому було запропоновано нову структуру АРМА, виходячи з об'єктивних потреб сьогодення.

Отже, АРМА продовжує масштабну роботу з удосконалення функціонування Єдиного державного реєстру активів, на які накладено арешт у кримінальних провадженнях (ЄДРАА) [34]. Одним із напрямів забезпечення ефективності функціонування ЄДРАА є вдосконалення його програмного забезпечення для приведення у відповідність до внесених змін до Закону про АРМА. Зокрема, у 2023 р. додано такі можливості: внесення інформації у справах про визнання необґрунтованими активів та їх стягнення в дохід держави; відслідковування інформації про придбання за рахунок грошових коштів, розміщених на рахунках АРМА в національній валюті, «Військових облігацій» (кількість, вартість, дата придбання та погашення, дата та сума нарахування купонного доходу) завдяки створенню нового модуля. Крім того, удосконалено функції ЄДРАА, які відповідають за

надання більш розлогої інформації про процеси з управління активами, а також її управителів, зокрема: 1) додано можливість знаходити активи, які передано АРМА судовими рішеннями для реалізації; 2) модифіковано модуль «Управління за договором» – в частині можливості внесення додаткових договорів до договору управління (зміна терміну дії договору, додавання або вилучення активів з договору); 3) удосконалено розділ «Конкурсний відбір управителя» – додано чек-бокс «дата закінчення конкурсного відбору» для надання актуальної інформації про конкурсні відбори; 4) покращено виведення на сайт інформації про заходи з управління – тепер доступна інформація про всі здійсненні АРМА заходи з управління активами, замість лише останнього заходу, як було раніше [34].

Також з метою забезпечення транспарентності та прозорості діяльності стала доступна інформація про розпорядження КМУ про погодження обсягу облігацій внутрішніх державних позик України (ОВДП) і наказ АРМА про придбання ОВДП.

Наразі станом на 01.05.2024 опрацьовується можливість внесення до ЄДРАА посилань на відповідну інформацію на зовнішніх ресурсах (оголошення про конкурсний відбір управителів, укладення договору управління активами, передача активів на реалізацію, розпорядження КМ України та наказ АРМА про купівлю військових облігацій). Отже, є необхідним подальше вдосконалення функціонування ЄДРАА.

Висновки до розділу 3

1. Проведений аналіз зарубіжного досвіду оптимізації механізму забезпечення реалізації державної політики у сфері виявлення, розшуку та управління активами дає підстави зробити висновок, що відповідні системи відрізняються в різних юрисдикціях, але ефективні мають спільні риси та принципи:

1) правова основа: ефективна система управління активами вимагає відповідної законодавчої бази та нормативно-правових актів, які забезпечують ефективне, прозоре й гнучке управління активами. Рамки мають передбачати захист прав добросовісних третіх осіб у контексті заходів з повернення активів;

2) визначені інституційні механізми: має бути створена спеціальна установа або офіс, відповідальний за управління й розпорядження арештованими та конфіскованими активами, з необхідними навичками, можливостями й ресурсами для ефективного виконання своїх функцій;

3) безперервність та адекватне фінансування: ефективна система управління активами вимагає передбачуваного й адекватного фінансування для забезпечення безперервності та здатності керувати портфелем активів для збереження вартості й максимізації вартості при розпорядженні. Там, де програма покладається на державне фінансування, передбачуване та адекватне фінансування має вирішальне значення. Незважаючи на те, що офіси з управління активами можуть використовувати доходи від фонду конфіскації для витрат на управління активами, можуть пройти роки, перш ніж такий офіс зможе покладатися на такі кошти для достатнього та передбачуваного фінансування;

4) ефективна функція закупівель: офіси з управління активами повинні мати ефективну та прозору функцію закупівель, включаючи можливість укладати контракти на послуги з управління активами, такі як оцінка активів, зберігання, управління й утилізація;

5) доброчесність, прозорість та підзвітність: для підтримки довіри громадськості інформація про діяльність і результати діяльності офісу з управління активами має бути загальнодоступною, включаючи а) кількість арештованих активів та вартість, стягнуту зі злочинців, і б) фінансові записи, підготовлені незалежними аудитором.

Досвід ЄС показує, що мінімізувати корупцію можна за допомогою діяльності, яку класифікують на два види: превентивну та каральну.

Ефективна модель державної політики у сфері виявлення, розшуку й управління активами вимагає чітких і всеосяжних процедур для забезпечення оптимальної ефективності. Комплексна модель державної політики у сфері виявлення, розшуку та управління активами забезпечує прозорість і підзвітність офісу з управління активами, що має важливе значення для оптимізації механізму забезпечення реалізації державної політики у сфері виявлення, розшуку та управління активами.

2. На підставі здійсненого дослідження обґрунтовано необхідність внесення змін до законодавства для забезпечення ефективності здійснення державної політики у сфері вилучення, розшуку й управління активами, зокрема, активами, одержаними від корупційних та інших злочинів.

Визначено, що забезпечення ефективності здійснення державної політики у сфері вилучення, розшуку та управління активами вимагає перегляду законодавчого підходу до розуміння категоріального ряду, встановленого ст. 1 Закону України «Про Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів», що функціонально має спрямовуватись на уточнення визначення категорії «активи», що охоплює готівкові й безготівкові кошти, майно та інші права, на які може бути накладено арешт чи які можуть бути конфісковані, на які має поширюватись режим публічного майна.

Обґрунтовано, що підвищенню ефективності здійснення державної політики у сфері вилучення, розшуку та управління активами сприятиме перегляд підходу до «управління активами». З'ясовано, що встановлення чіткого визначення «управління активами» як діяльності з володіння, користування та розпорядження активами, на які накладено арешт, забезпечить ефективність функціонування режиму публічного майна.

Аргументовано необхідність запровадження уніфікованого нормативного підходу до врегулювання питання реалізації Офісом

Генерального прокурора компетенції з визначення вартості активів з ознаками необґрунтованості.

Зроблено висновок, що для забезпечення ефективності здійснення інформаційної взаємодії як складової адміністративно-процедурної діяльності АРМА доцільним є визначення категорії «облікова вартість активу», що має бути здійснено шляхом доповнення частини першої статті першої Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні».

Визначено нагальну необхідність розробки та запровадження нормативного механізму примусової реалізації майна, зокрема предметів чи великих партій товарів, що може полегшити управління активами й забезпечити їх ефективну реалізацію.

Запропоновані зміни спрямовані на вирішення нормативних колізій та проблем, що можуть виникати у процесі реалізації державної політики в зазначеній сфері. Обґрунтування цих змін виходить із потреб ефективного управління активами та має на меті підвищення ефективності вилучення й управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів.

Результати дослідження, проведеного в межах цього розділу, опубліковано в таких авторських працях: [30; 33].

ВИСНОВКИ

У дисертації наведено теоретичне узагальнення та нове вирішення наукового завдання, що полягає в установленні змісту інституційного механізму забезпечення реалізації державної політики у сфері виявлення, розшуку та управління активами й обґрунтуванні напрямів адміністративно-правового та організаційного забезпечення його ефективності. За результатами дослідження сформульовано такі основні висновки:

1. Обґрунтовано, що модель державної політики у сфері виявлення, розшуку та управління активами, як основа її доктрини, має включати такі складові: об'єкт, предмет, суб'єктів, мету, сферу дії, вектори та принципи.

Основними принципами державної політики у сфері виявлення, розшуку та управління активами визначено такі: верховенство права; пропорційність; законність і справедливість; повага до людської гідності; повне та всебічне дотримання прав і свобод людини, громадянина; рівність і недискримінація у сфері виконання кримінальних покарань та пробації; нульова толерантність до корупції; забезпечення своєчасного реагування на виклики, що виникають у сфері повернення активів.

Зроблено висновок, що державна політика у сфері виявлення, розшуку та управління активами є самостійним напрямом державної політики України, який має охоплювати всі напрями останньої з метою досягнення стану повного захисту та безпеки активів правовими засобами.

Вказано, що ефективна модель державної політики у сфері виявлення, розшуку та управління активами вимагає чітких і всеосяжних процедур для забезпечення оптимальної ефективності. Комплексна модель державної політики у сфері виявлення, розшуку та управління активами забезпечує прозорість і підзвітність офісу з управління активами, що має важливе значення для забезпечення механізму реалізації державної політики у сфері виявлення, розшуку та управління активами.

2. Визначено, що правові засади реалізації державної політики у сфері виявлення, розшуку та управління активами доцільно розуміти як систему норм права, що закріплені в чинному національному законодавстві, які встановлюють мету, завдання, правила, порядок, процедури діяльності уповноважених суб'єктів щодо забезпечення державної політики у сфері виявлення, розшуку та управління активами.

Підкреслено, що адміністративно-правові норми становлять центральний елемент правового регулювання державної політики у сфері виявлення, розшуку та управління активами, за допомогою якого уповноважені суб'єкти реалізації цієї політики здійснюють владний організаційний вплив на суспільні відносини в цій сфері.

Наголошено, що основними суб'єктами, які створюють адміністративно-правові норми щодо державної політики у сфері виявлення, розшуку та управління активами, мають визнаватися органи виконавчої влади, діяльність яких повинна мати сервісний управлінський характер.

Обґрунтовано, що відсутність стратегічного (концептуального) документа у сфері державної політики у сфері виявлення, розшуку та управління активами ускладнює її формування та реалізацію.

3. Констатовано, що функції державної політики у сфері виявлення, розшуку та управління активами безпосередньо пов'язані із загальними функціями держави. Крім того, такі функції доцільно розглядати крізь призму функцій АРМА. У зв'язку із цим виділено нормативну, інституційну, регулятивну та правоохоронну функції, а також інформаційно-аналітичну, планування, організації, взаємодії й координації, обліку та контролю, адміністративно-сервісну.

4. На підставі аналізу суб'єктного складу відносин з управління активами констатовано наявність первинних і вторинних учасників таких правовідносин або наявність відносин управління та субуправління. Визначено, що категорія «субуправління» є більш вживаною в межах цивільно-правових відносин, але при цьому такою, що набуває поширення в

межах адміністративних правовідносин. Встановлено, що термін «субуправління» вживають у різних контекстах і в різному значенні. Акцентовано, що «субуправління» може означати додатковий, вторинний рівень управління, який функціонує в межах загальної системи управління. Зроблено висновок, що «субуправління в державному секторі» може вказувати на управління окремим міністерством чи відомством, що функціонує під час реалізації функцій держави.

З'ясовано, що в межах здійснення державної політики у сфері виявлення, розшуку та управління активами первинним управлінцем є АРМА, тоді як функції субуправління активами покладено на інших учасників таких правовідносин – фізичних осіб-підприємців або юридичних осіб різних організаційно-правових форм, що функціонують на підставі договору, укладеного в порядку оголошення конкурсу та публічної оферти.

Обґрунтовано, що АРМА здійснює фідучіарні повноваження, спрямовані передусім на реалізацію вимог адміністративної сервісності із здійснення управління активами як складової публічного майна України.

5. Акцентовано, що до елементів інструментальної характеристики державної політики у сфері виявлення, розшуку та управління активами належать: нормативно-правові акти; індивідуальні адміністративні акти; адміністративні договори; акти-дії; стратегічні плани; засоби електронного урядування.

Підкреслено, що нормативними актами у сфері виявлення, розшуку та менеджменту активами є підзаконні акти управлінського характеру, функціональним спрямування яких є сприяння ефективному використанню публічних фінансових ресурсів.

6. Визначено наявність нормативної перешкоди, що виникає на шляху формування звітної документації АРМА, що пов'язана із застосуванням категорії «облікова вартість», що, відповідно до чинного законодавства, вимог ведення бухгалтерського обліку, здійснення аудиторської діяльності та подання фінансової звітності, є не визначеною та до відповідних реєстрів не

подається. Встановлено, що частина звітної інформації, що має подаватися Національним агентством (АРМА), не може бути акумульованою та оприлюдненою, що впливає негативно на формування громадської думки про результативність його діяльності та на забезпечення прозорості й об'єктивності ведення обліку майна і майнових прав юридичних осіб.

7. Проведений аналіз зарубіжного досвіду запровадження механізму забезпечення реалізації державної політики у сфері виявлення, розшуку та управління активами дав підстави зробити висновок, що системи забезпечення механізму забезпечення реалізації державної політики у сфері виявлення, розшуку та управління активами відрізняються в різних юрисдикціях, але ефективні системи мають спільні основи та принципи: 1) правова основа; 2) визначені інституційні механізми; 3) безперервність та адекватне фінансування; 4) ефективна функція закупівель; 5) доброчесність, прозорість та підзвітність тощо. Досвід ЄС показав, що мінімізувати корупцію можна за допомогою діяльності, яку класифіковано на превентивну та каральну.

8. Аргументовано, що для реалізації організаційно-правових напрямів забезпечення ефективності здійснення державної політики у сфері вилучення, розшуку та управління активами необхідно усунення ряду нормативних колізій і проблем. У результаті здійсненого дослідження обґрунтовано необхідність: 1) внесення змін до ст. 1 Закону України «Про Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів» шляхом визначення категорії «активи» як *готівкових та безготівкових коштів, майна, майнових та інших прав, на які вже накладено або може бути накладено арешт у кримінальному провадженні чи у справі про визнання необґрунтованими активів та їх стягнення в дохід держави або які конфісковані за рішенням суду у кримінальному провадженні чи стягнені за рішенням суду в дохід держави внаслідок визнання їх необґрунтованими*; 2) перегляду законодавчого підходу до розуміння змісту «управління

активами» як діяльності з володіння, користування та розпорядження активами, на які накладено арешт у кримінальному провадженні чи у справі про визнання необґрунтованими активів та їх стягнення в дохід держави і щодо яких вирішено питання про передачу Національному агентству України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів, тобто *забезпечення функціонування режиму публічного майна* шляхом збереження його активів, збереження та створення умов до зростання їх економічної вартості, передачі їх в управління або реалізації активів у випадках та порядку, передбачених цим Законом, а також реалізації активів, конфіскованих у кримінальному провадженні чи стягнених за рішенням суду в дохід держави внаслідок визнання їх необґрунтованими; 3) запровадження до чинного законодавства України категорії «заморожування активів» як елементу менеджменту необґрунтованих активів, що надає змогу запобігти «розсіюванню» активів до ухвалення рішення про їх арешт та подальше вилучення; 4) розшуку активів – діяльності із визначення місцезнаходження активів, на які може бути накладено арешт у кримінальному провадженні чи у справі про визнання необґрунтованими активів та їх стягнення в дохід держави; 5) внесення змін до ч. 8 ст. 23 Закону України «Про прокуратуру» від 14.10.2014, де регламентувати порядок здійснення та визначення вартості активів з ознаками необґрунтованості, що допускається реалізовувати в межах компетенції прокурором; 6) доповнення частини першої статті першої Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» від 16.07.1999 визначенням категорії «облікова вартість активу» як узагальненої собівартості вкладень, що були здійснені у процесі створення та експлуатації майна та реалізації майнових прав»; 7) запровадження нового механізму примусової реалізації майна, у тому числі у вигляді предметів чи великих партій товарів, зберігання якого через громіздкість або з інших причин неможливе без зайвих труднощів, задля задоволення потреби у встановленні як пріоритету здійснення державної політики у сфері

вилучення, розшуку та управління необґрунтованими активами ефективності використання публічного майна.

До організаційно-правових напрямів забезпечення ефективності здійснення державної політики з питань поводження з активами зараховано: необхідність підвищення ефективності застосування санкції «стягнення активів»; створення можливостей до забезпечення запровадження технології «цифровий детектив»; подальші процеси налагодження інформаційної взаємодії між владними суб'єктами та суб'єктами звернень, що вимагає забезпечення доступу АРМА до таких відомостей, як інформація про доходи фізичних осіб та інформація про рахунки платників податків, які взяті на облік у контролюючих органах; інформація про електронні гарантії платників податків, які взяті на облік у контролюючих органах; інформація про об'єкти інтелектуальної власності; інформації про внутрішньо переміщених осіб; ефективне кадрове забезпечення діяльності АРМА, що пов'язана з вирішенням питання матеріального заохочення її працівників та здійснення контролю за дотриманням їх відповідності кадровим вимогам і рівню професійної підготовки, що може бути реалізовано, зокрема, шляхом проведення позапланової атестації державних службовців; подальші процеси вдосконалення функціонування Єдиного державного реєстру активів, на які накладено арешт у кримінальних провадженнях; подальші процеси з реалізації можливостей АРМА щодо здійснення закупівель ОВДП не лише за грошові кошти у національній валюті, але і за вилучені кошти в іноземній валюті, що дасть зростання прибутку до державного бюджету у розмірі 3% від загального розміру вилучених активів, що було запроваджено на законодавчому рівні у 2024 р..

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Авер'янов В. Б. Державне управління: проблеми адміністративно-правової теорії та практики / за заг. ред. В. Б. Авер'янова. Київ : Факт, 2003. 384 с.
2. Адміністративне право України : словник термінів / за заг. ред. Т. О. Коломєць, В. К. Колпакова. Київ : Ін Юре, 2014. 520 с.
3. Адміністративне право України. Повний курс : підручник / В. Галуцько, П. Діхтієвський, О. Кузьменко та ін. ; за заг. ред. В. Галуцька, О. Правотворової. 3-тє вид. Херсон : ОЛДІ-ПЛЮС, 2020. 584 с.
4. Академія фінансового моніторингу. URL: <https://finmonitoring.in.ua/en/головна-english/> (дата звернення: 10.03.2024).
5. Антикорупційна програма АРМА на 2023–2025 роки : наказ АРМА від 21.08.2023 № 183. URL: <https://arma.gov.ua/news/typical/antikorupsiynnu-programu-arma-na-20232025-roki-zatverdjeno> (дата звернення: 10.03.2024).
6. АРМА виставило на продаж арештовану елітну яхту Медведчука. URL: <https://arma.gov.ua/news/typical/arma-vistavilo-na-prodaj-areshtovanu-elitnu-yahtu-medvedchuka> (дата звернення: 10.03.2024).
7. АРМА розшукало мільйонні активи за кордоном ухилянта від сплати податків. URL: <https://arma.gov.ua/news/typical/arma-rozshukalo-milyonni-aktivi-za-kordonom-uhilyanta-vid-splati-podatktiv> (дата звернення: 10.03.2024).
8. АРМА стало членом Європейської мережі партнерів проти корупції (EPAC/EACN). URL: <https://arma.gov.ua/news/typical/arma-stalo-chlenom-evropeyskoi-mereji-partneriv-proti-korupsiyi-epaceacn> (дата звернення: 10.03.2024).
9. АРМА та Консультативна місія ЄС в Україні: партнерство для ефективності, прозорості та інтеграції у Євросоюз. Дата публікації: 25.01.2024. URL: <https://arma.gov.ua/news/typical/arma-ta-konsultativna-misiya>

es-v-ukraini-partnerstvo-dlya-efektivnosti-prozorosti-ta-integratsii-u-evrosoyuz
(дата звернення: 10.03.2024).

10. Баконіна О. Верховний Суд роз'яснив деякі питання щодо мобілізації майна під час воєнного стану. *Юрліга*. URL: https://jurliga.ligazakon.net/news/223107_verkhovniy-sud-rozyasniv-deyak-pitannya-shchodo-moblzats-mayna-pd-chas-vonnogo-stanu (дата звернення: 10.03.2024).

11. Блінова Г. О. Адміністративно-правові засади інформаційного забезпечення органів публічної адміністрації в Україні: актуальні питання теорії та практики : дис. ... д-ра юрид. наук / Запорізький національний університет. Запоріжжя, 2019. 545 с.

12. Блінова Г. О. Держаний контроль за дотриманням законодавства про захист персональних даних. *Право і суспільство*. 2014. № 6–1. С. 68–74.

13. Борисов В. І., Фріс П. Л. Поняття кримінально-правової політики. *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2013. № 1 (1). С. 13–31.

14. Бюджетний кодекс України : Закон України від 08.07.2010 № 2456-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17#Text> (дата звернення: 10.03.2024).

15. ВАКС знову продовжив строки розслідування справи ексголови АРМА Янчука. Дата публікації: 18.10.2022. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2022/10/18/novyna/polityka/vaks-znovu-prodovzhyv-stroky-rozsliduvannya-spravy-eksholovy-arma-yanchuka> (дата звернення: 10.03.2024).

16. ВАКС ще на 2 місяці продовжив дію запобіжного заходу для Коболева. *Економічна правда*. 2023. 10 серпня. URL: <https://www.epravda.com.ua/news/2023/08/10/703087/> (дата звернення: 10.03.2024).

17. Велика українська юридина енциклопедія : у 20 т. / редкол.: Ю. П. Битяк (голова) та ін. Харків : Право, 2020. Т. 5. Адміністративне право. 960 с.

18. Галіцина Н. В. Теорія та практика реалізації концепції соціальної держави в Україні: адміністративно-правове дослідження : монографія. Харків : ФОП Панов, 2016. 578 с.
19. Гордієнко Л. Ю. Менеджмент державної установи : навч. посіб. Харків : Вид-во ХДЕУ, 2001. 152 с.
20. Господарський кодекс України : Закон України від 16.01.2003. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text> (дата звернення: 10.03.2024).
21. Гречанюк Р. В. Адміністративна діяльність: загальноконцептуальні аспекти розуміння. *Право і суспільство*. 2019. № 4. С. 173–179.
22. Давидюк А. М. Діяльність із виявлення та розшуку активів, отриманих від корупційних та інших злочинів: адміністративно-правове забезпечення. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2019. Вип. 4. Т. 2. С. 41–45.
23. Давидюк А. М. Правове забезпечення публічного адміністрування у сфері виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Тернопіль, 2020. 204 с.
24. Деякі питання забезпечення діяльності Національного агентства з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів : Постанова Кабінету Міністрів України від 03.10.2018 № 816. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/816-2018-п#Text> (дата звернення: 10.03.2024).
25. Джафарова М. В. Адміністративні процедури прийняття та реалізації управлінських рішень органів внутрішніх справ у відносинах з населенням : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 / Харк. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2008. 20 с.
26. Дорохіна Ю. А. Злочини проти власності: теоретико-правове дослідження : монографія. Київ : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2016. 744 с.

URL:

<https://knute.edu.ua/file/MjExMzA=/56e66ec980fd6c0504894b7e20ae4614.pdf>

(дата звернення: 10.03.2024).

27. Дума О. О. Зміст адміністративно-правового статусу агентства з розшуку та менеджменту активів: постановка проблеми. *Восьмі Таврійські юридичні наукові читання* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 16–17 червня 2023 р.). Львів ; Торунь : Liha-Pres, 2023. С. 257–259.

28. Дума О. О. Нормативно-правове регулювання інформаційної взаємодії суб'єктів інституційного механізму здійснення державної політики у сфері виявлення, розшуку та управління активами в сучасних умовах в Україні. *Право та державне управління*. 2023. № 4. С. 55–59.

29. Дума О. О. Нормативно-правові засади державної політики у сфері виявлення, розшуку та управління активами. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2023. № 5. С. 18–22.

30. Дума О. О. Окремі аспекти формування державної політики у сфері виявлення, розшуку та управління активами. *Правова парадигма відновлення України: проблеми та перспективи* : матеріали XIV Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, Національний авіаційний університет, 23 лютого 2024 р.). Тернопіль : Вектор, 2024. С. 203–205.

31. Дума О. О. Окремі підходи до формування моделі державної політики у сфері виявлення, розшуку та управління активами. *Держава та регіони. Серія: Право*. 2023. № 4. С. 53–60.

32. Дума О. О. Суб'єктна характеристика інституційного механізму здійснення державної політики у сфері виявлення, розшуку та управління активами. *KELM (Knowledge, Education, Law, Management)*. 2023. № 7(59). С. 111–115.

33. Дума О. О. Функції державної політики у сфері виявлення, розшуку та управління активами. *Теоретичні та практичні проблеми реалізації норм права* : матеріали IX Міжнар. наук.-практ. конф.

(м. Кременчук, 22–23 грудня 2023 р.). Львів ; Торунь : Liha-Pres, 2023. С. 412–414.

34. Єдиний державний реєстр активів, на які накладено арешт у кримінальних провадженнях. URL: <https://arma.gov.ua/register-of-seized> (дата звернення: 10.03.2024).

35. Єдиний портал повідомлень викривачів. URL: <https://whistleblowers.nazk.gov.ua/#/> (дата звернення: 10.03.2024).

36. Загальне адміністративне право : підручник / І. С. Гриценко, Р. С. Мельник, А. А. Пухтецька та ін. ; за заг. ред. І. С. Гриценка. Київ : Юрінком Інтер, 2015. 568 с.

37. Задирака Н. Ю. Адміністративно-правові аспекти правового режиму корпоративних прав, що належать державі у статутних капіталах господарських організацій. *Law. State. Technology*. 2021. № 4. С. 45–49.

38. Задирака Н. Ю. Інститут публічного майна: адміністративно-правовий аспект : монографія. Київ : Дакор, 2019. 384 с.

39. Задирака Н. Ю. Місце та призначення інституту публічного майна в системі загального адміністративного права. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. № 9. С. 125–128.

40. Задирака Н. Ю. Ознаки та сутність публічного майна як підґрунтя для здійснення правової охорони. *Малий і середній бізнес (право, держава, економіка)*. 2016. № 1–2 (64–65). С. 96–100.

41. Звіт АРМА за 2023 рік. URL: <https://arma.gov.ua/zvit-pro-robuty> (дата звернення: 10.03.2024).

42. Звіт про діяльність Національного агентства України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів, за 2022 рік. Київ, 2023. 76 с. URL: <https://arma.gov.ua/files/general/2023/04/14/20230414151815-81.pdf> (дата звернення: 10.03.2024).

43. Звіт про діяльність Національного агентства України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів, за 2023 рік. Київ, 2024. 98 с.

44. Знешкодити та запобігти. Очищуємо владу від корупції заради побудови та розвитку успішного суспільства та ефективної держави. *Офіційний сайт Національного антикорупційного бюро України*. URL: <https://nabu.gov.ua> (дата звернення: 10.03.2024).

45. Карабін Т. О. Правовий режим публічного майна. *Порівняльно-аналітичне право*. 2018. № 6. С. 229–232.

46. Кодекс адміністративного судочинства України від 06.07.2005 № 2747-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text> (дата звернення: 10.03.2024).

47. Кодекс України про адміністративні правопорушення. *Відомості Верховної Ради Української РСР (ВВР)*. 1984. Додаток до № 51. Ст. 1122. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text> (дата звернення: 10.03.2024).

48. Коломоець Т. О. Адміністративний примус у публічному праві України: теорія, досвід, та практика реалізації: монографія. Запоріжжя: Поліграф, 2004. 404 с.

49. Компетенція АРМА. URL: https://arma.gov.ua/dlya_ngo_media (дата звернення: 10.03.2024).

50. Конституція України: Закон України від 28.06.1996. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/constitution> (дата звернення: 10.03.2024).

51. Кошиков Д. О. Адміністративно-правові засади реалізації державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки держави: монографія / за заг. ред. О. І. Безпалової. Харків: Факт, 2020. 480 с.

52. Крамар Р. І. Адміністративна діяльність у сфері виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших

злочинів: теоретичні та практичні аспекти. Тернопіль : Економічна думка, 2021. 350 с.

53. Крамар Р. І. Деякі аспекти виявлення, розшуку, арешту та конфіскації активів, легалізованих злочинним шляхом. *Актуальні проблеми правознавства*. 2021. № 1. С. 140–146.

54. Крамар Р. І. Інституційне забезпечення виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів: міжнародний і вітчизняний аспекти. *Актуальні проблеми правознавства*. 2020. № 4. С. 151–157.

55. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 10.03.2024).

56. Кучма К. С., Легеза Ю. О. Адміністративно-правове регулювання відносин у сфері екології та природних ресурсів: процедурний аспект : монографія. Запоріжжя : Гельветика, 2017. 192 с.

57. Легеза Є. О. Концепція публічних послуг: адміністративно-правовий аспект : дис. ... юрид. наук : 12.00.07. Запоріжжя : ЗНУ, 2017. 511 с.

58. Легеза Є. О., Легеза Ю. О. Напрями вдосконалення законодавства України в частині адміністративно-правового забезпечення реалізації економічної функції держави. *ScienceRise: Juridical Science*. 2019. Vol. 2 (8). С. 28–33.

59. Легеза Є. О., Легеза Ю. О. Адміністративно-правове регулювання контролю у сфері банківської діяльності. *Law. State. Technology*. 2022. № 1. С. 88–95.

60. Легеза Ю. О. Адміністративно-правове забезпечення безпеки ведення публічних інформаційних сервісів як складова національної безпеки України. *Man and society in the dimensions of socio-cultural transformation : scientific monograph*. Riga ; Latvia : Baltija Publishing, 2022. Р. 6–21. DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-208-1-1>.

61. Легеза Ю. О., Гладій О. В. Здійснення адміністративних послуг державною міграційною службою України в умовах фінансової та правової децентралізації публічної влади. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 9. С. 620–623. URL: http://lsej.org.ua/9_2022/152.pdf (дата звернення: 10.03.2024).
62. Люх В. В. Інструменти адміністративно-правового забезпечення фінансової безпеки держави. *Юридична наука*. 2020. № 2 (140). С. 237–247.
63. Люшик О. М. Використання адміністративних договорів у діяльності правоохоронних органів : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Львів, 2013. 19 с.
64. Маркова О. О. Концептуальні основи правового регулювання адміністративної процедури: порівняльно-правовий аспект : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.07. Запоріжжя : ЗНУ, 2023. 436 с.
65. Мельник Р. С., Бевзенко В. М. Загальне адміністративне право : навч. посіб. / за заг. ред. Р. С. Мельника. Київ : Ваїте, 2014. 376 с.
66. Місія АРМА. URL: <https://arma.gov.ua/mission> (дата звернення: 10.03.2024).
67. Мішина Н. В. Участь населення у місцевому самоврядуванні: регламентація в концепціях української муніципальної реформи. *Вісник Південного регіонального центру Національної академії правових наук України*. 2019. Т. 20. С. 48–53.
68. Накази АРМА. URL: <https://arma.gov.ua/nakazy-agentstva> (дата звернення: 10.03.2024).
69. Новіков Б. В. Основи адміністративного менеджменту : навч. посіб. Київ : Центр навч. літ., 2004. 560 с.
70. ОВДП. URL: <https://mof.gov.ua/uk/ovdp> (дата звернення: 10.03.2024).
71. ОЕСР позитивно оцінила роботу системи антикорупційних органів України: звіт. URL: <https://nazk.gov.ua/uk/novyny/oesr-pozytyvno-otsynyla>

robotu-systemy-antykorrupciynyh-organiv-ukrainy-zvit/ (дата звернення: 10.03.2024).

72. Токар А. М. Адміністративний договір як форма управлінської діяльності (питання теорії). *Держава і право*. 2001. № 13. С. 72–74.

73. Патерило І. В. Право як ціннісна категорія : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Київ : Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького, 2006. 20 с.

74. Перспективні напрямки управління арештованими активами – дослідження BAMIN. URL: <https://arma.gov.ua/news/typical/perspektivni-napryamki-upravlinnya-areshtovanimi-aktivami-doslidjennya-bamin> (дата звернення: 10.03.2024).

75. Пилипенко І. С., Манукян А. К., Пашкова Н. В. Правова природа договору управління майном. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 5. С. 200–202.

76. Податковий кодекс : Закон України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17> (дата звернення: 10.03.2024).

77. Пономаренко А. В. Проблемні питання щодо здійснення розшуку майна підозрюваного (обвинуваченого) та накладення на нього арешту. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2014. Вип. 28 (3). С. 103–106.

78. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 13.09.2023 у справі № 757/64569/16-ц. URL: <https://verdictum.ligazakon.net/document/115517790> (дата звернення: 10.03.2024).

79. Потьомкін А. Ентропія АРМА: оцінка, конфіскація, контроль та реєстр. *Юридична газета онлайн*. 2020. 30 березня. URL: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/inshe/entropiya-arma-ocinka-konfiskat-kontrol-ta-reestr.html> (дата звернення: 10.03.2024).

80. Пояснювальна записка до Проекту Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо підвищення ефективності

діяльності у сфері виявлення, розшуку та управління активами № 10069 від 18.09.2023. URL: <blob:https://itd.rada.gov.ua/bc49899e-3e79-4f08-af11-8cda91b95890> (дата звернення: 10.03.2024).

81. Про адміністративну процедуру : Закон України від 17.02.2022 № 2073-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2073-20#Text> (дата звернення: 10.03.2024).

82. Про аудит фінансової звітності та аудиторську діяльність : Закон України від 21.12.2017 № 2258-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3125-12> (дата звернення: 10.03.2024).

83. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні : Закону України від 16.07.1999 № 996-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-14#Text> (дата звернення: 10.03.2024).

84. Про Вищий антикорупційний суд : Закон України від 07.06.2018 № 2447-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2447-19#Text> (дата звернення: 10.03.2024).

85. Про відчуження земельних ділянок, інших об'єктів нерухомого майна, що на них розміщені, які перебувають у приватній власності, для суспільних потреб чи з мотивів суспільної необхідності : Закон України від 17.11.2009 № 1559-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1559-17#Text> (дата звернення: 10.03.2024).

86. Про внесення змін до деяких законів України щодо функціонування державної служби та місцевого самоврядування у період дії воєнного стану : Закон України від 12.05.2022 № 2259-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2259-20#Text> (дата звернення: 10.03.2024).

87. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у сфері державної антикорупційної політики у зв'язку з виконанням Плану дій щодо лібералізації Європейським Союзом візового режиму для України : Закон України від 13.05.2014 № 1261-VII. *Відомості Верховної Ради*. 2014. № 49. Ст. 2056. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1261-18#Text> (дата звернення: 10.03.2024).

88. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо оптимізації діяльності Фонду державного майна України, вдосконалення управління державним майном та підвищення ефективності санкційної політики : Закон України від 30.05.2023 № 3137-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3137-20#Text> (дата звернення: 10.03.2024).

89. Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України від 22.08.2018 № 637. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/637-2018-п#Text> (дата звернення: 10.03.2024).

90. Про внесення змін до Закону України «Про Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів» щодо гарантій прав інвесторів : Закон України від 14.07.2021 № 1648-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1648-20#Text> (дата звернення: 10.03.2024).

91. Про внесення змін до Закону України «Про публічні закупівлі» та інших законів України щодо вдосконалення системи функціонування та оскарження публічних закупівель : Закон України від 03.06.2021 № 1530-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1530-20#n200> (дата звернення: 10.03.2024).

92. Про внесення змін до наказу АРМА, Міністерства фінансів України, зареєстрований в Міністерстві юстиції України 04.10.2023 за № 1747/40803 : наказ АРМА, Міністерства фінансів України від 15.09.2023 № 201/501. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1747-23#Text> (дата звернення: 10.03.2024).

93. Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо платіжних послуг : Закон України від 12.01.2023 № 2888-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2888-20#Text> (дата звернення: 10.03.2024).

94. Про внесення змін до Порядку надання АРМА інформації на запити Міністерства юстиції України при реалізації державної політики у сфері стягнення в дохід держави активів осіб, щодо яких застосовано

санкції : наказ Національного агентства України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів від 18.10.2023 № 3686/5/234. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1837-23#Text> (дата звернення: 10.03.2024).

95. Про внесення змін до Порядку реалізації арештованих активів на електронних торгах : Постанова Кабінету Міністрів України від 19.09.2018 № 754. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/754-2018-п#Text> (дата звернення: 10.03.2024).

96. Про внесення змін до пункту 16 Порядку реалізації арештованих активів на електронних торгах : Постанова Кабінету Міністрів України від 04.07.2028 № 531. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/531-2018-п#Text> (дата звернення: 10.03.2024).

97. Про внесення змін та визнання такими, що втратили чинність, деяких постанов Кабінету Міністрів України : Постанова Кабінету Міністрів України від 23.02.2022 № 475. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/475-2022-п#n69> (дата звернення: 10.03.2024).

98. Про державну службу : Закон України від 10.12.2015 № 889-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/889-19#Text> (дата звернення: 10.03.2024).

99. Про деякі питання інформаційної взаємодії АРМА та ДПС : наказ Голови Національного агентства України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів від 24.02.2023 № 31/105. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0602-23#Text> (дата звернення: 10.03.2024).

100. Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України : Закон України від 15.04.2014 № 1207-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1207-18#Text> (дата звернення: 10.03.2024).

101. Про запобігання корупції : Закон України від 14.10.2014 № 1700-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text> (дата звернення: 10.03.2024).

102. Про засади внутрішньої і зовнішньої політики : Закон України. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2010. № 40. Ст. 527. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2411-17#Text> (дата звернення: 10.03.2024).

103. Про засади державної регіональної політики : Закон України 05.02.2015 № 156-VIII. *Відомості Верховної Ради*. 2015. № 13. Ст. 90. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/156-19#Text> (дата звернення: 10.03.2024).

104. Про затвердження плану заходів з виконання рекомендацій Європейської Комісії, представлених у Звіті про прогрес України в рамках Пакета розширення Європейського Союзу 2023 року : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 09.02.2024 № 133-р. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennia-planu-zakhodiv-z-vykonannia-rekomendatsii-ievropeiskoi-komisii-predstavlenykh-u-t90224> (дата звернення: 10.03.2024).

105. Про затвердження плану заходів щодо забезпечення здійснення повноважень та виконання функцій органу виконавчої влади Національним агентством з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 14.12.2016 № 1015-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1015-2016-p#Text> (дата звернення: 10.03.2024).

106. Про затвердження Положення про Антикорупційну раду Національного агентства України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів : Наказ АРМА від 19.09.2023 № 207. URL: <https://arma.gov.ua/files/general/2023/09/20/20230920121202-74.pdf> (дата звернення: 10.03.2024).

107. Про затвердження Положення про Державну казначейську службу України : Постанова Кабінету Міністрів України від 15.04.2015 № 215. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/215-2015-п#Text> (дата звернення: 10.03.2024).

108. Про затвердження Положення про Державну податкову службу України : Постанова Кабінету Міністрів України від 06.03.2019 № 227. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/227-2019-п#Text> (дата звернення: 10.03.2024).

109. Про затвердження Положення про Державну службу фінансового моніторингу України : Постанова Кабінету Міністрів України від 29.07.2015 № 537. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/537-2015-п#Text> (дата звернення: 10.03.2024).

110. Про затвердження Положення про Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів : Постанова Кабінету Міністрів України від 11.07.2018 № 613. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/613-2018-п#Text> (дата звернення: 10.03.2024).

111. Про затвердження Положення про Спеціалізовану антикорупційну прокуратуру Офісу Генерального прокурора : Наказ Офісу Генерального прокурора України від 05.03.2020 № 125. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0125905-20#Text> (дата звернення: 10.03.2024).

112. Про затвердження Порядку взаємодії АРМА і Бюро економічної безпеки України щодо виявлення та розшуку активів: спільний наказ Голови Національного агентства України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів та Бюро економічної безпеки України від 22.02.2022 № 54/50. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0507-22#Text> (дата звернення: 10.03.2024).

113. Про затвердження Порядку взаємодії АРМА і Державного бюро розслідувань щодо виявлення та розшуку активів: спільний наказ АРМА та Державного бюро розслідувань від 26.04.2021 № 151/262. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0642-21#Text> (дата звернення: 10.03.2024).

114. Про затвердження Порядку взаємодії Національного агентства України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів і Національної поліції України під час здійснення заходів з управління активами, на які накладено арешт у кримінальному провадженні: наказ Національного агентства України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів від 01.08.2018 за № 895/32347. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0895-18#Text> (дата звернення: 10.03.2024).

115. Про затвердження Порядку взаємодії Національного агентства України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів, та Міністерства юстиції України при виконанні судових рішень про конфіскацію, спеціальну конфіскацію, стягнення активів в дохід держави в кримінальному провадженні: Наказ Національного агентства України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів та Міністерства юстиції України від 29.01.2020 № 58/299/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0116-20#Text> (дата звернення: 10.03.2024).

116. Про затвердження Порядку взаємодії Національного агентства України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів і Національної поліції України під час здійснення заходів з управління активами, на які накладено арешт у кримінальному провадженні: наказ Національного агентства України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від

корупційних та інших злочинів від 13.07.2018 № 140/608. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0895-18#Text> (дата звернення: 10.03.2024).

117. Про затвердження Порядку взаємодії при розгляді звернень органів, що здійснюють досудове розслідування, прокуратури та виконанні запитів іноземних держав щодо виявлення та розшуку активів : наказ Національного агентства України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів, Національного антикорупційного бюро України, Генеральної прокуратури України, Служби безпеки України, Міністерства внутрішніх справ України, Міністерства фінансів України від 20.10.2017 № 115/197-о/297/586/869/857. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1342-17#Text> (дата звернення: 10.03.2024).

118. Про затвердження Порядку відбору на конкурсних засадах юридичних осіб, які здійснюють реалізацію арештованих активів : Постанова Кабінету Міністрів від 09.08.2017 № 558. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/558-2017-п#Text> (дата звернення: 10.03.2024).

119. Про затвердження Порядку здійснення контролю за ефективністю управління активами : Постанова Кабінету Міністрів від 10.05.2018 № 351. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/351-2018-п#Text> (дата звернення: 10.03.2024).

120. Про затвердження Порядку надання АРМА інформації на запити Міністерства юстиції України при реалізації державної політики у сфері стягнення в дохід держави активів осіб, щодо яких застосовано санкції : наказ Національного агентства України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів від 29.06.2022 № 2703/5/140. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0710-22#n15> (дата звернення: 10.03.2024).

121. Про затвердження Порядку обробки персональних даних в АРМА : наказ Голови Національного агентства України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів від 15.12.2022 № 265. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0152-23#Text> (дата звернення: 10.03.2024).

122. Про затвердження Порядку обробки персональних даних у базі персональних даних – Державному реєстрі фізичних осіб – платників податків : наказ Міністерства фінансів України від 24.02.2015 № 210. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0278-15#Text> (дата звернення: 10.03.2024).

123. Про затвердження Порядку організації та проведення конкурсу з формування Громадської ради при Національному агентстві з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів: Постанова Кабінету Міністрів України від 21.02.2017 № 86. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/86-2017-п#Text> (дата звернення: 10.03.2024).

124. Про затвердження порядку проведення перевірки стану організації роботи із запобігання і виявлення корупції у МТУ АРМА : Наказ АРМА від 27.12.2023 № 299. URL: <https://arma.gov.ua/files/general/2023/12/27/20231227172901-81.pdf> (дата звернення: 10.03.2024).

125. Про затвердження Порядку реалізації арештованих активів на електронних торгах : Постанова Кабінету Міністрів України від 27.09.2017 № 719. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/719-2017-п#Text> (дата звернення: 10.03.2024).

126. Про затвердження Порядку розпорядження майном, конфіскованим за рішенням суду і переданим органам державної виконавчої служби : Постанова Кабінету Міністрів України від 11.07.2002 № 985. URL:

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/985-2002-п#Text> (дата звернення: 10.03.2024).

127. Про затвердження складу Антикорупційної ради Національного агентства України з питань виявлення, розшуку та управління активами : наказ АРМА від 24.10.2023 № 240. URL: <https://arma.gov.ua/files/general/2023/10/25/20231025110955-79.pdf> (дата звернення: 10.03.2024).

128. Про захист інформації в інформаційно-телекомунікаційних системах : Закон України від 05.07.1994 № 80/94-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1994. № 31. Ст. 286.

129. Про захист персональних даних : Закон України від 01.06.2010 № 2297-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2010. № 34. Ст. 481.

130. Про Міжвідомчу комісію з питань реалізації активів Постанова Кабінету Міністрів України від 11.10.2017 № 768. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/768-2017-п#Text> (дата звернення: 10.03.2024).

131. Про місцеві державні адміністрації : Закон України від 09.04.1999 № 586-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/586-14> (дата звернення: 10.03.2024).

132. Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію : Закон України від 21.10.1993 № 3543-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3543-12#Text> (дата звернення: 10.03.2024).

133. Про Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів : Закон України від 10.11.2015 № 772-VIII. *Відомості Верховної Ради*. 2016. № 1. Ст. 2. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/772-19#Text> (дата звернення: 10.03.2024).

134. Про Національне антикорупційне бюро України : Закон України від 14.10.2014 № 1698-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1698-18#Text> (дата звернення: 10.03.2024).

135. Про національну безпеку України : Закон України від 21.06.2018 № 2469-VIII. *Відомості Верховної Ради*. 2018. № 31. Ст. 241. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text> (дата звернення: 10.03.2024).

136. Про оперативно-розшукову діяльність : Закон України від 18.02.1992 № 2135-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 22. Ст. 303. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2135-12#Text> (дата звернення: 10.03.2024).

137. Про органи місцевого самоврядування : Закон України від 21.05.1997 № 280/97-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-вр> (дата звернення: 10.03.2024).

138. Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю : Закон України від 30.06.1993 № 3341-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 2021. № 23. Ст. 197. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3341-12#Text> (дата звернення: 10.03.2024).

139. Про основні засади примусового вилучення в Україні об'єктів права власності Російської Федерації та її резидентів : Закон України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2116-20#Text> (дата звернення: 10.03.2024).

140. Про передачу, примусове відчуження або вилучення майна в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану : Закон України від 17.05.2012 № 4765-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4765-17#Text> (дата звернення: 10.03.2024).

141. Про платіжні послуги : Закон України від 30.06.2021 № 1591-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1591-20#Text> (дата звернення: 10.03.2024).

142. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text> (дата звернення: 10.03.2024).

143. Про Примірний перелік майна, в тому числі у вигляді предметів чи великих партій товарів, зберігання якого через громіздкість або з інших причин неможливе без зайвих труднощів, або витрати на забезпечення

спеціальних умов зберігання якого чи управління яким співмірні з його вартістю, або яке швидко втрачає свою вартість, а також майна у вигляді товарів або продукції, що піддаються швидкому псуванню, що підлягає реалізації : Постанова Кабінету Міністрів України від 13.09.2017 № 685. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/685-2017-п#Text> (дата звернення: 10.03.2024).

144. Про прокуратуру : Закон України від 14.10.2014. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 2–3. Ст. 12.

145. Про публічні закупівлі : Закон України від 03.06.2021 № 1530-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/922-19#Text> (дата звернення: 10.03.2024).

146. Про санкції : Закон України від 14.09.2014 № 1644-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1644-18#Text> (дата звернення: 10.03.2024).

147. Про Службу безпеки України : Закон України від 25.03.1992 № 2229-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-12#Text> (дата звернення: 10.03.2024).

148. Про створення єдиної системи залучення, використання та моніторингу міжнародної технічної допомоги : Постанова Кабінету Міністрів України від 15.02.2002 № 153. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/153-2002-п#Text> (дата звернення: 10.03.2024).

149. Про схвалення Стратегії повернення активів на 2023–2025 роки. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/670-2023-р#Text> (дата звернення: 10.03.2024).

150. Про управління об'єктами державної власності : Закон України від 21.09.2006 № 185-V. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/185-16#Text> (дата звернення: 10.03.2024).

151. Про центральні органи виконавчої влади : Закон України від 17.03.2011 № 3166-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3166-17#Text> (дата звернення: 10.03.2024).

152. Програма «Антикорупційна ініціатива ЄС в Україні». URL: <https://euaci.eu/ua/> (дата звернення: 10.03.2024).

153. Програма діяльності Кабінету Міністрів України «Український прорив: для людей, а не політиків» : Постанова Кабінету Міністрів України від 16.01.2008 № 14. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/n14-08/prin> (дата звернення: 10.03.2024).

154. Проект Закону про внесення змін до Закону України про Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів щодо гарантій прав українських та іноземних інвесторів № 5141 від 24.02.2021. URL: https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=71215 (дата звернення: 10.03.2024).

155. Проект Закону про внесення змін до підпункту 2 пункту 2-2 розділу V Прикінцеві та перехідні положення Закону України «Про Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів» щодо управління грошовими коштами в іноземній валюті. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/43491> (дата звернення: 10.03.2024).

156. Проект Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо підвищення ефективності діяльності у сфері виявлення, розшуку та управління активами № 10069 від 18.09.2023. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/42789> (дата звернення: 10.03.2024).

157. Публічний звіт т.в.о. голови Національного агентства України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів Д. Жоравовича про підсумки діяльності у 2022 році. Виявлення та розшук. Київ, 2023. 32 с. URL: <https://arma.gov.ua/files/general/2023/03/02/20230302100207-27.pdf> (дата звернення: 10.03.2024).

158. Пузирний В. Ф. Адміністративна діяльність установ та органів виконання покарань : монографія. Київ : АртЕк, 2015. 378 с.

159. Резнік О. М. Адміністративно-правові засади діяльності правоохоронних органів із забезпечення фінансово-економічної безпеки України : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.07. Суми, 2019. 509 с.

160. Резолюція (77) 31 Комітету міністрів Ради Європи державам членам про захист особи відносно актів адміністративних органів від 28.09.1977. *Адміністративна процедура та адміністративні послуги. Зарубіжний досвід та пропозиції для України* / автор-упоряд. В. П. Тимошук. Київ : Факт, 2003. С. 469–479.

161. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 52 народних депутатів України та за конституційним поданням Верховної Ради Автономної Республіки Крим щодо відповідності Конституції України (конституційності) статті 15 Кодексу адміністративного судочинства України, статті 7 Цивільного процесуального кодексу України (справа про мову судочинства) від 22.04.2008 № 8-рп/2008. *Офіційний вісник України*. 2008. № 33. С. 64. Ст. 1103.

162. Рішення Конституційного Суду України у справі щодо відповідності Конституції України (конституційності) положення підпункту 2 пункту 3 розділу IV Закону України «Про Конституційний Суд України» стосовно правових актів органів Верховної Ради України (справа про акти органів Верховної Ради України) від 23.06.1997 № 2-зп. *Офіційний вісник України*. 1997. № 27. С. 155.

163. Смокович М. І. Визначення юрисдикції адміністративних судів та розмежування судових юрисдикцій : монографія. Київ : Юрінком Інтер, 2012. 304 с.

164. Сучасна правова енциклопедія / О. В. Зайчук, О. Л. Копиленко, Н. М. Оніщенко ; за заг. ред. О. М. Зайчук. Київ : Юрінком Інтер, 2010. 384 с.

165. Сущенко Д. В. Адміністративні процедури в Україні та країнах Європи: порівняльно-правовий аспект : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Запоріжжя, 2018. 211 с.

166. Тимошук В. П. Адміністративні акти: процедура прийняття та припинення дії : монографія. Київ : Конус-Ю, 2010. 296 с.

167. Ухвала Печерського районного суду м. Києва від 09.01.2018 у справі № 757/1184/18-к. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/73502028> (дата звернення: 10.03.2024).

168. Ухвала Печерського районного суду м. Києва від 09.01.2018 у справі № 757/1182/18-к. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/72174482> (дата звернення: 10.03.2024).

169. Ухвала Печерського районного суду м. Києва від 17.04.2018 у справі № 757/18687/18-к. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/75214284> (дата звернення: 10.03.2024).

170. Ухвала Печерського районного суду м. Києва від 29.01.2018 у справі № 757/3215/18-к URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/71995000> (дата звернення: 10.03.2024).

171. Фоміч Г. В. Адміністративні процедури у публічній службі України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 / Нац. ун-т «Одеська юридична академія». Одеса, 2010. 20 с.

172. Фріс П. Л. Кримінально-правова політика України : дис. ... д-ра юрид. наук / Прикарпатський юрид. ін-т внутр. справ. Івано-Франківськ, 2005. 381 с.

173. Фріс П. Л. Кримінально-правова політика Української держави: теоретичні, історичні та правові проблеми. Київ : Атіка, 2005. 331 с.

174. Цивільне право України. Особлива частина : підручник / за ред. О. В. Дзери, Н. С. Кузнєцової, Р. А. Майданика. 3-тє вид., перероб. і допов. Київ : Юрінком Інтер, 2010. 1176 с.

175. Цивільний кодекс України : Закон України від 16.01.2003. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 10.03.2024).

176. Ященко Т. В. Актуальні проблеми законодавчого закріплення поняття «адміністративний акт». *Часопис Київського університету права*. 2014. № 1. С. 395–400.

177. Capasso S., Santoro L. Active and passive corruption: Theory and evidence. *European Journal of Political Economy*. 2018. Vol. 52. P. 103–119.

178. Commission. Proposal for a Directive of the European Parliament and of the Council on asset recovery and confiscation. COM. 2022. 245 final.

179. Council Decision 2007/845/JHA of 6 December 2007 concerning cooperation between Asset Recovery Offices of the Member States in the field of tracing and identification of proceeds from, or other property related to, crime. URL: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32007D0845> (дата звернення: 10.03.2024).

180. Council Framework Decision 2005/212/JHA on confiscation of crime-related proceeds, instrumentalities and property [2005] OJ L68/49.

181. Council of Europe Convention on Laundering, Search, Seizure and Confiscation of the Proceeds from Crime and on the Financing of Terrorism CETS № 198 08.11.1990. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_029/conv (дата звернення: 10.03.2024).

182. Criminal Law Convention on Corruption (ETS 173) 27.01.1999. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/994_101/conv (дата звернення: 10.03.2024).

183. Directive 2002/47/EC of the European Parliament and of the Council of 06.06.2002 on financial collateral arrangements. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A32002L0047> (дата звернення: 10.03.2024).

184. Directive 2014/42/EU of the European Parliament and of the Council of 3 April 2014 on the freezing and confiscation of instrumentalities and proceeds of crime in the European Union URL: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32014L0042> (дата звернення: 10.03.2024).

185. Dornbierer A. Illicit Enrichment: A Guide to Laws Targeting Unexplained Wealth. Basel : Basel Institute on Governance, 2021.

186. INTOSAI. Code of Ethics (2016). URL: <http://into-sai.connexcc-hosting.net/blueline/upload/1codethaud-stande.pdf> (дата звернення: 10.03.2024).

187. Japan International Cooperation Agency. URL: <https://www.jica.go.jp/english/> (дата звернення: 10.03.2024).

188. Kilchling M. Beyond Freezing? The EU's Targeted Sanctions against Russia's Political and Economic Elites, and their Implementation and Further Tightening in Germany. 2022. Eucrim 2/2022. P. 136, 139, 142.

189. Knowledge Sharing Program. URL: <https://www.ksp.go.kr/english/index> (дата звернення: 10.03.2024).

190. Leheza Y. O., Volkova Y. A. Applicability of procedural reflection of the court in the settlement of electoral disputes (analysis of the practice of the ECHR). *Правова позиція*. 2022. № 22. P. 117–120.

191. Leheza Yu. O., Pushkina O. V., Iliushchenko H. V., Tiuria Yu. I. Legal regulation of the use of technogenic waste of a mining enterprises in Ukraine. *Naukovyi Visnyk Natsionalnoho Hirnychoho Universytetu*. 2021. Vol. 6. P. 153–157.

192. Lelieur J. Freezing and Confiscating Criminal Assets in the European Union. 2015. 5(3). EuCLR 279.

193. Meyer F. Russian Elites, Proxies, and Oligarchs – Make them Pay! *VerfBlog*. 2022/6/24. URL: <https://verfassungsblog.de/make-them-pay/> (дата звернення: 10.03.2024).

194. Regulation (EU) 2018/1805 of the European Parliament and of the Council on the mutual recognition of freezing orders and confiscation orders [2018] OJ L303/1

195. Sandra Oliveira e Silva. Regulation (EU) 2018/1805 on the mutual recognition of freezing and confiscation orders: A headlong rush into Europe-wide harmonisation?' (2022) NJECL 1

196. Technical Assistance Information Exchange. URL: https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/funding-and-technical-assistance/taiaex_en (дата звернення: 10.03.2024).

197. United Nations Convention against Corruption (UNCAC) 31.10.2003.
URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_c16/conv (дата звернення:
10.03.2024).

ДОДАТКИ

ДОДАТОК А

**СПИСОК ПРАЦЬ,
ОПУБЛІКОВАНИХ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ:**

Статті, в яких опубліковано основні наукові результати дисертації:

1. Дума О.О. Суб'єктна характеристика інституційного механізму здійснення державної політики у сфері виявлення, розшуку та управління активами. *KELM (Knowledge, Education, Law, Management)*. 2023. № 7(59). Р. 111–115.
2. Дума О.О. Нормативно-правове регулювання інформаційної взаємодії суб'єктів інституційного механізму здійснення державної політики у сфері виявлення, розшуку та управління активами в сучасних умовах в Україні. *Право та державне управління*. 2023. № 4. С. 55–59.
3. Дума О.О. Окремі підходи до формування моделі державної політики у сфері виявлення, розшуку та управління активами. *Держава та регіони. Серія: Право*. 2023. № 4. С. 53–60.
4. Дума О.О. Нормативно-правові засади державної політики у сфері виявлення, розшуку та управління активами. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2023. № 5. С. 107–112.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

1. Дума О.О. Зміст адміністративно-правового статусу агентства з розшуку та менеджменту активів: постановка проблеми. *Восьмі Таврійські юридичні наукові читання* : матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Київ, 16–17 червня 2023 р. Львів – Торунь : Liha-Pres, 2023. С. 257–259.

2. Дума О.О. Функції державної політики у сфері виявлення, розшуку та управління активами. *Теоретичні та практичні проблеми реалізації норм права* : матеріали IX Міжнародної науково-практичної конференції, м. Кременчук, 22–23 грудня 2023 р. Львів – Торунь : Liha-Pres, 2023. С. 412–414.

3. Дума О.О. Окремі аспекти формування державної політики у сфері виявлення, розшуку та управління активами. *Правова парадигма відновлення України: проблеми та перспективи* : матеріали XIV Міжнародної науково-практичної конференції, м. Київ, Національний авіаційний університет, 23 лютого 2024 р. Тернопіль : Вектор, 2024. С. 203–205.

**Проект Закону України «Про удосконалення інституційного механізму
здійснення державної політики у сфері виявлення, розшуку
та управління активами»**

І. Внести до Закону України «Про Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів» (URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/772-19#Text>) такі зміни:

1.1. Викласти ст. 1 у такій редакції:

1) активи – *готівкові та безготівкові* кошти, майно, майнові та інші права, на які може бути накладено або накладено арешт у кримінальному провадженні чи у справі про визнання необґрунтованими активів та їх стягнення в дохід держави або які конфісковані за рішенням суду у кримінальному провадженні чи стягнені за рішенням суду в дохід держави внаслідок визнання їх необґрунтованими;

2) виявлення активів – діяльність із встановлення факту існування активів, на які може бути накладено арешт у кримінальному провадженні, чи у справі про визнання необґрунтованими активів та їх стягнення в дохід держави;

3) заморожування активів – елемент менеджменту необґрунтованими активами, що дозволяє запобігти «розсіюванню» активів до ухвалення рішення про їх арешт та подальше вилучення;

4) розшук активів – діяльність із визначення місцезнаходження активів, на які може бути накладено арешт у кримінальному провадженні, чи у справі про визнання необґрунтованими активів та їх стягнення в дохід держави;

5) управління активами – діяльність із володіння, користування та розпорядження активами, на які накладено арешт у кримінальному провадженні чи у справі про визнання необґрунтованими активів та їх

стягнення в дохід держави і вирішено питання про їх передачу Національному агентству України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів, тобто *забезпечення функціонування режиму публічного майна шляхом його збереження активів, збереження та створення умов до зростання їх економічної вартості*, передача їх в управління або реалізація активів у випадках та порядку, передбачених цим Законом, а також реалізація активів, конфіскованих у кримінальному провадженні чи стягнених за рішенням суду в дохід держави внаслідок визнання їх необґрунтованими;

II. Внести до Закону України від 14.10.2014 р. «Про прокуратуру» (URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1697-18#Text>) такі зміни:

2.1. Викласти абзац другий частини 8 статті 23 у такій редакції:

«Для визначення вартості активів з ознаками необґрунтованості в межах своєї компетенції прокурор може залучати на *конкурсній* добровільній основі, у тому числі на договірних засадах, кваліфікованих спеціалістів та експертів, у тому числі іноземців, з будь-яких установ, організацій, контрольних і фінансових органів».

III. Внести до Закону України від 16 липня 1999 року № 996-XIV «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» (URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-14#Text>) такі зміни:

3.1. Доповнити частину першу статті першої таким визначенням: *«облікова вартість активу – це узагальнена собівартість вкладень, що були здійснені у процесі створення та експлуатації майна та реалізації майнових прав».*

IV. Прикінцеві та перехідні положення.

Цей Закон набирає чинності з дня його опублікування.

**Пояснювальна записка щодо прийняття
Закону України «Про удосконалення інституційного механізму
здійснення державної політики у сфері виявлення, розшуку
та управління активами»**

1. Обґрунтування необхідності прийняття Закону України «Про удосконалення інституційного механізму здійснення державної політики у сфері виявлення, розшуку та управління активами»

Transparency International Ukraine в дослідженні потенціалу, управління та взаємодії агентств, що складають антикорупційну інфраструктуру України 2023 р., проведеному за сприяння проєкту USAID «Підтримка антикорупційних інститутів-чемпіонів» (SACCI), визначила потужність Агентства з повернення та управління активами (далі – АРМА) у 3,4 бала за шкалою від 1 до 5, що є найгіршим балом серед інших органів антикорупційної екосистеми. У першому дослідженні 2020 р. Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів (далі – Національне агентство) також показало найгірші результати – тоді АРМА набрала загалом 3 бали з 5 можливих. Незважаючи на зростання на 0,4 бала, зафіксоване за два роки, дослідники відзначають, що установа все ще має багато проблем функціонування.

Передумовою наведеного є відсутність оптимальної моделі адміністративно-правових засад здійснення державної політики у сфері виявлення, розшуку та управління активами. Крім того, вивчення реалізації державної політики у сфері виявлення, розшуку та управління активами, здобутими внаслідок корупційних та інших пов'язаних із корупцією правопорушень, вимагає звернення дослідницької уваги до суб'єктного складу таких правовідносин. Усе наведене зумовлює необхідність ґрунтовного дослідження інституційного механізму забезпечення реалізації державної політики у сфері виявлення, розшуку та управління активами.

Наведене спричиняє неоднорідне сприйняття цієї категорії правозастосовною практикою й вимагає забезпечення ефективності інституційного механізму реалізації державної політики у сфері виявлення, розшуку та управління активами.

2. Цілі й завдання змін до нормативно-правових актів

Завданням проєкту є інституційного механізму реалізації державної політики у сфері виявлення, розшуку та управління активами.

3. Загальна характеристика й основні положення змін до нормативно-правових актів

Удосконалення нормативно-правового регулювання інституційного механізму реалізації державної політики у сфері виявлення, розшуку та управління активами з доцільністю внесення таких змін до чинного законодавства України:

1. Внести до Закону України «Про Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів» (URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/772-19#Text>) такі зміни:

1.1. Викласти ст. 1 у такій редакції:

1) активи – *готівкові та безготівкові* кошти, майно, майнові та інші права, на які може бути накладено або накладено арешт у кримінальному провадженні чи у справі про визнання необґрунтованими активів та їх стягнення в дохід держави або які конфісковані за рішенням суду у кримінальному провадженні чи стягнені за рішенням суду в дохід держави внаслідок визнання їх необґрунтованими;

2) виявлення активів – діяльність із встановлення факту існування активів, на які може бути накладено арешт у кримінальному провадженні, чи у справі про визнання необґрунтованими активів та їх стягнення в дохід держави;

3) заморожування активів – елемент менеджменту необґрунтованими активами, що дозволяє запобігти «розсіюванню» активів до ухвалення рішення про їх арешт та подальше вилучення;

4) розшук активів – діяльність із визначення місцезнаходження активів, на які може бути накладено арешт у кримінальному провадженні, чи у справі про визнання необґрунтованими активів та їх стягнення в дохід держави;

5) управління активами – діяльність із володіння, користування та розпорядження активами, на які накладено арешт у кримінальному провадженні чи у справі про визнання необґрунтованими активів та їх стягнення в дохід держави і вирішено питання про їх передачу Національному Національному агентству України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів, тобто *забезпечення функціонування режиму публічного майна шляхом його збереження активів, збереження та створення умов до зростання їх економічної вартості*, передача їх в управління або реалізація активів у випадках та порядку, передбачених цим Законом, а також реалізація активів, конфіскованих у кримінальному провадженні чи стягнених за рішенням суду в дохід держави внаслідок визнання їх необґрунтованими;

2. Внести до Закон України від 14.10.2014 р. «Про прокуратуру» (URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1697-18#Text>) такі зміни:

2.1. Викласти абзац другий частини 8 статті 23 у такій редакції:

«Для визначення вартості активів з ознаками необґрунтованості в межах своєї компетенції прокурор може залучати на *конкурсній* добровільній основі, у тому числі на договірних засадах, кваліфікованих спеціалістів та експертів, у тому числі іноземців, з будь-яких установ, організацій, контрольних і фінансових органів».

3. Внести до Закону України від 16 липня 1999 року № 996-XIV «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» (URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-14#Text>) такі зміни:

3.1. Доповнити частину першу статті першої таким визначенням:
«облікова вартість активу – це узагальнена собівартість вкладень, що були здійснені у процесі створення та експлуатації майна та реалізації майнових прав».

4. Стан нормативно-правової бази в цій сфері правового регулювання

Вимагається внесення змін до статті 1 Закону України «Про Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів»; статті 23 Закону України «Про прокуратуру» від 14.10.2014; статті 1 Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» від 16.07.1999 № 996-XIV.

5. Фінансово-економічне обґрунтування

Реалізація положень законопроекту не впливатиме на видаткову та прибуткову частини державного або місцевих бюджетів.

6. Обґрунтування очікуваних соціально-економічних, правових та інших наслідків застосування законопроекту після його прийняття

Реалізація норм законопроекту приведе до належного рівня законодавчої техніки, закріпить на рівні закону права й обов'язки учасників у сфері охорони здоров'я, що сприятиме підвищенню ефективності регулювання інституційного механізму реалізації державної політики у сфері виявлення, розшуку та управління активами.

ПОРІВНЯЛЬНА ТАБЛИЦЯ

до проєкту Закону України «Про удосконалення інституційного механізму здійснення державної політики у сфері виявлення, розшуку та управління активами»

Чинна редакція	Пропоновані зміни	Нова редакція
Закон України «Про Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів» (URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/772-19#Text)		
Стаття 1. Визначення термінів 1. У цьому Законі терміни вживаються в такому значенні: 1) активи – кошти, майно, майнові та інші права, на які може бути накладено або накладено арешт у кримінальному провадженні чи у справі про визнання необґрунтованими активів та їх стягнення в дохід держави або які конфісковані за рішенням суду у кримінальному провадженні чи стягнені за рішенням суду в дохід держави внаслідок визнання їх необґрунтованими; 2) виявлення активів – діяльність із встановлення факту існування активів, на які може бути накладено арешт у кримінальному провадженні, чи у справі про визнання необґрунтованими активів та їх стягнення в дохід держави; 3) розшук активів – діяльність із визначення місцезнаходження активів, на які може бути накладено арешт у кримінальному провадженні, чи у справі про визнання необґрунтованими активів та їх стягнення в дохід держави; 4) управління активами – діяльність із володіння, користування та	Викласти ст. 1 у такій редакції: 1) активи – <i>готівкові та безготівкові</i> кошти, майно, майнові та інші права, на які може бути накладено або накладено арешт у кримінальному провадженні чи у справі про визнання необґрунтованими активів та їх стягнення в дохід держави або які конфісковані за рішенням суду у кримінальному провадженні чи стягнені за рішенням суду в дохід держави внаслідок визнання їх необґрунтованими; 2) виявлення активів – діяльність із встановлення факту існування активів, на які може бути накладено арешт у кримінальному провадженні, чи у справі про визнання необґрунтованими активів та їх стягнення в дохід держави; 3) заморожування активів – елемент менеджменту необґрунтованими активами, що дозволяє запобігти «розсіюванню» активів до ухвалення рішення про їх арешт та подальше вилучення; 4) розшук активів – діяльність із визначення місцезнаходження активів, на які може бути накладено	Стаття 1. Визначення термінів 1) активи – <i>готівкові та безготівкові</i> кошти, майно, майнові та інші права, на які може бути накладено або накладено арешт у кримінальному провадженні чи у справі про визнання необґрунтованими активів та їх стягнення в дохід держави або які конфісковані за рішенням суду у кримінальному провадженні чи стягнені за рішенням суду в дохід держави внаслідок визнання їх необґрунтованими; 2) виявлення активів – діяльність із встановлення факту існування активів, на які може бути накладено арешт у кримінальному провадженні, чи у справі про визнання необґрунтованими активів та їх стягнення в дохід держави; 3) заморожування активів – елемент менеджменту необґрунтованими активами, що дозволяє запобігти «розсіюванню» активів до ухвалення рішення про їх арешт та подальше вилучення; 4) розшук активів – діяльність із визначення

розпорядження активами, на які накладено арешт у кримінальному провадженні чи у справі про визнання необґрунтованими активів та їх стягнення в дохід держави і вирішено питання про їх передачу Національному Національному агентству України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів, тобто забезпечення збереження активів, збереження (за можливості – збільшення) їх економічної вартості, передача їх в управління або реалізація активів у випадках та порядку, передбачених цим Законом, а також реалізація активів, конфіскованих у кримінальному провадженні чи стягнених за рішенням суду в дохід держави внаслідок визнання їх необґрунтованими.	арешт у кримінальному провадженні, чи у справі про визнання необґрунтованими активів та їх стягнення в дохід держави; 5) управління активами – діяльність із володіння, користування та розпорядження активами, на які накладено арешт у кримінальному провадженні чи у справі про визнання необґрунтованими активів та їх стягнення в дохід держави і вирішено питання про їх передачу Національному Національному агентству України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів, тобто <i>забезпечення функціонування режиму публічного майна</i> шляхом його збереження активів, збереження <i>та створення умов до зростання їх економічної вартості</i>, передача їх в управління або реалізація активів у випадках та порядку, передбачених цим Законом, а також реалізація активів, конфіскованих у кримінальному провадженні чи стягнених за рішенням суду в дохід держави внаслідок визнання їх необґрунтованими.	місцезнаходження активів, на які може бути накладено арешт у кримінальному провадженні, чи у справі про визнання необґрунтованими активів та їх стягнення в дохід держави; 5) управління активами – діяльність із володіння, користування та розпорядження активами, на які накладено арешт у кримінальному провадженні чи у справі про визнання необґрунтованими активів та їх стягнення в дохід держави і вирішено питання про їх передачу Національному Національному агентству України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів, тобто <i>забезпечення функціонування режиму публічного майна</i> шляхом його збереження активів, збереження <i>та створення умов до зростання їх економічної вартості</i>, передача їх в управління або реалізація активів у випадках та порядку, передбачених цим Законом, а також реалізація активів, конфіскованих у кримінальному провадженні чи стягнених за рішенням суду в дохід держави внаслідок визнання їх необґрунтованими.
---	--	---

Закон України «Про прокуратуру» від 14.10.2014 (URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1697-18#Text)		
Ст. 23 ч. 8. Представництво інтересів громадянина або держави в суді З метою виявлення необґрунтованих активів та збору доказів їх необґрунтованості в межах своєї компетенції прокурор у порядку, визначеному законодавством, має прямий доступ до автоматизованих інформаційних і довідкових систем, реєстрів та банків даних, держателем (адміністратором) яких є державні органи або органи місцевого самоврядування. Для визначення вартості активів з ознаками необґрунтованості в межах своєї компетенції прокурор може залучати на добровільній основі, у тому числі на договірних засадах, кваліфікованих спеціалістів та експертів, у тому числі іноземців, з будь-яких установ, організацій, контрольних і фінансових органів.	Викласти абзац другий частини 8 статті 23 у такій редакції: «Для визначення вартості активів з ознаками необґрунтованості в межах своєї компетенції прокурор може залучати на <i>конкурсній</i> добровільній основі, у тому числі на договірних засадах, кваліфікованих спеціалістів та експертів, у тому числі іноземців, з будь-яких установ, організацій, контрольних і фінансових органів».	Ст. 23 ч. 8. Представництво інтересів громадянина або держави в суді З метою виявлення необґрунтованих активів та збору доказів їх необґрунтованості в межах своєї компетенції прокурор у порядку, визначеному законодавством, має прямий доступ до автоматизованих інформаційних і довідкових систем, реєстрів та банків даних, держателем (адміністратором) яких є державні органи або органи місцевого самоврядування. Для визначення вартості активів з ознаками необґрунтованості в межах своєї компетенції прокурор може залучати на <i>конкурсній</i> добровільній основі, у тому числі на договірних засадах, кваліфікованих спеціалістів та експертів, у тому числі іноземців, з будь-яких установ, організацій, контрольних і фінансових органів.

Закон України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» від 16.07.1999 № 996-XIV (URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-14#Text)		
Стаття 1. Визначення термінів Для цілей цього Закону терміни вживаються у такому значенні: активи – ресурси, контрольовані підприємством у результаті минулих подій, використання яких, як очікується, приведе до отримання економічних вигод у майбутньому; бухгалтерський облік – процес виявлення, вимірювання, реєстрації, накопичення, узагальнення, зберігання та передачі інформації про діяльність підприємства зовнішнім та внутрішнім користувачам для прийняття рішень; внутрішньогосподарський (управлінський) облік – система збору, обробки та підготовки інформації про діяльність підприємства для внутрішніх користувачів у процесі управління підприємством; господарська операція – дія або подія, яка викликає зміни в структурі активів та зобов'язань, власному капіталі підприємства; група – група юридичних осіб, що складається з підприємства, яке контролює інші підприємства (материнське підприємство), та всіх підприємств, які ним контролюються (дочірніх підприємств); документооборот – рух первинних документів з моменту їх складання підприємством або одержання від інших підприємств до передавання	Доповнити частину першу статті першої таким визначенням: <i>«облікова вартість активу – це узагальнена собівартість вкладень, що були здійснені у процесі створення та експлуатації майна та реалізації майнових прав».</i>	Стаття 1. Визначення термінів Для цілей цього Закону терміни вживаються у такому значенні: активи – ресурси, контрольовані підприємством у результаті минулих подій, використання яких, як очікується, приведе до отримання економічних вигод у майбутньому; бухгалтерський облік – процес виявлення, вимірювання, реєстрації, накопичення, узагальнення, зберігання та передачі інформації про діяльність підприємства зовнішнім та внутрішнім користувачам для прийняття рішень; внутрішньогосподарський (управлінський) облік – система збору, обробки та підготовки інформації про діяльність підприємства для внутрішніх користувачів у процесі управління підприємством; господарська операція – дія або подія, яка викликає зміни в структурі активів та зобов'язань, власному капіталі підприємства; група – група юридичних осіб, що складається з підприємства, яке контролює інші підприємства (материнське підприємство), та всіх підприємств, які ним контролюються (дочірніх підприємств); документооборот – рух первинних документів з моменту їх складання підприємством або одержання від інших підприємств до передавання

на зберігання в архів після прийняття до обліку; зобов'язання – заборгованість підприємства, що виникла внаслідок минулих подій і погашення якої в майбутньому, як очікується, приведе до зменшення ресурсів підприємства, що втілюють у собі економічні вигоди; економічна вигода – потенційна можливість отримання підприємством грошових коштів від використання активів; консолідована фінансова звітність – фінансова звітність підприємства, яке здійснює контроль, та підприємств, які ним контролюються, як єдиної економічної одиниці; національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку – нормативно-правовий акт, яким визначаються принципи та методи ведення бухгалтерського обліку і складання фінансової звітності підприємствами (крім підприємств, які відповідно до законодавства складають фінансову звітність за міжнародними стандартами фінансової звітності та національними положеннями (стандартами) бухгалтерського обліку в державному секторі), розроблений на основі міжнародних стандартів фінансової звітності і законодавства Європейського Союзу у сфері бухгалтерського обліку та затверджений центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері бухгалтерського обліку		на зберігання в архів після прийняття до обліку; зобов'язання – заборгованість підприємства, що виникла внаслідок минулих подій і погашення якої в майбутньому, як очікується, приведе до зменшення ресурсів підприємства, що втілюють у собі економічні вигоди; економічна вигода – потенційна можливість отримання підприємством грошових коштів від використання активів; консолідована фінансова звітність – фінансова звітність підприємства, яке здійснює контроль, та підприємств, які ним контролюються, як єдиної економічної одиниці; національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку – нормативно-правовий акт, яким визначаються принципи та методи ведення бухгалтерського обліку і складання фінансової звітності підприємствами (крім підприємств, які відповідно до законодавства складають фінансову звітність за міжнародними стандартами фінансової звітності та національними положеннями (стандартами) бухгалтерського обліку в державному секторі), розроблений на основі міжнародних стандартів фінансової звітності і законодавства Європейського Союзу у сфері бухгалтерського обліку та затверджений центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері бухгалтерського обліку та аудиту;
---	--	--

та аудиту; облікова політика – сукупність принципів, методів і процедур, що використовуються підприємством для ведення бухгалтерського обліку, складання та подання фінансової звітності; первинний документ – документ, який містить відомості про господарську операцію; фінансова звітність – звітність, що містить інформацію про фінансовий стан та результати діяльності підприємства; користувачі фінансової звітності (далі – користувачі) – фізичні або юридичні особи, які потребують інформації про діяльність підприємства для прийняття рішень; міжнародні стандарти фінансової звітності (далі – міжнародні стандарти) – прийняті Радою міжнародних стандартів бухгалтерського обліку документи, якими визначено порядок складання фінансової звітності; витрати – зменшення економічних вигод у вигляді зменшення активів або збільшення зобов’язань, що призводить до зменшення власного капіталу (за винятком зменшення капіталу за рахунок його вилучення або розподілення власниками); доходи – збільшення економічних вигод у вигляді збільшення активів або зменшення зобов’язань, яке призводить до зростання власного капіталу (за винятком зростання капіталу за рахунок внесків власників);		облікова політика – сукупність принципів, методів і процедур, що використовуються підприємством для ведення бухгалтерського обліку, складання та подання фінансової звітності; <i>облікова вартість активу – це узагальнена собівартість вкладень, що були здійснені у процесі створення та експлуатації майна та реалізації майнових прав;</i> первинний документ – документ, який містить відомості про господарську операцію; фінансова звітність – звітність, що містить інформацію про фінансовий стан та результати діяльності підприємства; користувачі фінансової звітності (далі – користувачі) – фізичні або юридичні особи, які потребують інформації про діяльність підприємства для прийняття рішень; міжнародні стандарти фінансової звітності (далі – міжнародні стандарти) – прийняті Радою міжнародних стандартів бухгалтерського обліку документи, якими визначено порядок складання фінансової звітності; витрати – зменшення економічних вигод у вигляді зменшення активів або збільшення зобов’язань, що призводить до зменшення власного капіталу (за винятком зменшення капіталу за рахунок його вилучення або розподілення власниками); доходи – збільшення економічних вигод у вигляді збільшення активів або зменшення зобов’язань, яке
---	--	--

звіт про платежі на користь держави – документ, що містить узагальнену інформацію про діяльність суб'єктів господарювання, які здійснюють діяльність у видобувних галузях або заготівлю деревини, а також деталізовану інформацію про податки і збори, інші платежі, що були сплачені або належні до сплати на користь держави відповідно до закону. Звіт про платежі на користь держави подається суб'єктами господарювання, які здійснюють діяльність у видобувних галузях, відповідно до Закону України «Про забезпечення прозорості у видобувних галузях», а також підприємствами, що здійснюють заготівлю деревини і при цьому становлять суспільний інтерес; звіт про управління – документ, що містить фінансову та нефінансову інформацію, яка характеризує стан і перспективи розвитку підприємства та розкриває основні ризики і невизначеності його діяльності; власний капітал – різниця між активами і зобов'язаннями підприємства; національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку в державному секторі – нормативно-правовий акт, яким визначаються принципи та методи ведення бухгалтерського обліку і складання фінансової звітності для розпорядників бюджетних коштів,		призводить до зростання власного капіталу (за винятком зростання капіталу за рахунок внесків власників); звіт про платежі на користь держави – документ, що містить узагальнену інформацію про діяльність суб'єктів господарювання, які здійснюють діяльність у видобувних галузях або заготівлю деревини, а також деталізовану інформацію про податки і збори, інші платежі, що були сплачені або належні до сплати на користь держави відповідно до закону. Звіт про платежі на користь держави подається суб'єктами господарювання, які здійснюють діяльність у видобувних галузях, відповідно до Закону України «Про забезпечення прозорості у видобувних галузях», а також підприємствами, що здійснюють заготівлю деревини і при цьому становлять суспільний інтерес; звіт про управління – документ, що містить фінансову та нефінансову інформацію, яка характеризує стан і перспективи розвитку підприємства та розкриває основні ризики і невизначеності його діяльності; власний капітал – різниця між активами і зобов'язаннями підприємства; національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку в державному секторі – нормативно-правовий акт, яким визначаються принципи та методи ведення бухгалтерського обліку і складання фінансової звітності для розпорядників
---	--	---

центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері казначейського обслуговування бюджетних коштів, та фондів загальнообов'язкового державного соціального і пенсійного страхування, розроблений на основі міжнародних стандартів бухгалтерського обліку для державного сектору та затверджений центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері бухгалтерського обліку та аудиту; підприємства, що становлять суспільний інтерес, – підприємства – емітенти цінних паперів, цінні папери яких допущені до торгів на регульованому ринку капіталу або щодо цінних паперів яких здійснено публічну пропозицію, банки, страховики, недержавні пенсійні фонди, інші фінансові установи (крім інших фінансових установ та недержавних пенсійних фондів, що належать до мікропідприємств та малих підприємств) та підприємства, які відповідно до цього Закону належать до великих підприємств; таксономія фінансової звітності – склад статей і показників фінансової звітності та її елементів, які підлягають розкриттю. Таксономія фінансової звітності за міжнародними стандартами видається Радою міжнародних стандартів бухгалтерського обліку; чистий дохід від реалізації продукції (товарів, робіт,		бюджетних коштів, центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері казначейського обслуговування бюджетних коштів, та фондів загальнообов'язкового державного соціального і пенсійного страхування, розроблений на основі міжнародних стандартів бухгалтерського обліку для державного сектору та затверджений центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері бухгалтерського обліку та аудиту; підприємства, що становлять суспільний інтерес, – підприємства – емітенти цінних паперів, цінні папери яких допущені до торгів на регульованому ринку капіталу або щодо цінних паперів яких здійснено публічну пропозицію, банки, страховики, недержавні пенсійні фонди, інші фінансові установи (крім інших фінансових установ та недержавних пенсійних фондів, що належать до мікропідприємств та малих підприємств) та підприємства, які відповідно до цього Закону належать до великих підприємств; таксономія фінансової звітності – склад статей і показників фінансової звітності та її елементів, які підлягають розкриттю. Таксономія фінансової звітності за міжнародними стандартами видається Радою міжнародних стандартів бухгалтерського обліку; чистий дохід від реалізації продукції (товарів, робіт,
---	--	---

послуг) – дохід, що визначається шляхом вирахування з доходу від реалізації продукції, товарів, робіт, послуг (у тому числі платежів від оренди об'єктів інвестиційної нерухомості) наданих знижок, вартості повернутих раніше проданих товарів, доходів, що за договорами належать комітентам (принципалам тощо), та податків і зборів.		послуг) – дохід, що визначається шляхом вирахування з доходу від реалізації продукції, товарів, робіт, послуг (у тому числі платежів від оренди об'єктів інвестиційної нерухомості) наданих знижок, вартості повернутих раніше проданих товарів, доходів, що за договорами належать комітентам (принципалам тощо), та податків і зборів.
---	--	---